

RENDŐRSÉGI TANULMÁNYOK

A RENDŐRSÉG TUDOMÁNYOS TANÁCSÁNAK FOLYÓIRATA

PETRÉTEI DÁVID

Elkövetői profilalkotás és a bűnügyi helyszín elemzése

ANGYAL MIKLÓS

Az eltűntként körözött személyek és az azonosítatlan holttestek adatbázisainak interdiszciplináris elemzése – Javaslatok a kérdéskört érintő személyazonosítási ráta növeléséhez

GÁRDONYI GERGELY

A poligráfós vizsgálat jogi és szakmai környezetének változásai, a szakterület kihívásai

NYITRAI ENDRE

A drónok alkalmazásának lehetőségei a rendőrségi feladatok ellátása során

III. évfolyam 2020/1.

SZERKESZTI A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

ELNÖK:

Dr. Pozsgai Zsolt rendőr vezérőrnagy

TAGOK:

Dr. habil. Boda József nyugállományú nemzetbiztonsági vezérőrnagy

Dr. Boros Gábor rendőr ezredes

Dávid Károly rendőr dandártábornok

Dr. univ. Dsupin Ottó rendőr dandártábornok

Dr. Gárdonyi Gergely PhD rendőr ezredes

Dr. habil. Hautzinger Zoltán rendőr ezredes

Dr. Janza Frigyes nyugállományú rendőr vezérőrnagy

Prof. Dr. Kerezi Klára MTA doktora

Prof. Dr. Kovács Gábor rendőr dandártábornok

Dr. Németh József PhD rendőr ezredes

Prof. Dr. Sallai János rendőr ezredes

Dr. Sipos Gyula rendőr vezérőrnagy

FELELŐS SZERKESZTŐ:

Dr. Gaál Gyula PhD rendőr ezredes

OLVASÓSZERKESZTŐ:

Dr. Molnár Katalin PhD

MŰSZAKI SZERKESZTŐ:

Steib Norbert

FELELŐS KIADÓ:

Dr. Németh József PhD rendőr ezredes, Rendőrség Tudományos Tanácsa elnök

KIADÓ

Rendőrség Tudományos Tanácsa

Cím: 1139 Budapest, Teve u. 4-6.

1903 Bp. Pf.: 314/15.

Telefon: +36 1 443-5533, BM: 33-355

Fax: +36 1 443-5784, BM: 33-884

E-mail: rtt@orfk.police.hu

Webcím: www.bm-tt.hu/rtt/index.html

HU ISSN 2630-8002 (online)

KÖZLÉSI FELTÉTELEK

A szerkesztőség olyan kéziratokat vár közlésre, amelyek a bűnmegelőzés, a bűnüldözés, a közbiztonság, a közrend, a határrendészet, a vezetés-irányítás és a mindenoldalú biztosítás kérdéseit elemzik, értékelik. A kéziratokon kérjük feltüntetni a szerző nevét, szolgálati helyét, beosztását, telefonszámát. Kérjük, hogy a cikkek szövegét e-mailben küldjék meg. A szerkesztőség a beérkezett kéziratot szakmai szempontból lektoráltatja, és fenntartja a jogot a kéziratok stilizálására, korrigálására, tipografizálására. A megjelenő írások nem a Rendőrség Tudományos Tanácsa, hanem a szerzők saját, tudományos szabadságán alapuló álláspontját képviselik. El nem fogadott kéziratot nem áll módunkban visszaküldeni. A szerkesztőség másodközlést nem vállal.

TARTALOM

2020/1.

PETRÉTEI DÁVID

Elkövetői profilalkotás és a bűnügyi helyszín elemzése (3-49)

ANGYAL MIKLÓS

Az eltűntként körözött személyek és az azonosítatlan holttestek adatbázisainak interdiszciplináris elemzése – Javaslatok a kérdéskört érintő személyazonosítási ráta növeléséhez (50-82)

GÁRDONYI GERGELY

A poligráfós vizsgálat jogi és szakmai környezetének változásai, a szakterület kihívásai (83-93)

NYITRAI ENDRE

A drónok alkalmazásának lehetőségei a rendőrségi feladatok ellátása során (94-119)

ÉBERHARDT GÁBOR

Hogyan tovább, magyar rendőri hivatásetikai kódex? (120-142)

LŐWI ILDIKÓ

Az előítéletesség vetületei az interdiszciplinaritás dimenzióiban (143-160)

SZERZŐK

2020/1.

DR. ANGYAL MIKLÓS

PhD rendőr alezredes,
kiemelt főnyomozó,
Baranya Megyei Rendőr-főkapitányság Bűnügyi Osztály

ÉBERHARDT GÁBOR

rendőr ezredes,
PhD hallgató,
Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Rendészettudományi Doktori
Iskola

DR. GÁRDONYI GERGELY

PhD rendőr ezredes,
főosztályvezető,
Nemzeti Szakértői és Kutató
Központ Bűnügyi Szolgáltatási
Főosztály

LÓWI ILDIKÓ

PhD hallgató,
Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Hadtudományi Doktori Iskola

DR. NYITRAI ENDRE

rendőr őrnagy, tanársegéd,
Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Rendészettudományi Kar Forenzi-
kus Tudományok Tanszék

DR. PETRÉTEI DÁVID

rendőr őrnagy, tanársegéd,
Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Rendészettudományi Kar
Nyomozáselméleti Tanszék

PETRÉTEI DÁVID

Elkövetői profilalkotás és a bűnügyi helyszín elemzése¹

E tanulmányban a bűnügyi helyszín elemzése során leszárt adatok alapján történő elkövetői személyiségprofil-alkotást avagy viselkedéselemzést mutatom be.

A profilalkotás fogalma

A személyiségprofil-alkotás vagy viselkedéselemzés a kriminalisztika egyik módszere, amely ismeretlen elkövetők felderítésére alkalmazható. A módszer arra épül, hogy a személyiség alapvetően határozza meg a viselkedést. És megfordítva: a viselkedés ismeretében következtetni tudunk a személyiségre.

A hazai szakirodalomban a *profilozás* „*azt a folyamatot jelenti, amelynek során egy adott bűntényről vagy bűnügyi helyszínről rendelkezésre álló információk alapján pszichológiai-szociológiai portré készíthető a bűncselekmény ismeretlen elkövetőjéről*”.² Illetve „*a bűnügyi profilalkotás a kriminálpszichológia egyik legígéretesebb alkalmazott területe. A módszer a pszichológiát, a pszichiátriát, a pszichopatológiát és a szociológiát használja fel az ismeretlen tettes felderítésének segítésére. A profilalkotás során pszichológiai jellegű adatok kiemelése, rendszerezése, elemzése és értékelése történik, melynek során a profilt készítő szakember meghatározza az elkövető demográfiai és személyiségbeli jellemzőit. Tehát: a profilalkotás*

¹ A tanulmány a Rendőrség Tudományos Tanácsának 2019. évi pályázatán harmadik helyezést elért pályamű szerkesztett változata.

² Nagy Enikő – Elekesné Lenhardt Zsuzsa: A specifikus elkövetői profilalkotás elmélete és gyakorlata. *Belügyi Szemle* 2004/6. 51–65. o.

az elkövető legfőbb személyiség- és viselkedésbeli jellemzőinek rekonstrukciója cselekményének pszichológiai szempontú elemzése alapján.”³

Ebben a tanulmányban a profilalkotás egyik legfontosabb adatforrását, a helyszínt és az onnan nyert tárgyi bizonyítási eszközöket igyekszem körüljárni.

A profilalkotás kezdetei

Talán Cesare Lombroso volt az első, aki leszögezte, hogy a különböző típusú elkövetők különböző típusú bűncselekményeket valósítanak meg. Azaz vannak „tipikus” zsebtolvajok, „tipikus” betörők, „tipikus” gyilkosok. Lombroso tanait hagyományosan meghaladottnak tekintjük, de csak mert a bűnözői tipológiához külső testi jegyeket, úgynevezett stigmákat társított. Másrészt a bűnöző embert atavizmusnak tekintette, egy a mi korunkban ragadt „őseembernek”, aki ebből az atavizmusból kifolyólag sérti meg a modern társadalmi együttélés szabályait. Lombroso védelmében meg kell jegyezni, hogy nem teoretikus szobatudós volt, hanem börtönorvosként a jogerősen elítélt elkövetők megfigyelésére valódi lehetősége nyílt. A kriminológia meghaladottnak tekinti az atavizmust mint bűnözési elméletet, illetve a testi stigmákat is; azt az állítást azonban, hogy a különböző típusú elkövetők különböző típusú bűncselekményeket valósítanak meg, ma is igaznak tekintjük.⁴

A – talán – első ismert bűnügyi személyiségprofil a Hasfelmetsző ügyében készítette Thomas Bond angol sebész, aki az ötödik áldozat post mortem vizsgálatát végezte, és annak eredményeit összevetette a négy korábbi áldozatra vonatkozó nyomozati anyagokkal. Ez alapján kijelentette, hogy az öt áldozatot ugyanaz a személy gyilkolta meg, egyedül, késsel, releváns anatómiai vagy akár mézszárszéki ismeretek nélkül; a gyilkosságok fő oka az azokat követő csonkításos rituálé volt. Ezt követően leírja a valószínű

³ Lehoczki Ágnes: Nehézségek és módszertani dilemmák a profilalkotás hazai kutatásában. Magyar Rendészet 2014/2. 51–61. o.

⁴ Freda Adler – Gerhard O. W. Mueller – William S. Laufer: Kriminológia. Osiris Kiadó. Budapest, 2005. 97–99. o.

elkövetőt: testileg erős, igen hidegvérű és merész. Biztosan férfi. Periodikusan jelentkezik nála az ölési vagy erotikus késztetés, ami táplálkozhat haragból vagy akár vallásos tébolyból is, ezek közül nem tud választani a szakértő. Az elkövető hiperszexuális. Középkorú, csendes, megfelelően öltözött, külleme nem kirívó; az elkövetéskor köpenyt vagy hosszú kabátot visel, ami eltakarja az esetleges vérfoltokat a kezein vagy a ruháján. Az elkövető magányos, „bogaras” típus, valószínűleg nincs rendszeres foglalkozása, bár alkalmi munkából némi jövedelme vagy valamilyen járadéka lehet. A környezetében élő „rendes emberek” tudhatják, hogy övele nincs minden rendben, de ezt maguktól nem fogják közölni a rendőrséggel. Célszerű ezügyben jutalmat kínálni.⁵

Az elkövetői személyiségprofil-elemzés hagyományos úttörőjének James A. Brussel New York-i pszichiátert tekintik, aki 1957-ben egy sorozatrobantó személyiségét írta le a nyomozóknak, a helyszíni anyagok és az illető rendőrséghez intézett levelei alapján. Az elfogott robbantóra a profil tökéletesen ráillett. Olyannyira, hogy a pszichiáternek sikerült ráhibáznia még arra is, hogy milyen divat szerint öltözködik az ismeretlen elkövető.

Az 1970-es években az Egyesült Államokban alakult ki a voltaképpeni állandó profilalkotó csoport, az FBI Viselkedéstudományi Részlege, későbbi nevén Nyomozástámogató Részlege (Investigation Support Unit). Az itt dolgozó szakemberek eleinte túsztárgyalással foglalkoztak, később kezdték a nyomozás adatai alapján az ismeretlen elkövető viselkedését elemezni és ezáltal személyiségét feltérképezni. Így pedig életkorára, habitusára, iskolázottságára, sőt életkörülményeire és vágyaira is következtetni tudtak. Kutatási módszerük nagyrészt empirikus alapokon állt: a már elfogott sorozatgyilkosokat és sorozatos nemi erőszaktevőket pszichológiai és szociológiai kérdőívekkel, illetve interjúkkal vizsgálták. Kutatásuk célja annak megállapítása volt, hogy adott bűncselekményfajta milyen lelki-érzelmi szükségletet elégít ki az elkövetőben. Ha megfigyelhető valamilyen

⁵ Home Office Correspondence 1782–1979, HO 144/221/A49301C, ff. 220-223, National Archives, UK. Idézi Peter Vronsky: Sons of Cain – The History of Serial Killers from the Stone Age to the Present. Berkley. NY USA, 2018. 237–239. o.

ragaszkodás vagy rítus, úgy ennek mi az oka. Ha sikerül rájönni, hogy az elkövető mit kompenzál cselekményeivel, egyrészt közelebb lehet kerülni a kilétéhez, másrészt eredményesebb kihallgatási taktikát lehet a későbbiekben felépíteni. A profilalkotás igazi úttörője, az egység későbbi vezetője, John Edward Douglas volt, huszonöt év szolgálata alatt több ezer személyiségprofil megalkotója. A profilalkotást az otthonainkba behozó film, a Bárányok hallgatnak Scott Glenn által alakított „Crowford ügynökét” róla mintázták, ahogy a Criminal Minds (Gyilkos elmék) sorozat „Gideon” és „Rossi”, illetve a Mindhunters sorozat „Ford ügynök” nevű karakterét is.

Az FBI Nyomozástámogató Részlege három fő tevékenységet lát el: egyrészt megalkotja az ismeretlen elkövető személyiségprofilját, azaz felvázolja a legvalószínűbb pszichológiai és szociológiai jellemzőit. Másrészt nyomozástaktikai ajánlásokat tesz az ismeretlen elkövető „előcsalogatása”, viselkedésének manipulálása, végső soron sikeres elfogása érdekében. Harmadrészt az elfogott elkövető kihallgatásához, illetve a vádemeléshez nyújt taktikai tanácsokat. (Ez utóbbi kettőhöz pedig a megalkotott profilt használják fel.)

A személyiségprofilozó forrásai

Látható a Hasfelmetsző fent említett ügyéből, hogy a személyiségprofil felállítója milyen adatforrásokból dolgozik. Ez ma sincs másképp. Az elkövetői személyiségprofil megalkotásának forrásai az alábbiak lehetnek:

- Viktimológia, azaz áldozattan. A sértett személy valamennyi jellemzője ide tartozik; ezek alapján róla is személyiségprofil készül. A szakértők megbecsülik, vagy legalábbis megkísérlik megbecsülni, hogy adott helyzetben hogyan viselkedhetett a sértett. Például visszahúzódo, félénk természetű, akkor miért kapott olyan sok ütést? Ha azt feltételezik, hogy mindenben igyekezett az elkövető kedvére tenni, akkor az miért kínozza meg mégis? Ha harcias, kárkán természet volt, akkor hogy rabolhatták el fényes nappal a kocsija mellől? Egyáltalán, életmódját, lakhatását tekintve milyen

kockázati csoportba tartozott? És így tovább; megannyi támpont az (ismeretlen) elkövető motivációjához és módszereihez. Gyűjtogatások esetében „viktimológiai” profil készül a támadott ingatlanról is.

- Helyszín; az elkövetés helyszíne vagy helyszínei.
- Az igazságügyi orvostani, valamint krimináltechnikai bizonyítékok.

Ebben a tanulmányban ez utóbbi két kérdésre fókuszálok, nem téve köztük éles különbséget. A releváns orvosszakértői vagy tárgyi bizonyítékok forrása ugyanis a helyszíni, illetve halottszemle.

Modus operandi, illetve kézjegy

Ezen a ponton meg kell tennünk egy nagyon fontos fogalmi elhatárolást. Douglas és munkatársai ugyanis megkülönböztetik egymástól az elkövetési módszer két összetevőjét: a modus operandit és a kézjegyet. A modus operandi az elkövetési módszer minden olyan összetevője, ami a bűncselekmény sikeres megvalósításához szükséges. A kézjegy pedig mindaz, ami nem feltétlenül szükséges a sikeres elkövetéshez (sőt!), de az elkövető mégis végrehajtja, mert valamilyen pszichológiai szükségletet elégít ki vele. A sorozat-elkövetők modus operandija cselekményről cselekményre változhat, ahogy alkalmazkodnak a körülményekhez, vagy ahogy tanulnak a hibáikból. A kézjegy azonban nem változik. Az abból a pszichológiai szükségből táplálkozik ugyanis, ami az elkövetőt hajtja, sorozat-elkövetésre ösztökéli.

Hosszas elméleti fejtegetés helyett lássunk egy példát a modus operandi és a kézjegy elhatárolására. Adva van három nemi erőszaktevő. Mind a három egy nagy parkban kap el este kocogó nőket. Az egyik éppen hogy félrehúzza a fehérneműt hajtja végre a bűncselekményt, közben szóban nyugtatva a sértettet, érdeklődve, hogy nem okoz-e fájdalmat, illetve próbálja rávenni a sértettet, hogy dicsérje őt, magasztalja férfiasságát, teljesítmé-

nyét. A másik elkövető ütlegeli a sértettet, leszaggatja a ruházatát, pocskondiázza, válogatott, nyomdafestéket nem tűrő szidalmakkal illeti, az arcába köp, majd az aktus végéhez közeledve az áldozat hasára élvez. A harmadik elkövető késsel vágja le a ruhát, a pengével karcogatja a sértett bőrét, folyamatosan azt suttogja a fülébe, hogy hogyan fog végezni vele; hagyományos aktusra nem is kerül sor, mert az elkövető önkielégítést végez csak a zokogó, életéért könyörgő áldozat mellett. Ha három hipotetikus erőszaktevőnk sorozatbűnöző, a következő alkalommal talán nem a parkban csapnak le, hanem például parkolóházban vagy bevásárlóközpont mellett, saját kocsijukba rántják vagy parancsolják a későbbi sértettet. A modus operandi változik, változhat. Maga az erőszak azonban hasonló jegyeket fog mutatni a következő alkalommal is. Az ugyanis az elkövető kézjegye. Azért követi el a bűncselekményt, hogy a kézjegy alapjául szolgáló igényét kielégítse; legyen az bizonytalan férfiassága miatt érzett frusztráció, a nők iránt általában érzett megvetés és fortyogó harag, vagy egyszerűen a szadista perverzió, a mások szenvedésében való kéjelgés. Ez – ahogy a cikk későbbi részében részletezni fogom – három különböző elkövető, három különböző típusú sorozat-elkövető, három különböző indíttatás, három különböző kézjegy.

A modus operandi és a kézjegy elhatárolása nem mindig egyszerű. A már említett Bárányok hallgatnak című filmben bemutatott sorozatgyilkos, Buffalo Bill viselkedési jegyei három létező bűnöző viselkedéséből lettek összegyúrva. Ted Bundy volt, aki begipszelt kézzel „szerencsétlenkedett”, oda csalva magához a segítőkész nőket, a leendő áldozatokat. Gary Heidnick volt, aki a foglyul ejtett áldozatokat a házában lévő kútban tartotta; és Ed Gein volt, aki a nők lenyúzott bőréből „ruhát” varrt magának. A filmbeli karakter, Buffalo Bill esetében a begipszelt kéz modus operandi, kipróbált módszer a bűncselekmény sikeres és „kényelmes, biztonságos” elkövetése érdekében. A nyúzás viszont kézjegy; kielégítése valami olyan késztetésnek, ami végső soron az elkövetőt a cselekményre kényszeríti. A kút lehet ez is, lehet az is. Modus operandi, ha a kútba rejtés szempontja az áldozat biztonságos fogva tartása, a szökésének megakadályozása. De lehet

kézjegy is, ha a sértett kútba zárása már a rituálé (például megalázás) része.⁶

Egy másik példában ugyanazt a viselkedési elemet látjuk kézjegyként és modus operandiként: két fegyveres bankrabló elkövetési módszeréhez is hozzá tartozott, hogy levetkőztette a bankfiókban tartózkodó ügyfeleket és személyzetet. Ennek egyértelmű előnye volt: a sértettek zavarban voltak, szemüket lesütötték; nem figyelték meg, hogy az elkövető merre és hogyan távozott. Ráadásul a segélyhívás illetve a rendőrök érkezése előtt még felöltöztek, ami idővesztéséget jelentett, továbbá a helyszínen a mozgásukkal sok potenciális nyomot tettek tönkre. Ez tehát egyértelműen egy hatékony modus operandi. A másik elkövető egy másik bankban ugyancsak vetkőzést parancsolt, de ő a rablás közben fényképeket is készített a megalázott áldozatokról. Ez már biztosan nem a hatékony elkövetést elősegítő módszer (sőt!), tehát egyértelműen kézjegy. Az elkövető valamiféle vágyát, fantáziáit elégíti ki a tevékenységével.⁷

Természetesen a modus operandi is lehet alapja profilalkotásnak. Számítalan szociológiai jellemző derül ki pusztán a modus operandiból is. Ismét példán keresztül mutatom be. Ha a sorozatos elkövető mindig péntek este csap le, feltételezhetjük, hogy „hivatali munkarendben” dolgozik. Míg ha szabálytalan időközönként, de mindig késő éjjel vagy kora hajnalban, akkor feltételezhetjük, hogy nem hivatali munkarendben dolgozik. A helyszín megválasztásából következtetni lehet helyismeretére; ha a holttest „a semmi közepén” kerül elrejtésre úgy, hogy az ölési cselekmény nyilvánvalóan máshol volt, akkor feltételezhetünk gépkocsihasználatot. A gépkocsi használata számtalan további állítás megtételére ad lehetőséget: a jogosítvány megszerzése, egy gépkocsi üzemben tartása befejezett alapfokú végzettséget és többé-kevésbé rendszeres havi jövedelmet tételez fel.

⁶ John Douglas – Mark Olshaker: Sötétség. GABO. Budapest, 1999. 36–37. o.

⁷ John E. Douglas – Ann W. Burgess – Allen G. Burgess – Robert K. Ressler: Crime Classification Manual: A Standard System for Investigating and Classifying Violent Crime. Jossey-Bass. San Francisco, CA USA, 2006. 23. o.

A modus operandi és a kézjegy alapján alkotott profil tehát nem zárják ki, sőt erősítik egymást. Valamennyi információ a többi fényében vizsgálható, és egymással szinergiában értelmezhető. A fenti példát tovább fűzve: a gépkocsit használó elkövetőnek tehát van munkája, de ha az elkövetés jellemzői alapján „haragvó” típusú, akkor a legkevésbé sem valószínű, hogy olyan munkakörben dolgozik, ahol sűrűn találkozik sokféle emberrel. Majdnem biztosan kizárható, hogy pénztáros vagy egy irodai csapat tagja legyen. Inkább karbantartó, segéd egy műhelyben, esetleg éjjeliőr.

Van továbbá olyan megközelítés, ami megkülönbözteti a modus operandit, a rituálét és a kézjegyet. Lényegében az FBI kézjegy fogalmát bontja tovább rituáléra (az FBI szerinti kézjegyre), és a rituálé olyan elemeit tekinti kifejezett kézjegyeknek, amelyek egyediek.⁸ Ezt a különbségtételt feleslegesnek érzem. Később még említést teszek a személyiségprofil pontosságának és szelektivitásának megkülönböztetéséről.

Profilalkotási paradigmák

E fenti – az FBI-től származó – módszert nevezhetjük deduktív profilalkotásnak, szembeállítva a hazánkban is alkalmazott – angol mintájú – induktív profilalkotással. Az induktív profilalkotás arra épül, hogy hasonló sérített sérelmére hasonló elkövetői módszert hasonló elkövető fog alkalmazni, így az ügyre vonatkozó adatok, megfelelő kódolás után összehasonlíthatóvá válnak a már felderített ügyek többeszes adatbázisával.⁹ Hazánkban az induktív profilalkotás honosodott meg, az Országos Rendőr-főkapitányságon végzik; az igénybevételhez standardizált kérdőívet dolgoztak ki, amit

⁸ Louis B. Schlesinger – Martin Kassen – V. Blair Mesa – Anthony J. Pinizzotto: Ritual and Signature in Serial Sexual Homicide. *The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law* 2010/38. 239–246. o.

⁹ Gampel Andrea – Székely György László: A profilalkotás alkalmazásának lehetőségei a magyar büntetőeljárásban. *Ügyészek Lapja Különszám* 2009. 19–30. o.

Nyitrai Endre: *Bűnelemzés a nyomozásban*. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények Pécs, 2015. 141–147. o.

rendőrségi belső normába foglaltak. A hazai helyzetet nem elemzem, azt a szakirodalom már feldolgozta.^{10 11 12 13 14 15}

A helyzetet némiképp bonyolítja, hogy az elmúlt évtizedekben az FBI több ezer személyiségprofil állított fel, és a módszerük napjainkra szinte statisztikai algoritmusok alkalmazására redukálódott, ami olcsó, gyors és könnyen tanítható. Ugyanakkor evvel az induktív módszer felé mozdultak el.¹⁶ Meggyőződésem ugyanakkor, hogy az eredeti, a kilencvenes évek közepén is alkalmazott módszerük deduktívnek minősül, és különbözik az induktív módszerektől.

További kritikaként fogalmazták meg, hogy a profilalkotás nincs tudományos igényességgel alátámasztva; a pszichológiai paradigma, amin alapul, már a hetvenes években is meghaladott volt, és az eljárás nem (vagy nehezen) standardizálható.¹⁷ Ezen kívül a kritikusok leszögezik, hogy a publikált eredmények mindössze 36 fogvatartott, huszonöt sorozatgyilkos és tizenegy kéjgyilkos interjúztatásán alapulnak, ami elégtelenül kis minta,

¹⁰ Bendzsák Katalin – Benke Miklós: Profilalkotás, mint nyomozási módszer. Rendészeti Szemle 1994/5. 21–37. o.

¹¹ Fülöp Gyula: Bűnözői profilalkotás a hazai bűnüldözésben. Belügyi Szemle 1997/12. 5–11. o.

¹² Kemény Gábor: A profilalkotás adaptálásáról. Belügyi Szemle 1999/3.

¹³ Nagy Enikő – Elekesné Lenhardt Zsuzsa: A specifikus elkövetői profilalkotás elmélete és gyakorlata. Belügyi Szemle 2004/6. 51–65. o.

¹⁴ Lehoczki Ágnes: Nehézségek és módszertani dilemmák a profilalkotás hazai kutatásában. Magyar Rendészet 2014/2. 51–61. o.

¹⁵ Hegedűs Gábor: Nyomozástámogatás – bűnügyi profilalkotás. Magyar Rendészet 2019/1. 51–63. o.

¹⁶ Lehoczki Ágnes: Irányzatok a bűnügyiprofil-alkotásban. Belügyi Szemle. 2011/6. 62–81. o.

¹⁷ Damon A. Muller: Criminal Profiling: Real Science or Just Wishful Thinking? *Homicide Studies* 4 (3) 2000. 234–64.

Forrás: <https://doi.org/10.1177/1088767900004003003>

Laurence Alison – Craig Bennell – Andreas Mokros – David Ormerod: The Personality Paradox in Offender Profiling. A Theoretical Review of the Processes Involved in Deriving Background Characteristics From Crime Scene Actions. *Psychology, Public Policy, and Law* 2002/1.

ráadásul az interjú valójában csak egy strukturálatlanul összeállított feleletválasztós lista volt.¹⁸ Valójában több száz interjú és esettanulmány alapján kezdték meg a módszer kidolgozását, és azt az eltelt évek alatt folyamatosan csiszolták; a harminchat elítélt csak töredéke az összesnek. Más kérdés, hogy valóban csak a harminchat elítélt interjúztatásának eredményeit publikálták tudományos igényességgel.

A múlt évezred végére a személyiségprofil-alkotás a jelek szerint „túlnyerte magát”: a popkultúra úgy nyújtott „a profilozóknak” támogatást, hogy arra nem is szorultak rá. (Ugyanez megtörténik a „forenzikus tudományokkal”, a bűnügyi technikával és „a helyszínelőkkel”, máig tartó hatást gyakorolva.¹⁹) A filmek, regények, sorozatok világában és a közbeszédben a profilalkotás csodaszerként, szinte gondolatolvasásként tűnt fel, és – népszerűségéből fakadóan – egyre többen és többen kezdtek vele foglalkozni, nem mindig a megfelelő képzettség birtokában, gyakran megfélelve a módszer természetes korlátairól. A tudomány pedig sorra vette ostrom alá és döntötte meg a profilalkotók elképzeléseit. Egy 2005-ben megjelent cikkben figyelmeztetnek, hogy a profilalkotás tudományos elfogadottsága még gyerekcipőben jár²⁰, az eredményeit bármely konkrét nyomozásban a helyén kell kezelni, bíróság előtti bizonyítékként pedig csak nagyon szűk körben használható fel.

Jelenik meg olyan szakcikk 2002-ben, ami leszögezi, hogy a személyiségprofil nem alkalmas elkövetők egyedi azonosítására, illetve a viselkedés

¹⁸ Maurice Godwin: Reliability, Validity, and Utility of Criminal Profiling Typologies. *Journal of Police and Criminal Psychology* 2002/1. 1–18. o.

¹⁹ Angyal Miklós – Bezsenyi Tamás – Petrétei Dávid: „Az egész eljárásnak több a kára, mint a haszna” – A kriminalisztikai fejlesztések dilemmái. *Rendőrségi Tanulmányok*, 2018/2. 68–92. o.

²⁰ Nathan Gregory: Offender profiling: a review of the literature. *The British Journal of Forensic Practice*. vol. 7, issue 3. August 2005. 29–24. o.

helyszínen hátra maradt jeleinek értékeléséből nem lehet teljes biztonsággal az elkövető személyiségének egészére következtetni.²¹ Ez magától értetődő megállapításnak tűnik, de nyilván nem véletlenül fogalmazták meg a szerzők. Cikkükben leszögezik, hogy a profilalkotás két fundamentális vélelmen alapul: a konzisztencián és a homológián. Konzisztencia alatt értve, hogy az elkövetők mindig hasonló cselekményeket követnek el; és homológia alatt értve, hogy az elkövetés módja az elkövető hátterével, jellemzőivel függ össze. A cikk e második vélelmet nem fogadja el, nem tekinti igazoltnak. Leszögezik, hogy az elkövetés konkrét módjában rendkívül nagy súllyal esik latba a környezeti tényezők összessége, ide értve többek között az elkövetés helyét, idejét, esetleges szemtanúk feltűnését, a sértett viselkedését.

A környezeti tényezők szerepe ugyancsak triviális meglátás. Két dolgot kell látnunk evvel kapcsolatban: egyfelől az elkövetési módszer ketté bontását, a modus operandi és a kézjegy elhatárolását a hivatkozott cikk nem említi. Holott – amint azt fentebb kifejtettem – a modus operandi igenis alkalmazkodik a környezethez, sorozatelkövető esetén pedig a tapasztalatok is beleépülnek. A modus sorozat esetén ügyről ügyre változhat. A kézjegy az, ami függetlenebb a külső körülményektől, mert az elkövető belső késztetéséből fakad. Leegyszerűsítve, a kézjegy megvalósítása érdekében hajtja végre a bűncselekményeket, a környezethez alkalmazkodó modusszal. Más kérdés, hogy egyedi bűncselekmény esetén igen nehéz lehet a kézjegy és a modus operandi elválasztása; sőt a környezet hatására (például tanúk feltűnése) az elkövető nem feltétlenül teljesíti ki a kézjegyét. A hazai tévhitet²², miszerint a profilalkotás „kizárólag” sorozat-elkövetők felderítésére szolgál, valószínűleg ez táplálja; a kézjegy biztonságos megállapításához egész egyszerűen több bűncselekményre lehet szükség. A másik

²¹ Laurence Alison – Craig Bennell – Andreas Mokros – David Ormerod: The Personality Paradox in Offender Profiling. A Theoretical Review of the Processes Involved in Deriving Background Characteristics From Crime Scene Actions. *Psychology, Public Policy, and Law* 2002/1. 115–135. o.

²² Lehoczki Ágnes: Nehézségek és módszertani dilemmák a profilalkotás hazai kutatásában. *Magyar Rendészet* 2014/2. 51–61. o.

megjegyzésem arra vonatkozik, hogy a profilalkotást az FBI-nál eredetileg – nem véletlenül – a nemi indíttatású bűncselekmények: nemi erőszak, kéjgyilkosság felderítésére használták, illetve a merénylet típusú bűncselekmények (rasszista vagy politikai indíttatású emberölések, hírességek sérelmére „rajongók” által elkövetett erőszakos bűncselekmények, hasonló indítékú pokolgépes támadások) felderítésére. Idővel a sorozatos gyújtogatók esetében is felfedeztek olyan szexuális gyökerű fantáziákat, amelyek alkalmassá tették a profilalkotást gyújtogatók felderítésére. Ezekben az esetekben az elkövető nem „spontán”, nem hirtelen felindulásból cselekszik, hanem meglévő, „dédelgetett” fantáziáit igyekszik kiélni.²³ Ilyenként a „sorozatgyilkos” vagy a gyújtogató rokonítható az ámokfutókkal, főleg az iskolai ámokfutókkal: kudarcos életében elképzei azokat a helyzeteket, amikor „végre” elégtételt vehet²⁴, mások felett hatalmat gyakorolhat; amikor a csinos kocogó hölgy nem mondhat neki nemet, vagy az osztály legnépszerűbb fiúja térden állva könyörög az életéért, és csak az elkövetőn múlik majd, hogy mi lesz a sorsuk. Pásztor és Angyal a hivatkozott, iskolai lövöldözőkről írt cikkükben részletezik, hogy az ámokfutó a végrehajtást megelőző fantáziálása során pontosan felkészül, megtervezi a behatolás helyét, a helyszínen való mozgást, az ellenállás leküzdését, az ellentámadások elhárítását, és alternatívákat dolgoz ki a váratlan helyzetekre is.²⁵ Megalapozottan feltehető, hogy a sorozatgyilkos nagyon hasonlóan jár el: fantáziálása során terveket kovácsol, és felkészül a váratlan helyzetekre is – például végül mégsem rabolja el a kiszemelt áldozatot, mert túl kockázatosnak ítéli. Viszont ha biztonságban érzi magát, akkor igenis a fantáziáit fogja megvalósítani, ami a kézjegye lesz.

²³ Lehoczki Ágnes: A fantázia szerepe a szexuális emberölésekben. Magyar Rendészet 2017/2. 67–85. o.

²⁴ Pásztor Attila – Angyal Miklós: Iskolai lövöldözők. Kriminálpszichológiai adalékok a megértéshez és a beavatkozási lehetőségekhez. Psychiatria Hungarica 2016/2. 193–204. o.

²⁵ Uo. 196. o.

Az FBI által eredetileg használt profilalkotásnál meg kell különböztetnünk egymástól az elkészült személyiségrajz pontosságát és szelektivitását. Ez két eltérő jellemző, a személyiségrajz minőségének két eltérő dimenziója, amit nem szabad összekeverni. (Amikor a módszer „túlnyeri” magát a kilencvenes évek második felében, ezt a megkülönböztetést nem igazán teszi meg senki.) A pontosság azt mutatja meg, hogy a kész személyiségrajz mennyire fedi a valódi elkövető jellemzőit. A szelektivitás pedig az a jellemző, hogy a személyiségrajz mennyire egyedi, azaz egyszerre hány emberre igaz. A két jellemző közt nincs szükségszerű kapcsolat, azaz nem lehet azt mondani, hogy minél pontosabb a személyiségrajz, annál szelektívebb, vagy éppen fordítva. Gyakran előfordult, hogy a személyiségrajz teljesen pontos volt, csak száz kilométeres körön belül tízezer emberre is ráillett. Az FBI viselkedéstudományi részlegénél ezért alapvetően „a csomag” része a kezdeményező technikák és taktikák kidolgozása, az elkövető viselkedésének manipulálása az „előcsalogatás”, a sikeres elfogás érdekében. A játékfilmekben erre is látunk példát: a Bárányok hallgatnak előzménye, a Vörös sárkány egyik jelenetében a hatósággal együttműködő újságíró kap lehetőséget, hogy exkluzív interjúban bemutassa a „sztárnyomozót” és az elkövető elfogása érdekében tett erőfeszítéseket. A gondosan megkomponált imidzsű „sztárnyomozó” magabiztosan nyilatkozik, folyamatosan az elkövetőt lealacsonyító kifejezéseket használva. (Más kérdés, hogy a filmben az elkövető reagál a taktikára, de mégsem sikerül elfogni.) Douglas műveiben többféle hasonló taktika is szerepel. Az elfogást célzó művelet építhet az elkövető büntudatára; ebben az esetben részletesen beszámolnak az áldozat temetéséről, a hozzátartozók gyászaról, és ezt periodikusan megismétlik a halál évfordulóján vagy a sértett születésnapján, figyelve a temetőt. Más esetekben a bűncselekmény körülményei alapján feltételezték, hogy az elkövető rajong a rendőri, biztonsági őr munkáért, és az áldozatok emlékének szentelt koncertre önkéntes biztonsági személyzetet verbuváltak, bízva abban, hogy az elkövető is jelentkezik felvételre.

A BEA, a Behavioral Evidence Analysis, azaz viselkedési bizonyítékok elemzése Brent E. Turvey nevéhez köthető; lényegében a deduktív módszer

modern paradigmája. A viselkedéselemzés forrásai a tárgyi bizonyítási eszközök, a viktimológia és a helyszín elemzése (mint a klasszikus FBI-módszernél). A módszer teljesen deduktív, kizárólag az egyedi eset meglévő bizonyítékaiból von le (deduktív) következtetéseket, nem a „hasonló elkövető hasonló tetteket követ el” paradigmájában gondolkodik, és soha nem tételez fel „tipikus” vagy „átlagos” elkövetőt. Azaz megközelítése idiografikus, nem pedig nomotetikus.²⁶

Turvey leszögezi, hogy a bűnügyi helyszín elemzését a viselkedéselemző csak akkor végezze, ha ahhoz valóban ért. Két eltérő szakterületről van szó ugyanis, és a viselkedéselemző kellően alapos forenzikus ismeretek híján nem rendelkezik kompetenciával a bűnügyi helyszínekre. Tehát tipikusan (legalább) két szakember közös munkája legyen a kész személyiségprofil.²⁷

Ebben a tanulmányban lényegében a Turvey-féle BEA és az FBI-féle profilalkotás eredményeit kísérelem meg szintetizálni a helyszínekből levonható következtetések szempontjából.

Rendezett és rendezetlen

Egy másik fontos elhatárolás szintén Douglashoz és munkatársaihoz köthető, ez pedig az elkövető rendezettsége vagy rendezetlensége.²⁸ (Az eredeti kifejezés *organized-disorganized*, amit a hazai tudományos irodalom *organizált-dezorganizált* formában fordít²⁹, én ebben a tanulmányban a *rendezett-rendezetlen* fogalmat használom, ahogy az Douglas magyarul megjelent műveiben is szerepel.³⁰)

²⁶ Brent E. Turvey: *Criminal Profiling. An Introduction to Behavioral Evidence Analysis*. Elsevier, San Diego, CA USA, 2012/69. 139. o.

²⁷ Brent E. Turvey: i.m. 124. o.

²⁸ Robert K. Ressler – Ann W. Burgess – John E. Douglas: *Sexual Homicide – Patterns and Motives*. The Free Press, New York, NY USA. 1988. 121–133. o.

²⁹ Lehoczki (2011): i.m.

³⁰ John Douglas – Mark Olshaker: *Sorozatgyilkosok*. GABO. Budapest, 1998.

John Douglas – Mark Olshaker: *Sötétség*. GABO. Budapest, 1999.

John Douglas – Mark Olshaker: *Megszállottak*. GABO. Budapest, 1999.

A rendezett és rendezetlen elkövető által elkövetett emberölés helyszíneinek összehasonlítását táblázatban mutatom be.

RENDEZETT	RENDEZETLEN ³¹
A bűncselekményt megtervezi.	A bűncselekmény spontán.
Az áldozat egy kiszemelt idegen.	Vagy az áldozatot, vagy a helyszínt ismeri.
Az áldozatot személynek tekinti.	Az áldozatot nem tekinti személynek.
Összefogott szóbeli kommunikáció.	Minimális szóbeli kommunikáció.
Engedelmességet, megadást követel.	Hirtelen és azonnali erőszakot alkalmaz.
Megkötöz vagy hasonló megoldást használ.	Nem nagyon használ kötözést vagy hasonlót.
(Nemi) erőszak a halál előtt történik.	Nemi cselekmények a halál után történnek.
A holttestet elrejt.	Nem rejt el a holttestet.
Az áldozatot vagy a holttestet elszállítja.	A holttestet a gyilkosság helyszínén hagyja.
Elkövetés eszköze, bűnjelek nem maradnak.	Elkövetés eszköze, bűnjelek maradnak hátra.

Összegésében a bűnügyi helyszín a rendezett elkövető esetében azt sugallja, hogy az elkövető ura volt a helyzetnek, terv szerint cselekedett, ellenőrzése alatt tartotta a körülményeket. Éppen ezért igyekezett a lehető legkevesebb nyomot, bűnjelet hátra hagyni. A rendezetlen elkövető esetén a helyszín teljesen esetleges, illetve „rendezetlen”, ahogy a név is mutatja. A helyszín általános állapota azt sugallja, hogy az elkövető nem tervszerűen cselekedett, nem tudta vagy nem akarta ellenőrzése alatt tartani a körülményeket. Éppen ezért a helyszín nyomokban, bűnjelekben gazdag lesz.

A rendezett elkövető intelligenciája átlagos vagy magasabb, a rendezetlenségé alacsonyabb. A rendezett elkövető rendelkezik szociális készségekkel, érett, szexuálisan is kompetens, partnere is van; a rendezetlen elkövető nem

³¹ A táblázat Ressler és mtsai: i.m. 123. o. és Brent E. Turvey: i.m. 76. o. alapján

vagy alig kompetens szociálisan, partnere nincs. A munka terén is van különbség: a rendezett elkövető képzettséget igénylő munkát végez, a rendezetlen pedig munkanélküli, alkalmi vagy képzettséget nem igénylő munkahellyel rendelkezik. A rendezett elkövető stresszel az elkövetés alatt, de hangulatát visszafogja; jellemző rá az elkövetést megelőző szeszfogyasztás. A rendezetlen elkövető ritkán iszik az elkövetés előtt, közben nem vagy alig stresszel, hangulata azonban sóvár. A rendezett elkövető követni fogja a nyomozást és az ügy utóéletét a médiában; élete megváltozik a tett után, elköltözik vagy munkahelyet vált, inni vagy kábítószerrel kezd, külseje megváltozhat. A rendezetlen elkövetőre ezek nem jellemzőek.

Láthatóan egymással összefüggenek, egymásból következnek ezek a jellemzők. A szociálisan kompetens elkövető megszólítja a leendő sértettet, majd megtöri az ellenállását, összekötözi, és így követi el a cselekményét. A szociális képességekkel alig rendelkező rendezetlen elkövető nem tudja megszólítani a sértettet, mert még akkor sem tud beszélgetést kezdeményezni egy nővel, amikor meg akarja ölni. Ezért egyből támad, egyből erőszakot alkalmaz, és nagyjából ezért nincs szükség kötözésre vagy egyéb hasonló cselekményre. Az intelligens, rendes munkát végző rendezett elkövető gépkocsival közlekedik, amivel nagy távolságokat tehet meg, szállíthatja a sértettet vagy annak holttestét is. A cselekményt előre megtervezi, több lehetséges forgatókönyvvel is készül, így ura marad a helyzetnek. Az erőteljes fantázia végigkíséri az elkövetést, ezért gyakori, hogy apró emléktárgyakat, szuvenírt vagy trófeát visz magával a sértettől; ezért kíséri figyelemmel az ügy utóéletét a médiában. A rendezetlen elkövetőre ezek nem jellemzőek.

Gyermekkorukat tekintve a rendezett elkövetők általában elsőszülöttek, apjuk stabil munkavisztonnyal rendelkezett, nevelésük azonban következetlen volt. A rendezetlen elkövető általában sokadik gyermek, vagy a családja csonka. Az apa nem rendelkezik stabil munkavisztonnyal. A nevelése nyers és durva fegyelmezésből állt. A rendezett elkövető soha nem elmebeteg, legfeljebb pszichopata; a rendezetlen elkövető gyakran elmebeteg.

A rendezett-rendezetlen szembeállítására számtalan kritikát kapott a kilencvenes évek közepétől, amit az alábbiakban foglalok össze Turvey nyomán.³²

1. A dichotómia hamis, valójában a helyszínek nem oszthatók „csak” két csoportra.
2. A helyszín jellegzetességeiről (ideértve, hogy miért olyan, amilyen) csak kompetens helyszínelő (helyszínelemző) nyilatkozhatna, nem a személyiségelemző.
3. Rendezetlennek fog kinézni számtalan egyéb helyszín is: családon belüli erőszak, bódító szer befolyása alatt álló vagy elmebeteg által elkövetett bűncselekmény helyszíne is.
4. Helyszín alapján pszichopátiára nyilatkozni nem lehet. A pszichopátia komplex kérdés, nem egyszerűsíthető le arra, hogy „az elmebetegség szintjét nem elérő zavar”.
5. A dichotómia félreviszheti a sorozat-jelleg megítélését minden olyan esetben, ahol az elkövető idővel gyakorlottabbá („rendezettebbé”) válik, vagy éppen elmeállapota hanyatlása miatt egyre inkább „rendezetlenné” válik.
6. A dichotómia alkalmazásakor kizárólag a modus operandi jellemzőit vesszük figyelembe, figyelmen kívül hagyva a kézjegyet.
7. Etikai kifogás merül fel avval kapcsolatban, hogy rendezetlen elkövetőknél helyszíni fényképek alapján súlyos elmebeteg állapotot „diagnosztizálnak” olyanok, akiknek erre nincs képzettsége.
8. A rendezett-rendezetlen dichotómiát ritkán mutatják be „csak” elméleti megközelítésként, holott az.

A kritikák nagy részét – véleményem szerint – el lehet utasítani, ugyanis azok nem magának a tipológiának a kritikái, hanem inkább mindannak, amit a későbbi alkalmazók, illetve a popkultúra kialakított belőle. A rendezett-rendezetlen valójában két elméleti szélsőérték, és a tényleges elkövető

³² Brent E. Turvey i.m. 77–79. o.

mindig valahol a kettő között lesz. Ez nem azonos az úgynevezett vegyes (eredetiben: mixed) elkövetővel; a vegyes elkövető esetében hangsúlyos rendezett és hangsúlyos rendezetlen elemek egyszerre vannak jelen. (És ennek oka akár az is lehet, hogy valójában két elkövetővel állunk szemben.) A fenti táblázatban bemutatott dichotómia tehát valójában két szélsőérték, és nem feltétlenül kell annak minden elemét hordoznia egy helyszínnek. Azaz lehet rendezett a helyszín úgy is, hogy a sértettet nem kötözte meg az elkövető, és ott hagyta az emberölés helyszínén a gyilkos fegyvert. A Hasfelmetsző, a tipikus rendezetlen elkövető, például soha nem hagyta hátra az elkövetés eszközét. Ugyanakkor (gyakorlatilag majdnem) biztos, hogy aki megerőszkol, majd meggyilkol egy áldozatot, az utána nem érzi szükségét annak, hogy a tetemet megcsonkítsa, kizsigrelje, majd az eredményt rituálisan elrendezze.

A pszichopátia és a pszichózis kérdése is összetettebb annál, mint ahogy a kritika bemutatja. A pontos megfogalmazás ugyanis inkább úgy hangzik, hogy a rendezett elkövető a legkritikább esetben elmebeteg vagy kóros elmeállapotú; ilyesmi a rendezetlen elkövető esetében merülhet csak fel. A rendezett, ha „nem normális”, akkor is legfeljebb pszichopátiás jegyeket mutat. De hogy valóban azt mutasson, az nem szükségszerű. A pszichózisra pedig elmeorvosi végzettség, illetve klinikai tapasztalatok nélkül is következtethetünk, ha azt derítjük fel a helyszíni és halottszemlén, majd a boncoláson, hogy az elkövető nem csak megcsonkította a testet, hanem közöszlött is a késsel ejtett sebekkel. Ebben az esetben ez természetesen nem diagnózis, és főleg nem pótolja a későbbi elmeorvosi, szakértői szakvéleményt, de munkahipotézisnek megteszi.

Valójában az sem ellenérv, hogy a kézjegy nem jelenik meg a rendezett-rendezetlen megítélésekor; a rendezetlen elkövetés számtalan jellemzője (például a halál utáni szexuális aktus, csonkítás) valójában kézjegy értékű mozzanat.

Az a kritikai észrevétel, hogy számos erőszakos bűncselekmény (Többek között például családon belüli erőszak, bódult állapotban elkövetett emberölések vagy elmebetegek által elkövetett személy elleni támadások)

rendezetlen lesz, valójában abból a – túlzottan leegyszerűsítő – feltevésből indul ki, hogy „rendezetlen” cselekményt kizárólag az elmebeteg, szociálisan inkompetens személyek követnek el. Ez azonban sehol sem szerepel így az eredeti forrásokban. Egy családon belüli erőszak, főleg a partnerrel szembeni féltékenységi roham okozhat olyan beszűkülést, olyan tombolást, ami tervezetlenül, spontán robban ki, és néhány másodperc tombolás alatt is brutális, számtalan halálos sebet okoz. A bódult állapotban történő elkövetés is rendezetlen lesz; a bódult elkövető nem fogja tudni ellenőrzése alatt tartani a körülményeket, vagy nem is akarja. Ez valójában nem gyengíti az eredeti állítást.

Összefoglalva, a rendezett-rendezetlen elkövető, cselekmény, helyszín megjelölést használni fogom, a fenti kritikák ellenére. A kritikák, jobban megnézve, nem magát az alapvető koncepciót bírálják, hanem az eredeti koncepció leegyszerűsített felhasználását, amire – nem kétlem – számtalan valódi példa akadt.

További emberölés elkövetői tipológiák

A sorozatgyilkosok közt egyes források megkülönböztetnek látomásos (lényegében hallucináló, emiatt gyilkoló), küldetéses (a társadalom megtisztítása az általa károsnak ítélt elemektől), hedonista (aki a szexuális tevékenységet vagy a kínzást jobban élvezi, mint magát az ölést), erőfitogtató (akit mások legyőzése, irányítása izgat) gyilkosokat és a szűk értelemben vett kéjgyilkost (maga az ölés a szexuális aktus része, izgalom kiváltója).³³

Más felosztások szerint két alaptípusa van a sorozatgyilkosoknak: a szadista és a haragvó. Előbbi magát a kínzást élvezi, utóbbi számára a bántalmazás és a gyilkosság maga csak eszköz a benne fortyogó harag csillapítására. Ismét másik, hármas felosztás a kiszámított fájdalmat okozó, a sérelem-vezérelt gyilkos, illetve az erőszak után gyilkoló fajta. Az első kettő lényegében megfelel az iménti kettős felosztás két kategóriájának. A harmadik, az erőszakot követően gyilkoló, nem találja izgatónak az ölést, nem

³³ Richard N. Kocsis (editor): *Criminal Profiling – International Theory, Research and Practice*. Humana Press, Totowa, NJ USA. 2007. 19–20. o.

fantáziál róla, kizárólag azért öl, hogy a felderítést nehezítse, a nemi bűncselekmény elkövetését megússza. Lényegében a cselekmény megkezdésekor nem is akar ölni, közben történik valami.³⁴

Kocsis egy másik művében ötös felosztást használ. Ragadozó elkövetőnek nevezi a rendezett, szadista elkövetőt, aki megkínozza, illetve megerőszakolja az áldozatokat, nemi vágyainak kieléése céljából. Általában jobb módú, intelligens, ápolt, partnerrel élő, gépjárművel rendelkező, viszonylag idősebb (nem huszonéves) férfiak. Gyűjtik a bűnügyi és pornográf anyagokat. Néha szereznek szuvenírt vagy trófeát. Igen valószínű, hogy ismét elkövetővé válnak. A haragvó elkövető (Kocsisnál) az archetipikus rendezetlen elkövető; kontrollálatlan, tomboló haragját éli ki. Gyakran gyűjt trófeát vagy szuvenírt. Az erőszakoló elkövető az, aki erőszakolni akar és tud is, és közben alakulnak úgy a dolgok, hogy a sértett megölése mellett dönt. Ezek általában fiatalabb elkövetők, nem tervezik a cselekményt, hanem meglátnak egy lehetséges áldozatot, és a pillanat hevében döntenek a bűncselekmény elkövetése mellett. A perverz elkövetők csoportjába tartozik a legtöbb súlyos parafília, így a pedofil gyilkosok, a fiatalabb férfiakat meggyilkoló valamivel idősebb bi- vagy homoszexuális férfiak, de Kocsis ide sorolja a halál utáni szexuális aktusokat, csonkításokat is. Érdekes, hogy a sértett megköltözése jellemző lehet a perverz és a ragadozó típusra is; előbbinél azonban Kocsis kiemeli, hogy a megköltözés esztétikus (tehát – véleményem szerint – nem csupán funkcionális, elkövetést segítő eszköz, hanem a rítus része.) Az ötödik kategória az eldönthetetlen, kategorizálhatatlan elkövető.³⁵

Lássuk a nemi erőszak elkövetőinek típusait!

- Erőfitogtató vagy úriember-elkövető, aki alapvetően nem tekinti magát vonzónak vagy alkalmasnak az udvarlásra, ezért alkalmaz

³⁴ Jay Healey – Eric Beauregard – Anthony Beech – Shannon Vettor: Is the Sexual Murderer a Unique Type of Offender? A Typology of Violent Sexual Offenders Using Crime Scene Behaviors. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment* 1–22. o.

³⁵ Richard N. Kocsis: *Criminal Profiling – Principles and Practice*. Humana Press, Totowa, NJ USA, 2006. 141–151. o.

erőszakot. Nagyon ritka, hogy öncélúan bántalmazná a sértettet, az erőszakon túl. Nem ritka, hogy dicsérteti magát, vagy „udvariasan” érdeklődik, hogy a hölgynek is jó-e (persze evvel is csak magát nyugtatja). Gyakran visel álarcot vagy köti be a sértett szemét, egyrészt a felderítés nehezítése céljából, másrészt mert tudja, hogy félnék lenne és szégyellné magát. Nem tépkedi le a sértett ruháját. Mindig komolyan megbánja, amit tesz, de persze ettől még újra és újra megteheti. Nem ritka az, hogy utóbb megpróbál kapcsolatba lépni a sértettel.

- Más típus a kísérletező erőszaktevő, aki sokkal vehemensebb, alkalmoszerűen (tervezetlenül) csap le, és nem maga a nemi aktus, hanem elsősorban a sértett birtokba vétele izgatja. Az elkövetés során szembetűnően kérkedik testi erejével. Egy támadás során lehetséges, hogy többször is megerősokolja a sértettet; előfordul anális erőszak is. Ha fenyegeti is a sértettet, hogy még visszajön, erre nem kerül sor.
- A harmadik típus a haragvó erőszaktevő, aki meg akarja torolni bizonyos társadalmi csoportokon az őt ért sérelmeket; ha az anyjára vagy feleségére haragszik is, rájuk nem mer vagy akar kezét emelni, ezért keres egy helyettesítőt, egy másik nőt. Teljesen kiszámíthatatlan, hogy mikor csap le, mert ez az őt otthon érő stresszorok függvénye. A sértettet megalázza, bántalmazza, a fő cél, hogy a benne dúló haragot kiadja magából.
- Végül a legritkább a szadista elkövető, akinek mások kínzása, testi-lelki gyötrése okoz izgalmat vagy kielégülést. Erőszakos viselkedését nem harag táplálja, hanem bonyolult fantáziák. Teljesen személytelenül kezeli az áldozatot, hiszen ő csak kellék a kínzásokhoz; gyakran van az elkövetőnek kifejezett preferenciája, hiszen a sértett valamilyen szimbólumot testesít meg. Könnyen lehet, hogy tényleges nemi cselekményre nem is kerül sor. Az elkövető szeret (saját!) kést használni, megfélemlítési és gyakorlati célokból, például élvezettel metéli le a ruhát késsel a rettegő sértettről (tehát mindig ké-

szül, magával viszi az eszközeit). A bűncselekmény szinte valamennyi eleme igen erősen jelképes. Gyakran hurcolja a sértettet olyan helyre, ahol kedvére időzhet, legyen az a háza vagy a furgonjának raktere. Ez a típusú elkövetés gyakran végződik gyilkossággal. A négy archetípus ritkán jelenik meg tiszta formájában, gyakoribb, hogy a tényleges elkövető valamilyen keveréke a négy alaptípusnak.³⁶

Más szerzők hármast osztást alkalmaznak: szadista, haragvó és alkalom szülte elkövető.

Az alkalom szülte elkövető az, aki ittasan vagy bódultan, vagy akár józanul, egyszer csak enged a benne lévő készletnek, és nemi erőszakot követ el. Cselekményét nem tervezi, az áldozatot nem külön preferencia alapján választja ki.³⁷

Pedofil elkövetőknél három személyiségtípus különböztethető meg: a csábító, a befelé forduló és a szadista. Csábító, aki gyermekek közt dolgozik, és egyébként a társadalom megbecsült tagja lehet: ilyenek például a hírekben szereplő pedofil tanárok, papok, edzők. Általában érzelmileg elhanyagolt vagy nem kellő körültekintéssel nevelt gyerekeket próbál magához édesgetni, akik vágnak arra a figyelemre, amit a csábítótól megkapnak. A befelé forduló pedofil szociálisan inkompetens; ő „a játszótér szélénél tébláboló ijesztő esőkabátos figura”. Gyakran fényképezi a gyermekeket, esetleg obszcén telefonhívásokat kezdeményez. Többnyire ilyen típusúak a családon belül, nevelt vagy saját gyermekeiket molesztáló elkövetők is. Legritkább a szadista elkövető, aki (ezúttal is) a kínzásban leli örömét.³⁸

³⁶ John Douglas – Mark Olshaker: Megszállottak. i.m. 99–105. o.

³⁷ Eric Beauregard: Rape and Sexual Assault in Investigative Psychology: The Contribution of Sex Offenders' Research to Offender Profiling. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*. 2010/7. 1–13. o.

³⁸ John Douglas – Mark Olshaker: Sötétség. i.m. 150–153. o.

A helyszín

Valamennyi esemény és ekként valamennyi bűncselekmény többé-kevésbé meghatározható fizikai térben történik. Kriminálisztikai értelemben vett helyszínné az avatja, ha annak megismerése hozzájárul a múltban lezajlott esemény megismeréséhez.³⁹

Kriminálisztikai értelemben helyszín lehet a cselekmény tényleges helye, de éppen így a megközelítési és távozási útvonal, az elkövetés eszközeinek vagy az eltulajdonított tárgyaknak a feltalálási helye is.⁴⁰

Egy adott bűncselekménynek lehet több helyszíne is: például az A helyről elrabolja a sértettet az elkövető; a B helyen fogva tartja, bántalmazza, megöli; a C helyre viszi a holttestet, a D helyen rejti el az elkövetés eszközt. Ezt hívjuk „többes” helyszíneknek.

Ezen kívül megkülönböztetünk eredeti vagy változtatott, sőt beállított, koholt helyszínt. Lehet a helyszín mozgó (járművek fedélzete például), illetve élő (élet- illetve vagyonmentés vagy egyéb művelet van folyamatban).⁴¹

A beállított, koholt helyszín kapcsán a hazai szakirodalomban többféle megközelítéssel találkozunk. A Kriminálisztikai Tankönyv és Atlasz megkülönböztet valódi, koholt (beállított) és megváltoztatott helyszínt.⁴² Koholtnak, beállítottnak azt tekinti, amikor meg nem történt bűncselekmény helyszínét „rendezik be”; megváltoztatott helyszín esetében az elkövető a nyomait igyekszik eltüntetni, vagy félrevezető nyomokat kreál, de ide tartozik a más személyek általi változtatás is. A Lakatos-féle Krimináltaktika tankönyv⁴³ gondatlanul megváltoztatott (például a sértett rendet rak), szán-

³⁹ Petrétei Dávid: A bűnügyi helyszín a szabványosítási tendenciák és az új Be. tükrében. Rendőrségi Tanulmányok 2018/3. 4–48. o.

⁴⁰ Pusztai László: Szemle a büntetőeljáráásban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest. 1977. 163–164. o.

⁴¹ Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: Kriminálisztikai tankönyv és atlasz. Dialóg Campus. Pécs, 2009. 300. o.

⁴² Tremmel és mtsai (2009.) 300.

⁴³ Lakatos János (szerk.): Krimináltaktika I. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2004. 124. o.

dékosan megváltoztatott (például az elkövető eltüntetni törekszik a nyomait) helyszíneket különböztet meg a koholt helyszínektől, ez utóbbiaknál „*a tettes a helyszínt tudatosan másként állítja be, mint ahogyan a valóságban a bűncselekmény ténylegesen történt*”.⁴⁴ Lényegében ugyanerre az álláspontra helyezkedik Gárdonyi is: szándékosan változtatott helyszín esetén „*az elkövető azért változtatja meg a helyszínt, hogy a felderítést tévútra vigye, így célja, hogy a hatóság ne tudja meg, valójában mi és miért történt, tehát bármely más – a valósággal ellentétes – verzió felállításának elérése a célja. Koholt helyszín létrehozása esetén annak tudatos beállítása történik, azaz a cél nem az egyszerű félrevezetés, hanem annak elhitetése, hogy az események pontosan a helyszínen tapasztaltak szerint történtek, így a szándék arra irányul, hogy a hatóság szemlét lefolytató tagjaiban egy konkrét történeti verzió fogalmazódjék meg.*”⁴⁵

Részben szembe helyezkedve a hazai szakirodalommal, nézetem szerint amit az elkövető a helyszínen csinál, az mind a (valódi, eredeti) helyszín része. Pont a viselkedés-elemzés és a személyiségprofil-alkotás kapcsán hatalmas jelentősége van annak, hogy az elkövető az ölési cselekmény után miket művel a holttesttel, milyen helyzetbe rendezi, esetleg megcsonkítja vagy tárgyakat helyez el rajta (benne). Ugyancsak az elkövető személyiségére, képzettségére, tapasztalatára, elkövetés utáni szellemi és lelki állapotára enged következtetni mindaz, amit nyomainak leplezése, eltüntetése érdekében tesz. Ezeket tehát nem tekintem sem beállított, sem koholt helyszíneknek.

Más a helyzet, ha egy férfi otthon, veszekedés közben megöli a partnerét. Ezt követően a holttest felakasztásával például öngyilkosság, a ruházat lehúzásával nemi bűncselekmény, a fiókok átforgatásával vagyon elleni motívum látszatát kelti. Ezek minősülhetnek beállított helyszíneknek; a dolog jellegéből fakadóan a beállított jelleg csak a szemle menete közben vagy annak végén, esetleg még később derül ki.

⁴⁴ Uo. 125. o.

⁴⁵ Gárdonyi Gergely: A szemle szerepe a hazai büntetőeljárásban. PhD-értekezés. Győr, 2017. 106. o.

Koholt helyszínen pedig azt értem, amikor egy nem létező bűncselekmény helyszínét rendezik be, a hatóság megtévesztése céljából. Tehát valószínűleg nem történt semmilyen bűncselekmény (például a hatóság félrevezetésén, hamis vádon kívül).

Mely kriminalisztikai alapkérdésekre kaphatunk választ a helyszínen és a helyszínen találtak alapján?⁴⁶

- Hol? Talán a legkézenfekvőbb kérdés, hiszen maga a helyszín is egy „hol”, ahol a bűncselekmény történt vagy a test elhelyezésére került. Milyen ez a hely? Nyílt, zárt? Forgalmas vagy elhagyott? Számolni kell, lehet tanúk vagy akár járőrök felbukkanásával? Többes helyszínen esetén az ölés és a test elhelyezése közti távolság mekkora? Nota bene ha „csak” holttest feltalálási helyünk van, ami nyilvánvalóan különbözik az ölési cselekmény helyszínétől, akkor a szállítás kérdéséből kibontakozik az információ az elkövető helyismeretéről, a gépkocsi-használatra, bűntársakra vonatkozóan. A helyszínen megválasztása is jelentős lehet: más személyiségre utal egy szeméttelre dobott holttest, és másra, ha például egy temetőben „ravatalozza fel”. Sok elkövető továbbá általában a komfortzónájában „vadászik” áldozatokra: többek között közel az otthonához, a munkahelyéhez, a partnere vagy a szülei házához.
- Ki? Az elkövető személye kideríthető lesz egyrészt hátrahagyott nyomaiból és anyagmaradványaiból, másrészt a helyszínt létrehozó viselkedéséből. Egyes nyomok és anyagmaradványok (daktiloszkópiai nyomtörödékek, DNS-maradvány) azonnal elvezethetnek az elkövetőhöz, mert a rögzítést követően adatbázisba rendezhetők, adatbázisból kereshetők. Más bűnjelek (például elemi szálak, egyéb mikroanyag-maradványok) azonosításához összehasonlító minták beszerzésére van szükség (például az elkövetéskor viselt ruházat lesz köthető a helyszínhez). Az azonosítás mellett az elemzés vagy

⁴⁶ Douglas és mtsai (2006) 18–20. o.

meghatározás is fontos lehet: hátrahagyott nyomokból és anyagma-
radványokból következtetni lehet nagyon sok mindenre azonosítás
nélkül is: az elkövető cipőjéről hátrahagyott talajmaradvány vagy
növényi törmelék éppen olyan árulkodó lehet, mint az úgynevezett
FDP, a DNS-maradványból kigyűjtött személyleírási adatok.⁴⁷

A sértett azonosítása általában nem ütközik nehézségekbe, főleg ha
holtteste rendelkezésre áll. Az azonosítást el lehet végezni „ráné-
zésre” vagy tudományosan megalapozott módszerekkel. Utóbbiak
(itt is) a daktiloszkópia és a DNS, továbbá a fogazat, a tetoválások,
(műtéti) hegek, orvosi beavatkozások egyéb nyomai, esetleg a nála
lévő ékszerek, személyes tárgyak. Az azonosításon kívül itt is sze-
repet kaphat az elemzés vagy meghatározás: a rassz, az ápoltság és
tápláltság kérdésétől a foglalkozásra, életmódra utaló adatokon és
boncleteken át egészen a hajzat, csontozat vagy fogazat izotóp-
összetételéig, amivel a személy földrajzi származását, mozgását le-
het rekonstruálni.⁴⁸

Nem tartozik szorosan a cikk témájához, de a főkérdéshez kapcsolo-
dók a sértett személye, a kiválasztása ugyanis nagyon informatív.
Szexuális jellegű bűncselekményt például idős nők sérelmére kife-
jezetten éretlen, kifejezetten szerény szellemi képességű fiatal fér-
fiak „szoktak” elkövetni, ittasan vagy bódult állapotban.

- Mikor? Emberölési helyszíneken a halál óta eltelt idő, angol betű-
szóval PMI (post-mortem interval) megválaszolása kulcsfontos-
ságú lehet. Időben közeli haláleseteknél néhány óras pontosságú
becslést tesz lehetővé a korai hullajelenségek vizsgálata (a teshő-
mérséklet változása, a hullamerevség, a hullafoltok és a hullai sá-
padtság). Később a kései hullajelenségek, az igazságügyi rovartan,

⁴⁷ Petrétei Dávid: A modern kriminalisztika egyes jogi és etikai kérdései. Magyar Bűnül-
dőző 2018/2. 103–116. o.

⁴⁸ Eric J. Bartelink – Amy T. Mackinnon – Julia R. Prince-Buitenhuys – Brett J.
Tipple – Lesley A. Chesson: Stable Isotope Forensics as an Investigative Tool in
Missing Persons Investigations. In C. Sturdy Colls (szerk.): Handbook of Missing
Persons. Springer International Publishing, Svájc. 2016. 443–462. o.

vagy akár a fogbél RNS-tartalmának degradációja⁴⁹ vagy a test fehérjéit alkotó aminosavak epimerizációja, illetve racemizációja.⁵⁰

- Hogyan? Mivel? A cselekmény lefolyását, az eseményeket és azok sorrendjét rekonstruálni tudjuk a helyszín elváltozásai alapján. Ezt a későbbiekben részletesen kifejtem, itt csak leszögezem az axiómát, miszerint a múlt megismerhető.⁵¹
- Miért? A bizonyítás, az igazságszolgáltatás szempontjából hagyományosan a legkevésbé fontosnak tekintett kérdés. A személyiségprofil megalkotásakor viszont rendkívüli jelentőségű. Az emberölési helyszín jellemzői alapján gyakran el tudjuk különíteni a célszabályokat, motívumokat, indítékokat: a szexuális aktus léte vagy elmaradása, a ritualisztikus cselekmények az ölés alatt vagy után, a bántalmazás mértéke és jellege, az ölési cselekmény jellege. Teljesen más benyomást kelt, teljesen más következtetések levonására sarkall a szíven szúrt és kiforgatott zsebű holttest, mint egy lemez-telenített, összekötözött és zsineggel megfojtott holttest. Teljesen másra utal a közletről, álló helyzetben mellbe lőtt sértett és a letérdeltetett, tarkón lőtt sértett.
- Mi? Utoljára hagytam a hagyományosan legfontosabbnak tekintett kérdést. Ez nem véletlen: adottnak veszem, hogy helyszín alapján elkövetői személyiségprofil-alkotásra akkor kerül csak sor, ha már tudjuk, hogy emberölés történt.

⁴⁹ Poór Viktor – Lukács Dénes – Nagy Tamás – Rácz Evelin – Sipos Katalin: The rate of RNA degradation in human dental pulp reveals post-mortem interval. *International Journal of Legal Medicine*. 2016/3. 615–619. o.

⁵⁰ Csapó János: Új módszer a fosszilis csontok korának meghatározására az aminosavak racemizációja alapján. In: Varga Máté – Szentpéteri József (szerk.): *Két világ határán*. Kaposvár, 2018. 29–49. o.

⁵¹ Fenyvesi Csaba: A kriminalisztika alapkérdései. *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIV*. 2013. 341–349. o.

Helyszínelemzés

Az Egyesült Államokban megkülönböztetik egymástól a helyszíni szemlét (crime scene investigation, crime scene process), a helyszín elemzését (crime scene analysis) és a bűncselekmény rekonstrukcióját (crime /scene/ reconstruction). Hazánkban a szakirodalom és a gyakorlat nem egységes a helyszíni szemlén történő vagy azt követő értelmező (elemző és értékelő) tevékenység kapcsán⁵². A klasszikus (rég)i szerzők elutasítanak mindent, ami „vélemény” a szemle eredményeivel kapcsolatban. Egyetértve az idézett (újabb) szerzőkkel, véleményem szerint a szemle lefolytatásának egyik legfontosabb célja – a tárgyi bizonyítási eszközök rögzítése mellett – a bűncselekmény lefolyásának gondolati rekonstruálása. A gondolati rekonstrukció kapcsán azt a megközelítést fogadom el, ami szerint a gondolati rekonstrukció az egész ügyet áthatja, tehát az a szemle kezdetekor megindul, a szemle során alakul, a begyűjtött tárgyi bizonyítási eszközök szakértői vizsgálatát követően tovább alakul.⁵³

Fontos, hogy a helyszín elemzése nem kíván más módszereket a helyszíni szemle, a helyszín feldolgozása során, pusztán a meglévő ajánlások betartását: Többek között a részletes fényképes dokumentálást, video készítését, adott esetben 3D szkennerek vagy légi fényképezés használatát, a tárgyi bizonyítási eszközök szakszerű dokumentálását és begyűjtését, a kontamináció lehetőség szerinti elkerülését, megfelelő létszámú és képzettségű szakembergárda bevetését, szükség szerint szakértők és szaktanácsadók bevonását már a helyszínen.

Az amerikai megközelítés alapján a helyszínelemzés mint tevékenység nem a helyszínen történik, hanem a szemle végeztével. És nem feltétlenül a szemlén részt vevők fognak elemzést készíteni. Tehát meg lehet közelíteni úgy a helyszínelemzést, hogy az egyfajta felülvizsgálata a helyszíni

⁵² Gárdonyi Gergely: A szemle szerepe a hazai büntetőeljárásban. PhD-értekezés. Győr, 2017. 209., 222., 300. o.

Petrétei (2018): i.m.

⁵³ Petrétei (2018a): i.m.

tevékenységeknek, a helyszínen begyűjtött adatok rendszerezése, a tárgyi bizonyítási eszközök szakértői vizsgálatának, további (laboratóriumi) nyomkutatás eredményeinek összevetése, mindezek szintetizálása, és ebből (új) következtetések levonása. Kriminálisztikai szaknyelvre lefordítva: a helyszín analízisének és a helyszíni bűnjelekkel kapcsolatos szakvélemények analízisének szintézise alapján verziókat dolgozunk ki a helyszínen történt eseményekre, cselekményekre.

Ebből a nézőpontból szemlélve többek között a helyszíni nyomokat, elváltozásokat, bűnjeleket, bevezethetünk egy új megközelítést, a nyomok (elváltozások) új kategorizálását. A továbbiakban „*nyomok*” alatt a tág fogalmat értem, amibe beletartoznak a traszológiai értelemben vett nyomok, az anyagmaradványok, az egyéb tárgyi bizonyítási eszközök, illetve a dolgok egymáshoz viszonyított helyzete; azaz, sorban, például ujjnyom, szagmaradvány, lőfegyver, dulakodási nyomok.⁵⁴ Az új megközelítés a nyomokat abból a szempontból kategorizálja, hogy azok mely kriminálisztikai alapkérdésekre és hogyan keresnek választ. (Felfogható ez a Fenyvesi-féle kriminálisztikai piramismodell cizellálásának is: két mediátor részletezése abból a szempontból, hogy melyik alapkérdésre nyújtanak választ.⁵⁵

Az így felfogott bizonyítékfajták a következők⁵⁶:

1. Sorrend-bizonyíték: minden olyan nyom, ami létrejöttének idejére, vagy több nyom esetén a létrejöttük sorrendjére enged következtetni. Lábbelinyomot metsző másik lábbelinyom, gumiabroncsok nyomai egymáson, térfogati nyomok esetén világosan látszik, melyik volt a korábbi, ugyanis annak széleit töri meg az újabb nyom. Ablaküvegen áthaladó két lövés esetén is meg tudjuk állapítani, hogy melyik volt előbb: a második lövés sugárirányú törésvonalai

⁵⁴ Angyal Miklós (szerk.): Kognitív kriminálisztika. Ismeret – elmélet – történet. Dialóg Campus. Budapest, 2019. 131. o.

⁵⁵ Fenyvesi Csaba: A kriminálisztika tendenciái. Dialóg Campus. Budapest–Pécs, 2014. 111. o.

⁵⁶ Brent E. Turvey: i.m. 260–266. o.

csak az első lövés törésvonalaiig futnak, tovább nem tudnak. Általában az is jól látszik, hogy a földön fekvő üvegcserepekre rácsepent a vér, vagy az üveg véres lett, mielőtt kitört. Tüzesetek szemlélénél az ívkisülések vizsgálata lehet ebből a szempontból fontos: az áram alatt lévő vezeték az elégésekor ívkisülést hoz létre, aminek az eredménye, a vezeték anyagából képződő olvadékgömb igen jellegzetes; az ívkisülés után a megszakító old, így a vezeték már nincs áram alatt, a további szakaszok égésénél nem keletkezik ívkisülés.⁵⁷

2. Irány-bizonyíték: minden olyan nyom, amiből megállapítható, hogy a nyom okozója honnan érkezett vagy merre távozott. Szintén ablaküveg törése során megfigyelhető, hogy a törési felületen egy pontba összefutó ívelt vonalak láthatók; amelyik oldal felé összefutnak, abból az irányból jött a gyenge erőhatás (ablak bedobása esetén például), nagy erőhatás (például lövés) esetén pedig az ellenkező oldalról. Sebek esetében is jól megítélhető a metsző eszköz mozgásának iránya; horzsolások esetében a hámzászlócskák mutatják az irányt, a horzsolás gyúri fel a hámzászlót, így annak felsodródott szabad szélé az erőhatással mindig szembe néz. A véryom-elemzés során számtalan esetben tud a szakértő irányokra nyilatkozni.
3. Elhelyezkedési bizonyíték: minden olyan nyom, amiből megállapítható a nyom okozójának elhelyezkedése, értelemszerűen azokban az esetekben, amikor ennek van jelentősége. Ujjnyom a gépkocsi oldalüveg belső felén keletkezhet úgy is, hogy a nyomhagyó nem ült a gépkocsiban, csak kívülről megfogta a nyitott ajtót. Dolog elleni erőszakra utaló eszköznyom megmutathatja a behatolás helyét. Az egy helyre leejtett több cigarettavég utalhat a várakozás, lesben állás helyére. A hullafoltok a holttest mélyebben fekvő, nyomásnak ki nem tett részein alakulnak ki, egy ideig képesek elvándorolni a holttest mozgatása esetén, egy idő után nem; hason fekvő holttest

⁵⁷ Petrétei Dávid: Gondolatok a helyszíni krimináltechnika egyes elméleti és gyakorlati kérdéseiről. Belügyi Szemle 2013/10. 34–64. o.

hátán látható beivódási hullafoltok tehát arra utalnak, hogy a testet nem az eredeti helyzetében látjuk, azt valaki (kb. 10–12 órával a halál után) hanyattból hasra fordította. A szőnyegen a benyomódások, az egyenletesen poros felületen a por folytonosságának megszakításai, napfénynek kitett felületeken a más színű vagy kevésbé fakult területek arra utalnak, hogy ott valamilyen tárgy huzamosabb ideig tartózkodott. Ismét megemlíthető a vérnomelemzés, ahol a fröccsenésekből kiszámolható a nyom keletkezési helye a térben.⁵⁸

4. Tevékenységi bizonyíték: minden olyan nyom, ami meghatározott cselekvés során jön létre. Például metszett sérülések éles elkövetési eszköz használatára utalnak. Lövési elváltozások lőfegyver használatára utalnak. Ez magától értetődő, mégis azért került külön nevesítésre, mert egyes törvényi tényállásoknak a része a meghatározott tevékenység; például dolog elleni erőszak.
5. Érintkezési bizonyíték: minden olyan nyom, ami tárgyak, személyek, helyszínek érintkezése során keletkezik. Ilyen többek között tipikusan az összes mikroanyagmaradvány (többek között elemi szál, szőrképlet, festék, üvegtörmelék), a DNS, az ujjnyom. Ugyancsak ide tartozik, ha a lakásban, szállón két törölközőt és két fogkefét találunk, akkor következtethetünk arra, hogy ketten laktak ott (két személy „érintkezett” avval a hellyel).
6. Tulajdon-bizonyíték: minden olyan nyom, ami nagy biztossággal adott személyhez köthető: többek között aláírások, személyi okmányok, bankkártyák, PIN-kódok, rendszámok és egyéb egyedi azonosítók, telefonszám és IP-cím, ujjnyom, szag, DNS, biometrikus azonosítók.
7. Társítási bizonyíték: minden olyan nyom, ami nyomkereszteződés során jön létre, azaz például az elkövető ruházatának elemi szála a sértett ruházatán és a helyszínen, a sértett ruhájának elemi szála az elkövető ruházatán és a helyszínen.

⁵⁸ Petrétei Dávid: A vérynem-elemzés mint a helyszínelés innovatív eszköze. Belügyi Szemle 2017/2. 100–129. o.

8. Határoló bizonyíték: igazából a helyszín olyan általános jellemzője, ami kijelöli a bűnügyi helyszín határait, vagy kizárja, hogy valamilyen irányba mozgás történt. Ilyen lehet a lakás összes fala, a kerítések, az ajtók és kapuk, a behatolás és távozás helyei, a jármű külseje és belseje, de ide tartozik például a vonszolási nyom kezdete és vége is.
9. Feltehető bizonyíték: minden olyan hiány, amiről megalapozottan gondoljuk, hogy valóban hiányzik a helyszínről. Példa lehet a pénztárcája, fehérműje, nyaklánc, jeggyűrűje nélkül megtalált holttest. Ugyancsak példa lehet az, ami kitakart nyomot okoz a helyszínen: a kifröccsenő vér vagy a lerakódó por kirajzol valamit, ami a nyomképződéskor még ott volt, de most már nincs. Ezeket a hiányzó tárgyakat nem szabad úgy értelmezni, hogy az elkövető magával vitte; lehet, hogy a tárcát a felfedező tanú vagy a mentős tette zsebre, és lehet, hogy a sértettnek szokása volt bugyi nélkül öltözködni.
10. Az idő-bizonyíték: minden olyan nyom vagy körülmény, ami segít az elkövetés idejét behatározni. Ide tartozik az áramszünet miatt nulla órára visszaálló ébresztőórától a még olvadozó jégkrémén át az áldozat gyomortartalmáig, a korai hullajelenségektől az igazságügyi rovartan eredményeinek felhasználásán át a szemle idején is égő olvasólámpáig nagyon sok körülmény és nyom. A legegyszerűbb dolgok is segíthetnek: ha a behatolás helyénél a pók már hálót szőtt (akár egy óra alatt megtörténhet!), vagy ha látszik, hogy az esti eső már nem esett be a betört tetőablakon.
11. A pszichológiai bizonyíték: minden olyan nyom vagy körülmény, ami segít a cselekmény célzatát illetve motívumát behatározni. Egy nyereségvágyból elkövetett emberölés („rablógyilkosság”) esetében a rabló leüti, megkéseli vagy lelövi a sértettet. Ha letérdelteti, hogy tarkón löje, akkor már inkább valamilyen személyes bosszúról lehet szó, egy régebb óta húzódó konfliktus végére kerül pont. Ha pedig több tucatszor szúrja meg, többnyire arcon és fejen, akkor

szinte biztosan valamilyen szenvedély vezérelte indítékról van szó, szerelemfélézés vagy hasonló állhat a háttérben. Ha a rabló összekötözi a sértettet, az lehet modus operandi, amennyiben a hatékony elkövetést segíti elő. Ha megkötözi és beragasztja a száját egy olyan helyen is, ahol a segélykiáltásokat úgyszem hallaná senki, akkor már kézjegy értékű mozzanatról beszélünk: a dolog vagy a sértett megalázásának része, vagy az elkövető által ezerszer elképzelt helyzetbe belerondítana a sértett panaszkodása vagy tiltakozása.

A fenti tizenegy bizonyítékfajta nem egymást kizáró diszjunkt halmazként kell elképzelnünk. A megközelítés lényege, hogy (kiegészített) kriminalisztikai alapkérdéseket teszünk fel, amelyekre a nyomok közt keressük a választ. Például: mit mondanak a nyomok a történekről? Mit mondanak a történetek sorrendjéről? Az idejéről? A cselekmény motívumáról vagy céljáról? És így tovább.

A bűnjelváltozás

A világon minden folyamatos mozgásban és kölcsönhatásban van, ami változásokhoz vezet.⁵⁹ Ez alól nem kivétel a bűnügyi helyszín és a nyom sem. Abban a pillanatban, ahogy az elkövető befejezi a cselekményét, megkezd a kérlelhetetlen munkáját a természet. Legyen az a biológiai anyagok degradációja (holttest oszlása például) vagy korrózió; vagy legyen az a zuhogó eső és viharos szél. A nyomok értékelésekor erről soha nem feledkezhetünk meg.

A jelenségre, ha szükséges, bevezethetjük a „bűnjelváltozás” fogalmát.

A nyomok, szemlén történő felfedezésük előtt, az alábbi bűnjelváltozásokon mehetnek keresztül:

1. Az elkövetés és a szemle ideje közt jönnek létre vagy hurcolják be őket.

⁵⁹ Kognitív kriminalisztika: i.m. 129. o.

2. Változás az idő múlása miatt (többek között száradás, korrózió, oszlás).
3. Változás a természeti körülmények miatt (többek között hőmérséklet, csapadék, szél, napsütés).
4. Változás állati vagy emberi hatásra.
5. A munkájukat végző szakemberek általi át- vagy behurcolás, keletkezés, vagy az eleve ott lévő nyomok változtatása.
6. Végül – de nem utolsósorban – a tény, hogy nem minden nyomot fedeznek fel.

A helyszínt körülhatároló rendőrségi szalagot az elsőként kikerkező közrendvédelmi egységek fogják kihúzni, nem helyszínelők vagy nyomozók. A járőr a szalagot úgy húzza ki, hogy biztonságosan oda tudja kötni egy fához, villanyoszlophoz. Hány esetben vizsgálja felül a bűnügyi állomány a szalag elhelyezkedését, a lehatárolt terület nagyságát? Az érkező újabb és újabb szolgálati gépkocsik leparkolnak a szalag külső oldalán; potenciálisan olyan helyeken, amelyek még a helyszín részei, de a járőr ezt nem vette észre, mert nem dolga észrevenni (és nincs rá sem képezése, sem tapasztalata).

Valószínűleg minden nyomozó és helyszínelő rémálma az olyan helyszín, ahol rengeteg indifferens, bűnjelnek kinéző tárgy van. Például egy közparkban: számtalan cigarettavég, sörösdoboz, üdítős üveg, használt óvszer, sokszor vérfolt. Haj-, szőr- és elemi szálak millióiról nem is beszélve. A szabály – elméletben – egyszerű: attól, hogy a helyszínen van, még nem biztos, hogy összefügg a bűncselekménnyel. A helyszínelőkre különösen nagy felelősséget ró annak eldöntése, hogy mit rögzítenek és mit nem. A döntésnek és az alapjául szolgáló indokoknak ki kellene derülniük a helyszíni dokumentációból.

Az elkövető valamennyi tevékenysége bűnjelváltozást okoz. Idetartoznak a későbbi felderítést megnehezítő elkövetői módszerek, az előzetes kesztyűhúzástól a vér feltakarításáig minden tudatos tevékenység. De idetartozik a helyszín beállítása, berendezése, hogy más bűncselekmény, más

motiváció látszata keletkezzen (például családon belüli erőszak helyszínének utólagos beállítása rablógyilkosságnak vagy idegen által elkövetett kéjgyilkosságnak). És idetartoznak az elkövető rituális cselekményei is, a holttest „felravatalozása”, megcsonkítása, vagy a helyszín kidekorálása bizonyos tárgyakkal, fényképekkel. A sértett tevékenysége is okozhat bűnjelváltozást: nem csak a védekezéssel, meneküléssel, hanem a bűncselekményt követő takarítással, tisztálkodással is.

Bűnjelváltozás történik továbbá a szemle alatt és után: a bűnjel megjelenése, közeli fényképezése, rögzítése, csomagolása, szállítása mind okozhat változást. Gondolhatunk a nyomkutatásra használt ibolyántúli fény DNS-roncsoló hatására, vagy arra, hogy a számok, nyilak, mércék kihelyezésével nyomokat teszünk tönkre vagy éppen telepítünk.

A bűnjelváltozás a legdrágábban felszerelt, legjobban képzett helyszínelők munkája közben is zajlik, hiszen megkezdődik a bűncselekmény lefolyása alatt, és zajlik még a laborban és a bűnjelkamrában is. Elkerülni, kiküszöbölni nem lehet; az elemzőmunkában ugyanakkor folyamatosan figyelembe kell venni. Ha rést találunk a rekonstruált események közt, gondolnunk kell arra is, hogy bűnjelváltozás miatt nem tudjuk pontosan összeilleszteni a kirakásunk darabjait.

A helyszínek fajtái

Turvey a hazai szakirodalomtól eltérően elsődleges, másodlagos és harmadlagos bűnügyi helyszíneket különböztet meg.⁶⁰ Lényegében a hazai felosztás szerinti „többes helyszín” pontosításáról van szó. Elsődleges helyszín mindaz, ahol a bűncselekmény „érdemi része” lezajlott: a rablás, a nemi erőszak, a gyilkosság. Másodlagos helyszín mindaz, ahol egyéb szükséges, de nem elsődleges cselekmények történtek: ahonnan a később meggyilkolt sértettet elrabolták, vagy ahová a holttestét rejtették, illetve amivel mindeközben szállították. Harmadlagos helyszín mindaz, ahol nem történt elkövető és sértett közti interakció, például az elkövetés eszközének vagy a sértett ruháinak elrejtési helye. Harmadlagos helyszínt a sértett is

⁶⁰ Brent E. Turvey: i.m. 291–293. o.

létre hozhat, például ha a bűncselekmény után hazamegy és megtisztálkodik, akkor a tisztálkodásra használt holmin ott lehetnek az elkövető anyagmaradványai. (A hazai szakirodalomban a többes helyszínt „*elsődleges és további vagy kiegészítő helyszínekre*”⁶¹, „*alaphelyszínrre és mellékhelyszínrre*”⁶² illetve „*elsődleges és másik helyszínrre*”⁶³ osztják fel.)

Külön figyelmet érdemel a holttest feltalálási helye, ami lehet elsődleges és másodlagos helyszín, függően attól, hogy ott történt-e az emberölés, ahol megtalálják a testét. Ha másodlagos helyszín, akkor számos kérdést kell feltennünk a holttest feltalálási helyével kapcsolatban:

1. Miért kellett elszállítani a testet az elsődleges helyszínről?
2. Miért választotta másodlagos helyszínné az elkövető éppen ezt a helyet? Kényelmi okokból? Ez volt közel, ezt ismeri korábbról, itt nem kell tanúktól tartania, itt megsemmisülnek a nyomok, vagy maga a hely része a rituálénak, fantáziaigényt elégít ki?
3. Hogyan történt a holttest szállítása? Vonszolásal, járművel? Be volt csomagolva?
4. Merre történt a szállítás, mi volt az útvonala?

Mindezekon túl megkülönböztethetünk kültéri és beltéri helyszíneket, továbbá járműveket és víz alatti helyszíneket. E négy kategóriát nem szükséges részletezni. Valamennyi helyszínnél fontos annak szűkebb és tágabb környezete, ide értve a megközelítési lehetőségeket, a lehetséges tanúkat, a forgalmat, sőt azt is, hogy milyen bűncselekmények fordulnak elő arrafelé (ha előfordulnak).

A támadás és az alkalmazott erőszak

E téma nagy része a viktimológiához tartozik, és ekként nem része ennek a tanulmánynak, néhány szóban azonban összefoglalom.

⁶¹ Lakatos (szerk.): i. m. 123. o.

⁶² Tremmel és mtsai (2009): i. m. 300. o.

⁶³ Gárdonyi (2017): i. m. 133. o.

Az áldozat megközelítése három módon képzelhető el: ismertségi vagy bizalmi viszony kihasználásával; csellel (kriminalisztikai szóhasználattal: ürügy vagy legenda alkalmazásával); vagy meglepetésszerűen. A megközelítést követően maga a támadás lehet szóbeli fenyegetés (vagy megfélemlítés a puszta testi fölényvel), fenyegetés fegyver felmutatásával (ökölbe szorított kéztől a késen át a puskáig), vagy azonnali támadás.

A sértett lehetséges, hogy nem szegül ellen, mert megijed, megdöbben („lefagy”) vagy nincs lehetősége (meglepetésszerű azonnali támadás esetén). Az ellenszegülés lehet szóbeli, tetteges vagy passzív.

Forenzikus relevanciával rendelkezik, ezért részletesebben mutatom be az alkalmazott erőszak változatait⁶⁴:

1. Halálos erő: az emberélet kioltására alkalmas erő, ami az áldozat halálát okozza, vagy életveszélyes állapotba juttatja.
2. Professzionális erő: egy kifejezett sérülésfajta létrehozásához elegendő erő alkalmazása; személyes érzelmek, szenvedély nélkül. Ilyen lehet az egyetlen lövéssel való megölés, de akár tartozások miatt a láb eltörése is. Az elkövető nem időzik; nem végez kutatást, nem takarít maga után.
3. Brutális erő: ölési szándékkal vagy anélkül, haragtól, agressziótól áthatott bántalmazás. Komoly sérüléseket okoz még túlélő sértettek esetén is. Többek között ilyen lehet tompa tárgyjal többszörös ütés fejre vagy arcra, közeli lövés az arcba.
4. Túl-ölés (overkill): amikor az elkövető „túlgyilkolja magát”⁶⁵, több, túl sok halálos sérülés okozása a sértettnek, ami általában összegyűlt harag, illetve frusztráció eredménye. Többek között ilyen lehet a több közeli lövés, a tíznél több szúrás ugyanoda, a megfojtást követő fejlövés, a műanyag zacskó fejre húzása mellett még a zsi-

⁶⁴ Brent E. Turvey: i.m. 296–300. o.

⁶⁵ John Douglass – Mark Olshaker: Megszállottak, i.m. 23. o.

negelés. Ezt meg kell különböztetnünk attól az esettől, amikor a sértett nem azonnal hal meg, és ezért kell többször is sérülést okozni neki.

5. Kontrolláló erő: az áldozat mozgásának, védekezésének, segélykiáltásának erőszakos megakadályozása. Többek között ide tartozik a lefogás, a száj befogása, a sértett bezárása, összekötözése, szájának leragasztása vagy betömése.
6. Fegyvelmező erő: a sértetti védekezés megelőzése vagy megtorlása érdekében alkalmazott erőszak.
7. Védekező erő: támadás elhárítása, sérülés elkerülése érdekében alkalmazott erő. Ide értjük az áldozat önsértését is, amikor megsérül menekülés vagy a megkötözésére szolgáló kötél kicsomózása közben.
8. Elővigyázatossági erő: az elkövető törekvése a későbbi nyomozás megnehezítése érdekében; többek között ilyen például a test megégetése, savban oldása, az azonosítást megnehezítendő az ujjbegyek levágása.
9. Kísérletező erő: nem agresszív erőalkalmazás, célja inkább pszichológiai szükséglet vagy fantázia kielégítése. Ide tartozik a holttest harapdálása, halál után vagy haldoklás közben idegen tárgyak szájba tömése (gondoljunk ismét a Bárányok hallgatnak Buffalo Billjére!); vagy a holttest kizsigelése (gondoljunk ismét a Hasfelmetszőre!). Kísérletező erő alkalmazása jellemző lehet bizonyos szerektől bódult egyénekre vagy a súlyosan elmebetegre.
10. Kínzás: szándékosan fájdalmas, nem halálos sérülések okozása az eszméletén lévő áldozatnak. A motívum lehet valamilyen információ megszerzése, bosszú vagy nemi kielégülés.
11. Nemi erőszak formái: kifejezetten a nemi vágy kieléje céljából közösülés vagy fajtalanóság kikényszerítése, tárgyak elhelyezése a végbélben illetve hüvelyben, de idetartozik a mell harapdálása, sőt a post mortem eltávolítása is.

Fegyverek alatt most nem a büntetőjogi kategóriákat értjük; bármilyen olyan eszközre gondolunk, amivel sérülést lehet okozni. Nem minden elkövető használ fegyvert. Nagyon fontos, hogy az elemzés során a fegyverrel kapcsolatban csak meglévő bizonyítékokra támaszkodhatunk, nem bocsátkozhatunk feltételezésekbe.

Az alábbi kérdéseknek lehet relevanciája⁶⁶:

1. Mi volt a fegyver? (Többek között puska, kés, kő, kötél, ásó.)
2. Kié a fegyver? (Elkövetőé, sértetté, harmadik félé, ismeretlené.)
3. Hogy került a fegyver a helyszínre?
4. Hol találták meg a fegyvert? Az áldozat közelében, távolabb, másik helyszínen? Vagy nem találták meg?
5. A bűncselekmény melyik szakaszában használták? (Például megközelítés, támadás, nemi erőszak)
6. Mire használták a fegyvert? (A fenti erőszak-alkalmazások közül: kínzásra, fegyelmezésre, ölésre)

A bűnügyi orvosnak, igazságügyi orvosszakértőnek meg kell vizsgálnia minden egyes sebet, illetve meg kell ismernie minden szóba jöhető fegyvert. Nyilatkozni kell, hogy az adott fegyver az adott sérülést okozhatta-e, illetve hogy az adott sérülést mi okozhatta.⁶⁷ Gondolni kell arra, hogy az életmentés során is keletkezhetnek sérülések. Az eddigiekből láttuk, hogy kulcsjelentősége lehet a sérülés ante mortem vagy post mortem kialakulásának; ezt végső soron szövettani vizsgálatokkal lehet eldönteni.⁶⁸

A szexuális tevékenység rendkívül gazdag forrása az elkövető modus operandijának, kézjegyének, fantáziáinak, személyiségének. Túlélő sértett

⁶⁶ Brent E. Turvey: i.m. 300. o.

⁶⁷ Angyal Miklós – Kricskovics Antal: Élő és halott személy vizsgálata. In: Gárdonyi, Gergely (szerk.): Módszertani útmutató 1. bűnügyi technikusok részére. Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar. Budapest, 2014. 111–119. o.

⁶⁸ Liwen He – Jiazhen Zhu: Distinguishing antemortem from postmortem injuries by LTB4 quantification. *Forensic Science International*, 1996/1. 11–16. o.

Forrás: [https://doi.org/10.1016/0379-0738\(96\)01938-X](https://doi.org/10.1016/0379-0738(96)01938-X)

alapos kihallgatásával rengeteg értékes adat birtokába juthatunk, de még a holttest vizsgálatakor is számtalan következtetést tudunk levonni.

Az elkövetői magatartás tervszerűsége

A következő fontos kérdés, amire a helyszín alapján választ kaphatunk, az az elkövető tervszerűsége.⁶⁹ Bár Turvey elutasítja a paradigmát, látnunk kell, hogy az FBI dichotómiája szerinti rendezett elkövető cselekszik tervszerűen. A tervszerűséggel kapcsolatos kérdések:

1. Mit hozott magával az elkövető a helyszínre? (Például a behatolás eszköze, fegyver, kötözőanyagok)
2. Mit használt, amit a helyszínen talált?
3. Mit vitt el az elkövető a helyszínről?
4. Hogyan vitte el azt az elkövető?
5. Hány elkövető vett részt a cselekményben? (Például egynél több férfi DNS-ét, egynél több cipő nyomat találjuk a helyszínen)
6. A sértett konkrét célpont lehetett, vagy „csak” rosszkor volt rossz helyen? (Erre utalhat többek között a várakozás, lesben állás, kövétel)

Tervszerűsége utalhatnak az elkövető óvintézkedései, többek között például álarc viselése, a hang elváltoztatása. Ezek közül arra koncentrálok, amelyeknek a helyszínen nyoma marad vagy maradhat:

1. Például maszk, váltás ruha hátra maradhat a helyszínen.
2. Kesztyű, óvszer használatára utaló nyomok, elváltozások.
3. A sértett szemének bekötése.
4. Helyszín kiválasztása, időpont megválasztása. (De ez lehet véletlen is!)

⁶⁹ Brent E. Turvey: i.m. 304. o.

1. Nem feltétlenül az előre tervezettségre, de mindenképpen tudatos, összefogott viselkedésre utalhatnak az alábbiak:
5. Takarítás a helyszínen.
6. A test elszállítása másodlagos helyszínre.
7. Tűz okozása a helyszínen.

Alapvető óvintézkedés még az ismeretlen sértett választása is.

Annak megállapítása, hogy az elkövető magával vitt-e valamit a helyszínről, gyakran nagyon nehéz. Legtöbbször csak vallomások állnak rendelkezésre, a helyszínt vagy a sértettet a bűncselekményt megelőzően ábrázoló részletes fényképek ritkán. Az elvitt tárgyakat is csoportosíthatjuk:

1. Értékek („valódi” értéktárgyak, amiket pénzzé tud tenni);
2. Potenciális nyomok, nyomhordozók, bizonyítékok (amiket elővigyázatosságból visz el);
3. Trófeák: az erő, a győzelem jelképeként értelmezhető. A sértett ellenállásához, az ellenállás megtöréséhez, a sértett leigázásához, megalázásához kapcsolódik. Ilyen lehet a leszaggatott fehérnemű, a sértett igazolványa, hajtincse, akár testrésze. Ilyen lehet a fénykép, ami a bűncselekmény közben készült.
4. Szuvenírek: emléktárgyak, amelyek a „kellemes élmény” felidézését segítik. Ilyen lehet a lakásból elvitt fehérnemű (tehát nem az, amit épp viselt a sértett), fényképalbum, a sértetről a követés, figyelés alatt készült fényképek; vagy a sértett egy-egy, jellegzetes, nem feltétlenül értékes ékszere.

A nem tervszerű, rögtönzött viselkedési jegyek megítélése ugyancsak becsapós lehet. A véletlenszerűen kiválasztott áldozat lehet rögtönzött, de lehet tervszerű is. Az elemzők részéről hiba, ha véletlenszerűen kiválasztott áldozat esetén a többi körülményt, viselkedést is rögtönzöttnek ítélik.

Valószínűleg rögtönzött:

1. A bűncselekmény egy másik bűncselekmény vagy más (hétköznapi) tevékenység során történik meg. (Például a betörő otthon talál valakit.)
2. A bűncselekmény nagyon rövid idő alatt lezajlik.
3. Az elkövető kapkod – sok könnyen felfedezhető bűnjel marad hátra.
4. Az elkövető a közvetlenül „kéznél levő” tárgyakkal küzdi le a sérteztet.

Ezek csak példák, nem kimerítő a felsorolás.

A beállított helyszín

Valamennyi gyakorlott helyszínelőnek, nyomozónak megvan az az elsősorban tapasztalatokra építő intuitív képessége, hogy a helyszíneken gyanúnak találjon bizonyos körülményeket. Az ilyen gyanú feltámadása még nem bizonyíték; sőt, nem az alapos vizsgálat vége, hanem a kezdete.

Arról, hogy hogy néz ki például egy betörés helyszíne, mindenkinek van valamilyen ismerete. Ha máshonnan nem, filmekből vagy egyéb popkulturális termékekből. Amikor azonban ilyen ismeretekkel felvértezve megpróbálja a helyszínt hasonlóra alakítani, óhatatlanul olyan hibákat fog elkövetni, amelyek a gyakorlott helyszínelőnek szemet szúrnak. A filmekben a kellékes egy végeredményt, egy valamilyen tevékenység eredményeként létrejött állapotot állít be, nem pedig magát a tevékenységet hajtja végre, és ez óriási különbség. A betörő nem felfordulást csinál, hanem tervszerűen és szervezeten átkutatja a tipikus helyeket. A laikus szemnek a végeredmény persze így is „felfordulás” lesz, de a gyakorlott szakember észre veszi a különbséget. A tapasztalt betörő nem időzik a helyszínen a kelleténél többet; lesznek olyan helyek, amelyeket nem néz meg, mert bűnözői karrierje során felmérte, hogy egy irodában, üzletben vagy otthonban milyen típusú értéktárgyaknak mi a tipikus tárolási helye. Például ha készpénzt keres, akkor a táskákat, kabátzsebeket, borítékokat fogja átnézni; borítékokat keres az ágynemű közt is. Ha ékszert keres, akkor többek között dobozkákat, bonbonírt fog kinyitni, fiókokat fog kihúzni. Viszont egyik esetben sem

fogja például felborítani a bútorokat, vagy szétszórni a konyhai eszközöket, mert az időigényes, zajjal jár, és önveszélyes is lehet. Természetesen attól, hogy fel van borítva a bútor, még nem lesz automatikusan önbetörés a helyszínen, de szokatlanságával az ilyen körülmény szemet szúr, és a szakembert magyarázat keresésére sarkallja.

A holttest

A holttest végső feltalálási helye meglehetősen objektív bizonyíték. Ugyanakkor az elkövető számára rendkívül kockázatos dolog a holttest szállítása és annak kihelyezése a másodlagos helyszínre. Számtalan szerző végzett vizsgálatokat avval kapcsolatban, hogy mitől függ a holttestek elszállítása másodlagos helyszínekre. A rendezett-rendezetlen dichotómiában a holttest szállítása, rejtése rendezett elkövetőre utal. A haragvó-szadista dichotómiában a haragvó az, aki valószínűleg ott hagyja a helyszínen a holttestet. Minél fiatalabb a sértett, annál valószínűbb, hogy a holttestét elszállítják. A nem egyedül élő elkövető valószínűleg elszállítja a holttestet. Ha ismerték egymást korábban, és a közelmúltban konfliktusuk volt, akkor valószínűleg nem szállítja el a holttestet az elkövető. Ezek természetesen nem kőbe vésett szabályok.⁷⁰

A holttest feltalálási helyével kapcsolatos kérdések lehetnek⁷¹:

1. Az elkövetés melyik pontján került a test a helyszínre?
2. A test fizikailag hogy került a helyszínre?
3. A test fizikailag hogy került a végső testhelyzetbe?
4. Miért éppen az adott helyre került a test?
5. A test elhelyezkedése és helyzete megfelel az ügy további adatainak?
6. Utal valami arra, hogy a holttestet szándékosan rendezték adott testhelyzetbe, adott körülmények közé?

⁷⁰ Eric Beauregard – Jessica Field: Body Disposal Patterns of Sexual Murderers: Implications for Offender Profiling. *J Police Crim Psych* (2008) 23:81–89. o.

⁷¹ Brent E. Turvey: i.m. 308. o.

7. Amennyiben igen, mi a jelentősége az adott testhelyzetnek, elhelyezkedésnek?
8. Kinek hordoz jelentést, kinek szánta az elkövető a holttest elrendezését? Saját magának rendezte el (fantáziái, vágyai miatt), a sértett számára jelentős az elhelyezkedés (bosszú, megalázás, büntetés), vagy a felfedező tanúknak kívánt vele üzeni?

Továbbá nagyon jelentős kérdés a holttest állapota, ami a helyszíni halottszemlén, majd a boncoláson fog kiderülni.

Az áldozat meglepetésszerű, azonnali leütése – mint fentebb szóba került már – általában szociálisan inkompetens személyre jellemző, aki még azzal a nővel sem tud beszélgetést kezdeményezni, akit meg akar ölni.

A tervszerűen cselekvő elkövető, ha nem nagyon fiatal vagy kezdő (gyakorlatlan), akkor valószínűleg tompa tárggyal vagy fojtogatással végez áldozatával, nem pedig késsel. A kés sokkal több nyomot hagy: például véres lesz tőle az elkövető keze, ruházata, gépkocsija, ráadásul adott esetben még több szúrás esetén is másodpercekig él és kiabál a sértett. Nem így a fejre mért ütések vagy a fojtás esetén.

A halál utáni nemi tevékenység is árulkodó; ez is általában arra utal, hogy az illető szociálisan és szexuálisan inkompetens, még úgy sem tud vagy akar nemi kapcsolatot létesíteni egy hús-vér nővel, hogy azt teljesen a markába kaparintotta, és tényleg azt tesz vele, amit csak akar. A halál utáni csonkítások, zsigerelés és egyebek viszont már bonyolult fantáziaképeket elégítenek ki, vagy komoly elmebajról árulkodnak. A mell levágása (általában) kivétel, azt a szakirodalom még a nemi (jellegű) tevékenység közé sorolja.

A holttest elrendezése informatív. Az elkövető haragjára, megvetésére utal, ha valamilyen lealacsonyító pózba rendezi a testet, vagy levágja és közszemlére teszi a haját. Ugyanígy, ha szeméttelenen dobja ki a tetemet.

Lehet, hogy a testet éppen csak kidobja a kocsijából vagy ledobja a hídról, egy véletlenszerű helyen, esetleg víz alá rejti – ekkor feltehetően a későbbi nyomozást akarja megnehezíteni.

Az is lehet, hogy szándékosan úgy helyezi el a testet, hogy megtalálják, és a választott póz kegyeletteljes – ebben az esetben lehetséges, hogy megbánást mutat az elkövető. Ami nem azt mutatja, hogy fel fogja adni magát a rendőrségen, hanem azt, hogy nem haragvó típus. Bizonyos elkövetők esetében, ha a valóság nem felel meg az előzetes fantáziáknak, mert például a valódi sértett (a pornófilm-szereplőkkel ellentétben) nem „élvezi” a szexet, hanem zokog és tiltakozik, az elkövetőt szégyenérzet fogja gyötörni. Az ilyen bánik tisztelettel a holttesttel, kíséri figyelemmel a későbbi történéseket, sőt esetleg felkeresi a sértett sírját is.⁷²

Ismét más elkövetők üzeneteket hagynak, amiben a nyomozó hatóságot provokálják. Ők nem mutatnak megbánást; énképük megerősítésének fontos eszköze, hogy okosnak, ravasznak, férfiasnak tűnjenek, akik képesek packázni a bűnüldözőkkel.

Karibi származású elkövetők az Egyesült Államokban a kábítószerrel kapcsolatos leszámolások, gyilkosságok során egészen sajátos, vallási vagy mágikus szimbólumokat hagynak hátra, amikből értő szem azonnal látja, hogy milyen nép tagja és mi miatt hajtotta végre a bűncselekményt.⁷³

John Douglas beszámol egy ügyről, ahol az édesanya bejelenti kisfia elrablását, de közben ő végez vele. Az asszony a bűncselekmény látszatának keltésekor több hibát is ejt, mert úgy rendezi meg a körülményeket, ahogy filmélményei alapján szerinte azoknak ki kell néznie; persze egy valódi elkövető nem úgy járna el. A legelső rendőrségi bejelentést visszahallgatva az FBI viselkedéselemzőjének gyanús lesz, hogy kisfia eltűnését az édesanya az „elrabolták” szóval fejezi ki, holott a szülőkre sokkal jellemzőbb, hogy az utolsó pillanatig hártják a legrosszabb lehetőséget. Később egyre komolyabb ellentmondásokba keveredik, ezért poligráfós vizsgálatnak vetik alá. A poligráf feltárja, hogy hazudik; erre megtörik, bevallja az emberölést, és a nyomozókat a holttesthez vezeti. A holttest rendesen fel van öltöztetve kis téli kezeslábasába, gondosan meleg pokrócba van bugyolálva, és úgy került egy vastag, erős zsákba. Douglas szerint az ügyben

⁷² John Douglas – Mark Olshaker: Sötétség, i.m. 64. o.

⁷³ Allysha Winburn: Afro-Cuban Ritual Use of Human Remains: Medicolegal Considerations. *Journal of Forensic Identification*. 2017/1. 1–30. o.

eljáró személyiségelemző elmondta a nyomozóknak, hogy ha előbb találják meg a holttestet, a viselkedéselemző akkor is az édesanyát jelöli meg legvalószínűbb elkövetőnek. A gyermekrabló vagy a pedofil gyilkos ugyan miért bajlódna a kis holttest gondos felöltöztetésével? Ez a viselkedés bizony olyasvalakire mutat, aki még holtában is gondoskodik a kisgyermekről, melegen felöltözteti és megóvjá a hidegtől, az időjárástól.⁷⁴

Az úgynevezett túl-ölés is rendkívül beszédes lehet. Ennek egyik változata az extrém sok halálos sérülés okozása rövid idő alatt, például a tucatininál több késszúrás a nyakra, fejre, arcba. Ez nagy valószínűséggel régóta gyűlő, kirobbanó haragra utal. 2019 márciusában Új-Zélandon egy fegyveres férfi ötven muszlim hívőt gyilkolt meg egy mecsetben, katonai löfegyverekkel; az esetről közzétett videójában jól látjuk, hogy a halottakba, haldoklókba is bele-belelő. Esetében ez az isteni igazságosztó, a megfellebbezhetetlen ítélet végrehajtójának attitűdje, ami a kártékonynak és alacsonyabb rendűnek gondolt áldozatok iránti teljes megvetést, a részvét teljes hiányát és a fanatikus küldetéstudatot jelenti.

Douglas beszámol egy egész család sérelmére elkövetett emberölésről, ahol a két szülő mellett a tizenegy éves lányt és a kilencéves fiút is meggyilkolta az elkövető, zsineggel összekötözte majd megfojtotta őket. A kislány volt, akivel – a jelek szerint – a legtöbbet időzött, őt az alagsorba vitte, egy csőhöz kötözte, levagdalta róla a ruhákat. Nemi aktusra nem került sor, azonban – a nyomok alapján – önkielégítést végzett a kislány holtteste mellett. Ez elárulja, hogy rendkívül férfiatlan az illető: nyilvánvaló szexuális fantáziák rabja, ennek ellenére nem képes vagy nem akar megerőszakolni egy felnőtt nőt, még ha össze is kötözte; és a kislánnyal sem tud vagy akar, mindössze a helyzetet élvezni ki. A kisfiút is zsineggel fojtotta meg, de ezt követően műanyag zacskót is húzott a fejére. Ez túl-ölési magatartás, szükségtelen a tett elkövetéséhez; Douglas személyiségrajza szerint a kisfiú meggyilkolása során érzett valami megbánást az elkövető, ezért takarta el az arcát. Az elkövető alapvető motívuma – a szexuális fantáziák kiélése mellett – az lehetett, hogy nyitott, szociális, boldog családban élő, elismert,

⁷⁴ John Douglas – Mark Olshaker: Sorozatgyilkosok, i.m. 294–297. o.

a közösségük értékes tagjának számító embereket alázza meg, életükért könyörgő, rettegő roncsokká silányítsa őket. Így érezve azt, hogy fölöttük áll, hogy értékesebb náluk, mert erre egyébként az életben nincs lehetősége. Douglas személyiségrajza azt valószínűsíti, hogy az elkövető csonka családban nőtt fel, következetlenül nevelő, de erős anya mellett; az apja elhagyta őket vagy meghalt, és nagyjából akkor, amikor az elkövető anyai idős volt, mint a meggyilkolt kisfiú. Azért takarta el az arcát, azért érzett megbánást, mert gondolatban a kisfiúval azonosította magát.⁷⁵

Záró gondolatok

A személyiségelemzés, az elkövetői személyiségprofil megalkotása létező eszköz a bűnözés elleni harcban. Nem áltudomány, de nem is csodaszer.

Ebben az írásban megkíséreltem körüljárni a viktimológia, az elkövető pszichológiai és pszichiátriai sajátosságai és az elkövetés helyszínének hármasa közül a bűnügyi helyszínt, az ott begyűjthető, „közönséges” bűnjeleken túlmutató adatokat, és azok felhasználását az elkövetők személyiségjegyeinek megítélésére. Ehhez elhatároltam egymástól a helyszíni szemlét, a helyszínelemzést és a bűncselekmény-rekonstrukciót. Bemutattam a tág értelemben vett nyomok új, elemzői megközelítését. Áttekintést adtam a helyszínek alapvető típusairól, az elkövetők tipológiájáról. Metodológiai okokból nem részleteztem a nemi erkölcs elleni erőszakos bűnözők profilozását, mert az nagyban támaszkodik a sértett elmondására, kisebb mértékben a helyszínrre. Terjedelmi okokból nem vizsgáltam a gyűjtogatásokat.

A művel alapvető céloom egyrészt a profilalkotásban rejlő, tudományosan megalapozott lehetőségek beépítése a rendőri gyakorlatba és a kriminalisztika oktatásába, másrészt felhívni a figyelmet a bűnügyi helyszínben rejlő további, eddig talán nem kiaknázott lehetőségekre. Megteremtteni a szakmai diskurzust, ahol nyomozók, helyszínelők, forenzikus szakértők, pszichológusok egymástól tanulva tökéletesítik saját szakmai módszertanukat.

⁷⁵ John Douglas – Mark Olshaker: Megszállottak, i.m. 23–27. o.

ANGYAL MIKLÓS

**Az eltűntként körözött személyek és az azonosítatlan holttestek adatbázisainak interdiszciplináris elemzése –
Javaslatok a kérdéskört érintő személyazonosítási ráta növeléséhez ¹**

Bevezető történetek

Csaknem két évtizeddel ezelőtt a Duna mohácsi szakaszán egy fiatal férfi macerálódott holtteste került elő. A kifejezetten jól öltözött férfi hátán egy hátizsák volt, benne közel húsz kilogramm kővel. Papírjai nem voltak, arca már nem volt felismerhető. Sokáig kerestük, hogy ki lehet, miközben a holttest Mohácson egy „ismeretlen” feliratú sírba került. Talán hónapokkal később, egyszer csak megakadt a szemem egy Csongrád megyei körözésen. Szegeden egy egyetemista fiút kerestek, aki közel abban az időben tűnt el, mint amikor mi a holttestet a Dunából kihúztuk. Kiderült, hogy a fiú Erdélyből származott, ott is lakott, ott éltek a szülei, az egyetemi társai jelentették be a rendőrségre az eltűnését. Jól össze tudunk dolgozni a Tiszaparti kollégákkal, és egyre több adat szólt az azonosság mellett, de kellett volna valami egyértelmű, természettudományos bizonyíték. Ami persze nem volt. A korabeli államigazgatási eljárásban talán nem is volt még precedens arra, hogy DNS-vizsgálattal igazolják valaki személyazonosságát, már csak azért sem, mert az akkori Bűnügyi Szakértői és Kutató Intézet genetikai laboratóriuma is igencsak fiatal volt. Ennek ellenére sikerült engedélyeztetni a vizsgálatot. Az édesanyától itt Magyarországon vettünk szájnyalkehártya-törletet, míg a mozgásában nehezített édesapától egy erdélyi orvos kolléga biztosította a mintát, és küldte meg nekünk. A „kvázi” apasági teszt ott bukott meg, hogy addigra a boncolás során biztosított

¹ A tanulmány a Rendőrség Tudományos Tanácsának 2019. évi pályázatán első helyezést elért pályamű szerkesztett változata.

minta már nem volt alkalmas sejtmagi DNS-vizsgálatra. Exhumáltuk tehát a holttestet, hogy csontmintát vegyünk. Közben persze teltek a hónapok, a család pedig összekulcsolt kézzel várta az eredményt. De sajnos a post mortem² jelentősen károsodott csontmintából sem lehetett értékelhető autoszómális profilt felállítani. Azt, hogy nem adtuk fel – biztos vagyok benne –, csak az édesanyával történt, akkor már többszöri találkozás motiválta. Az éppen akkor induló mitokondriális DNS-vizsgálatok végül pontot tettek az eset végére, és a fiatalember holttestét szülei haza tudták szállíttatni Erdélybe, hogy a nevével jelölt sírba temethessék. Ami beárnyékolta a család (és a mi magunk) megnyugvását, az az, hogy a hátizsákban talált kőre nem volt magyarázat. Illetve az öngyilkosságot, mint magyarázatot a szülők nem nagyon tudták elfogadni, mi pedig bizonyítani.

1. számú kép
A koponyáról készült rajzos
arcrekonstrukció

2. számú kép
A fiatal férfiről korábban
készült fénykép

² Halál után (latin)

Angyal Miklós: Az eltűntként körözött személyek és az azonosítatlan holttestek adatbázisainak interdiszciplináris elemzése – Javaslatok a kérdéskört érintő személyazonosítási ráta növeléséhez

Amikor néhány évvel később egy pécsi lány – öngyilkossági szándékkal – a Lánchídról a Dunába ugrott, és hajócsavartól roncsolódott holttestét egy héttel később Dunaújváros környékén csákllyázták ki a folyóból, már tudtam, hogy ismét hosszú és szomorú várakozással teli időszak vár a családjára a kétséget kizáró azonosításig. Közel két év, egy exhumálási procedura, rokoni mintavétel és ismét mitokondriális DNS-vizsgálat kellett ahhoz, hogy végül Tamara is végső nyughelyére kerülhessen. Közben pedig részesei lettünk az ő történetének. Akarva, akaratlanul.

Egyszer, szintén évekkkel ezelőtt egy családi ház leégésekor a füstölgő romok között egy elszenesedett holttestet találtunk. A jelen lévő tűzoltók érdeklődéssel szemlélték a halottvizsgálat történéseit, majd kérték, hogy lehetőségük lenne-e a boncolást is megtekinteni. Mire a szükséges engedélyeztetés lefutott, ez a holttest már boncolásra került, de a kollégák úgy döntöttek, hogy ha már van lehetőségük rá, egy másik holttest vizsgálatát néznék meg. Egy szántóföldön talált fiatal férfi mumifikált holttestmaradványa feküdt a boncasztalon. Gyakorlatilag csak a fej és a mellkas felső része volt meg, vélhetően valamilyen mezőgazdasági jármű roncsolta szét a testet. Az összeaszott bal fülében egy karika fülbevaló volt. Mint később kiderült, az egyik tűzoltó az egészségügyben dolgozó feleségét is becsempészte a boncterembe, amiért haragudtam, már csak azért is, mert a hölgy folyamatosan kérdezett és beszélt a munkám közben. Amikor rátértem arra, hogy ki is lehetett ez az ismeretlen férfi, és hogyan lehet, lehetne majd azonosítani, a hölgy – egy hosszú történet részeként – elmondta, hogy ő egy peremkerületi szociális intézményben dolgozik, és oda régebben be szokott járni egy hajléktalan férfi, akinek ilyen fülbevalója volt, és akire ráillik szinte minden, amit ebből a holttestrészletből meg lehet állapítani. Még egy vezetéknevet is mondott: *Zrínyi*. Akkor már nagyon bosszantott a nő viselkedése, és nem is foglalkoztam vele. Egészen estig. Amikor a megoldatlan esetek az otthon magányában még egyszer átfutnak az emberen, akkor sok mindent átértékelünk. Egy telefont megér, gondoltam, ráadásul – éppen a különlegessége miatt – emlékeztem is a megadott névre. Néhány nap múlva post mortem CT-vizsgálattal igazoltuk, hogy a tűzoltókkal vizsgált holttest

valóban a megadott férfi földi maradványa. A hölgyet, férje útján, megkövettem.

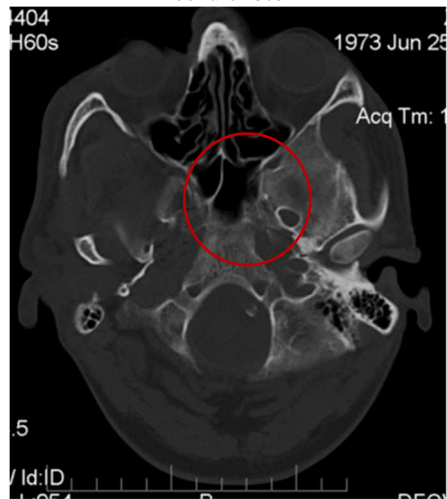
3. számú kép
A mumifikálódott holttest részlet

4. számú kép
Az eltűnt személyről korábban készült fotó

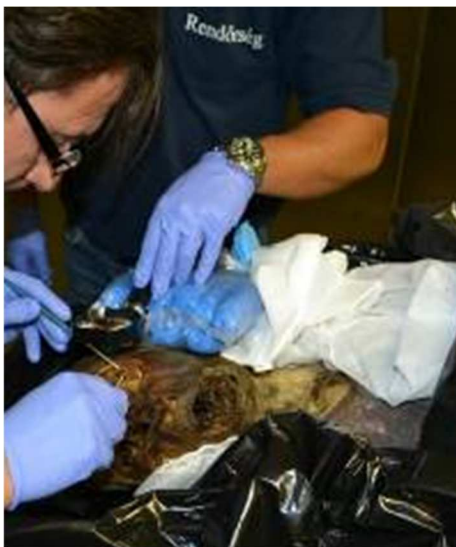
5. számú kép
A koponya post mortem CT-képe

6. számú kép
Élőben készült CT-kép a koponyáról

Angyal Miklós: Az eltűntként körözött személyek és az azonosítatlan holttestek adatbázisainak interdiszciplináris elemzése – Javaslatok a kérdéskört érintő személyazonosítási ráta növeléséhez

A 2010-es évek elején egy névvel jelölt, felismerhetetlenségig mumifikálódott holttest halottszemléjén merült fel kérdésként, hogy honnan tudjuk, hogy ő valóban ő. A nyomozót meglepte a kételyem. Hát egyedül élt a lakásban, ki lenne más, mondta, majd próbált volna még indokokat felsorolni, de nem nagyon tudott. Amikor – még a szemle részeként – a szóba jöhető személy háziorvosától beszereztük az orvosi iratait, és kiderült, hogy a közelmúltban a bal szemébe műlencse-beültetés történt, akkurátus keresésbe kezdtem a csontos szemkeret kevés, keményre száradt tartalmában. És elő is került egy egyedi azonosító nélküli műlencse. Mikor diadalittasan felmutattam, a nyomozó azt kérdezte, hogy így már oké? És bár a név maradt a lábcédulán, és az eljárás probléma mentesen befejeződött, a kérdés bennem maradt: így már oké?

7. számú kép
Kutatás a műlencse után

8. számú kép
A műlencse metrikus felvétele

Közel ugyanebben az időben emberi csontmaradványokat találtunk egy erdős területen. A csontok mellett volt néhány ruhadarab is, többek között

egy szakadt férfiing. Az ing hajtókáján volt egy körülbelül 5x2 cm-es matrica, azon pedig egy név. A név és a csontokból megállapítható életkori és PMI³ adatok alapján sikerült beazonosítani a személyt, akiről kiderült, hogy valóban elhunyt, de kórboncolása is történt, földi maradványai pedig eltemetésre kerültek. Amikor a családdal felvettük a kapcsolatot, kiderült, hogy az idős férfi egy szociális otthonban hunyt el (ott címkézték fel nevével az ingét), a család pedig a halálát követően elvitte a magmaradt, használható ruháit az egyik szeretetszolgálathoz. Ennél a szervezetnél csak annyit tudtunk meg, hogy azt vélhetően valamelyik hajléktalan személy kaphatta meg. Végül kiderült, hogy ki az elhunyt, aki hasonló korú volt, mint a matricán lévő személy, és nem sokkal később, vélhetően gombaszedés közben hunyt el. Temetését – névvel jelölt sírba – a helyi önkormányzat intézte.

Sorolhatnám még a történeteket, amelyek emberi sorsokról, életekről és az élet végéről szólnak. Persze nem csak az elhunytak vagy eltűntek életéről, hanem – áttételesen – mindazokéről, akik ezeket a sorsokat valamilyen szempontból vizsgálják, elemzik, adott esetben megfejtik. Ezek a történetek talán rámutatnak a kriminalisztika és a mikrotörténelem (microstoria) kapcsolatára,⁴ az együttgondolkodás és összedolgozás szükségességére, a véletlen és a szerencse szerepére, és persze arra is, hogy a véletlen és a szerencse csak azokat találja meg, akik tesznek érte, hogy megtaláltassanak.

A következőkben egy megyei szintű vizsgálat és elemzés eredményeit osztom meg az olvasóval. A vizsgálat az eltűntként körözött személyek és az ismeretlen holttestek adatbázisainak összehasonlítását és a lehetséges összefüggések feltárását, valamint az ebből következő személyazonosítás hatékonyságának növelését tűzte ki céljául. A rövid történetekkel pedig

³ Post-mortem interval (angol): a halál óta eltelt idő (ún. elfekvési idő)

⁴ Angyal Miklós: Felcímkézett nanotörténelem: A kriminalisztika és a mikrotörténelem viszonya. In: Dobák Imre - Hautzinger Zoltán (szerk.): Szakmaiság, szerénység, szorgalom: Ünnepi kötet a 65 éves Boda József tiszteletére. Dialóg Campus Kiadó. Budapest, 2018.

Angyal Miklós: Az eltűntként körözött személyek és az azonosítatlan holttestek adatbázisainak interdiszciplináris elemzése – Javaslatok a kérdéskört érintő személyazonosítási ráta növeléséhez

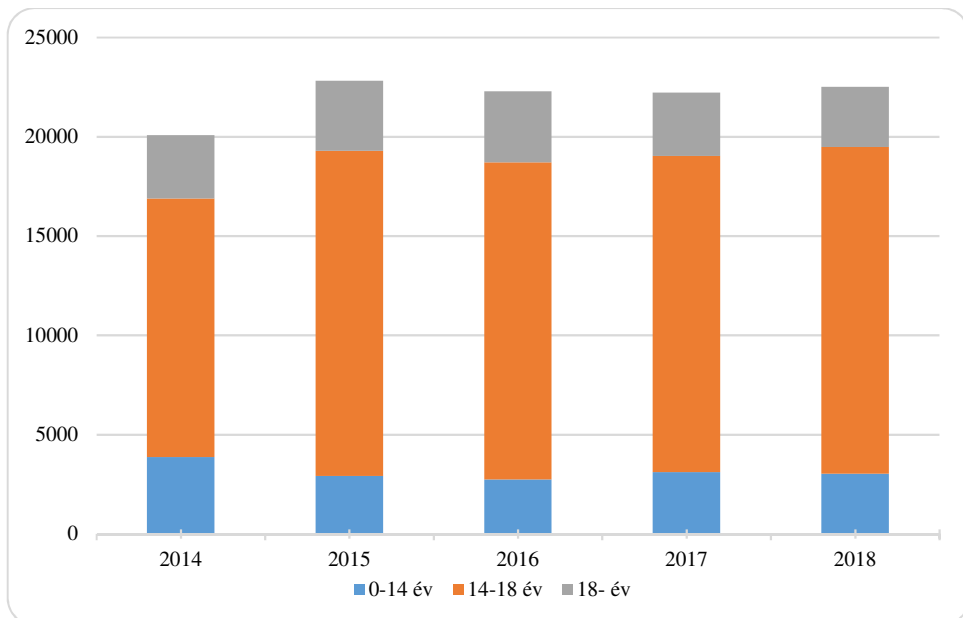
nem csak az érdeklődést kívántam felkelteni, hanem rögtön igazolni a később tárgyalandó javaslataim gyakorlati hasznosíthatóságát is.

A jogi keretek – röviden

Az igazságszolgáltatásban eltöltött immár több évtizednyi munkámat megannyi kudarc és buktató, tucatnyi megoldatlan ügy és számos nehezen elfogadható ítélet tépázta. Mindezek ellenére hiszem, hogy azok a célok, amelyek miatt napról napra újra cipőt (és kesztyűt) húzunk, és megyünk előre, az alapvetően jó és nemes, még ha az út, amin járunk, néha kanyargós, göröngyös vagy adott esetben kátyúkkal szabdalt is. Ilyen cél megtalálni az eltűnt személyeket, vagy nevet adni az ismeretlen halottjainknak. Ez a két feladat pedig néha össze is fonódik, és talán nem is olyan bonyolult, hiszen lehet, hogy csak annyit kell tennünk, hogy az ismeretlen holttest egyedi adatai alapján megtaláljuk annak eltűnt személy „mását”, és a siker rögtön két ügyben is kézzel fogható lehet.

Mivel nem céлом a vonatkozó jogi szabályozás kritikai elemzése, ezért csak röviden, a témához közvetlenül kapcsolódó hazai joganyagot és rendelkezéseket ismertetem. Magyarországon évente 20 000 körüli eltűnést jelentenek. Az esetek körülbelül 60–70%-ában (15–16 000 ügy) az eltűnt személy fiatalkorú (14–18 éves), míg a fennmaradó ügyek körülbelül fele (3 000 eset) kiskorú (0–14 éves), fele pedig felnőtt korú (18 év feletti) személy eltűnéséről szól.⁵ Közismert tény, hogy az eltűnt személyek több mint 80%-a néhány napon belül megkerül, és minél hosszabb az eltűnés óta eltelt idő, annál kisebb a valószínűsége, hogy a személy (akár élve, akár holtan) előkerül.

⁵ HERMON Körözési Nyilvántartási Rendszer adatai alapján

1. számú ábra

Eltűnés miatt elrendelt körözések száma (eltűnés kori életkori bontásban)
Magyarország, 2014–2018

A rendőrség az eltűnt személy felkutatására bejelentést vagy hatósági észlelést követően indít körözési eljárást. A körözési eljárásra vonatkozóan a részletszabályokat a körözési nyilvántartási rendszerről és a személyek, dolgok felkutatásáról és azonosításáról szóló 2013. évi LXXXVIII. törvény és végrehajtási rendeletei, valamint az 54/2013. (XII. 21.) ORFK utasítás (a körözési nyilvántartási rendszerrel és a körözési eljárással kapcsolatos rendőrségi feladatokról) tartalmazza. A törvény 20.§ (3) bekezdése alapján az eltűnt személy körözését a személy eltűnésére vonatkozó bejelentést vagy hatósági észlelést követően azonnal el kell rendelni. Az 54/2013. (XII. 21.) ORFK utasítás alapján a körözési törvény által előírt adatokat a HERMON Körözési Nyilvántartási Rendszerben (a továbbiakban: HERMON) kell rögzíteni. A körözési törvény szerint az eltűnt személyre vonatkozó adatok közérdekből nyilvános adatnak minősülnek, így az elrendeléssel

Angyal Miklós: Az eltűntként körözött személyek és az azonosítatlan holttestek adatbázisainak interdiszciplináris elemzése – Javaslatok a kérdéskört érintő személyazonosítási ráta növeléséhez

egyidejűleg a körözés megjelenik a Nyilvános körözések/Személy körözések/Eltűnt, ismeretlen helyen levő személyek címszó alatt a www.police.hu weboldalon is. 2019 szeptemberében közel 2 800 név szerepelt a rendőrség körözési alportálján.⁶

Az ORFK utasítás tartalmazza azokat az eljárási cselekményeket, amelyeket konkrét eltűnési ügyben a rendőrség a körözés elrendelése előtt előzetesen ellenőrizhet, valamint azokat is, amelyeket végre kell/lehet hajtania.

Ismeretlen holttestek esetében – amennyiben nem merül fel bűncselekmény gyanúja – rendkívüli haláleset⁷ miatt indul eljárás. A rendkívüli halállal kapcsolatos hatósági eljárás során az általános közigazgatási rendtartásról szóló törvény⁸ rendelkezéseit kell alkalmazni.⁹ Éves szinten több száz ilyen ügy van, de jelentős részükben a halottvizsgálat, a boncolás¹⁰ vagy a körözési eljárás eredményeként hamar sikerül az azonosítás. A tanulmány lezárásakor 921 holttest vagy holttestrész szerepelt a rendőrség már említett nyilvántartásában.

A körözési eljárás szakirányításával összefüggő, valamint a nyilvántartó hatáskörébe tartozó adatkezelési feladatokat a Nemzeti Bűnügyi Együttműködési Központ (továbbiakban NEBEK) körözési adatkezelésért felelős szervezeti eleme (a továbbiakban: Körözésfelügyelet) látja el, együttműködve a Robotzsaru integrált ügyviteli, ügyfeldolgozó és elektronikus iratkezelő rendszer fejlesztéséért és üzemeltetéséért, valamint a HERMON üzemeltetéséért felelős szervezeti elemmel.

⁶ Közérdekből nyilvános körözések

Forrás: <http://www.police.hu/koral>

Letöltés ideje: 2019.09.11.

⁷ Vö.: 1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről 218.§ (2) bek.

⁸ 2016. évi CL. törvény az általános közigazgatási rendtartásról (Ákr.)

⁹ 351/2013. (X. 4.) Korm. rendelet a halottvizsgálatról és a halottakkal kapcsolatos eljárásról, 7.§ (1) bek.

¹⁰ Ilyen esetekben kötelező a holttest hatósági boncolása vagy a csontvázlelet orvosszakértői vizsgálata.

Ha az eltűnés miatt körözött személy felkutatására, hollétének megállapítására tett intézkedések nem vezetnek eredményre, a rendőrség a körözött személyt a körözés elrendelésétől számított 90 nap elteltével, határozattal eltűntnek nyilvánítja. Az eltűntnek nyilvánításra vonatkozó határozat meghozatalával a körözési eljárás nem zárul le. A körözés elrendelésétől számítva legalább évente felül kell vizsgálni, hogy szükséges-e további intézkedés megtétele. A körözött személyek nyilvántartásában szereplő adatokat a nyilvántartó az eltűnt személy esetén – ha a körözés visszavonására nem került sor, – a körözés elrendelésétől számított 90 évig kezeli.

A rendszer tehát láthatóan jól és részleteiben szabályozott, és akár azt is gondolhatnánk, hogy a két adatbázis összevetésével a már említett „siker” eleve garantált. Persze ez nincs így. A XXI. század társadalmának jellemzői közül az elöregedés (egyre több idős, adott esetben beteg, ellátásra szoruló személy él közöttünk), az elmagányosodás (ami sokszor „csak” az élet offline teréből az online, virtuális élettérbe történő „költözést” jelenti), a pszichés kórképek (például depresszió) magas száma, a globalizáció egyes következményei (például idegen országban történő munkavégzés), vagy akár a tömeges migráció mind-mind oda vezethet, hogy a társadalomból kirekesztetten vagy az adott közösségbe be sem kerülve elveszhetünk. És a „nem létünket” a többiek észre sem veszik.

Végül külön említést érdemelnek a veszélyeztetett populációk: a kiskorúak, az idős, egyedül élők, a magatehetetlen vagy a pszichésen beteg emberek csoportjai. Az ő esetük azonnali, adekvát és hathatós intézkedéseket igényel. A kérdéskör és a társadalmi felelősségvállalás kapcsolatának ékes bizonyítéka a civil szervezeteknek, alapítványoknak, helyi közösségeknek az eltűnt (főképpen kiskorú) személyek megtalálása érdekében történő szerepvállalása.¹¹

¹¹ Lásd például: Ezer Lámpás Éjszakája Alapítvány

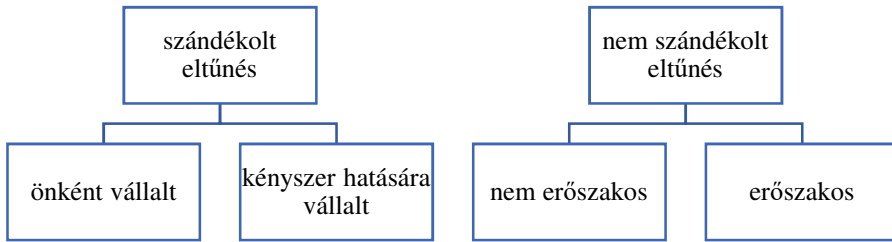
Angyal Miklós: Az eltűntként körözött személyek és az azonosítatlan holttestek adatbázisainak interdiszciplináris elemzése – Javaslatok a kérdéskört érintő személyazonosítási ráta növeléséhez

Nemzetközi kitekintés

Ha az eltűnéseket (going missing) kategorizáljuk, elkülöníthetők *önként* (voluntary), illetve *akaratuk ellenére* (unvoluntary) eltűnt személyek. Előbbihez tartoznak például azok a fiatal felnőttek, akik elmenekülnek otthonról, utóbbihoz például az Alzheimer-kórban szenvedők, akik eltévednek, és nem találnak haza.¹² Ennek az osztályozásnak a kritikája, hogy számos szándékos, önkéntes eltűnés háttérében lehetnek olyan élethelyzetek (például otthonukban bántalmazott fiatalok), amelyek a látszólag önként választott eltűnésben meghatározó szereppel bírnak; illetve a nem önként vállalt eltűnések mögött sokszor életellenes bűncselekmények állnak, és a személyt „egyszerű” eltűntként kezelik mindaddig, amíg meg nem találják a holttestét. Mindezt figyelembe véve – többek szerint – helyesebb *szándékos* és *nem szándékos* eltűnésről (intentional/unintentional missing) beszélni. A szándékos eltűnések mögött lehet *egyéni döntés* (decided individuals) vagy valamilyen minőségű *kényszer* (drifted individuals), míg a véletlen eltűnések tovább csoportosíthatók *nem szándékolt távollétre* (unintentional absence), illetve *erőszakos eltűnésre* (forced disappearance).¹³ Bár a magyar nyelvben a kategóriákat jelző különbségek talán nem adhatók vissza olyan plasztikusan, az angol nyelvű megfelelőjük érdemi elhatárolást tesz lehetővé. A terminológia pontos használata már csak azért is fontos, hiszen az egyes külföldi elemzések a megadott kritériumú eltűnésekre vonatkoznak. Ennek megfelelően készítettem egy osztályozási javaslatot a hazai terminológia egységesítésének céljából.

¹² James, M. – Anderson, J. – Putt, J.: Missing persons in Australia. Research and Public Policy Series, 86. Australian Institute of Criminology. 2008.

¹³ Biehall, N. – Mitchell, F. – Wade, J.: Lost from View: A Study of Missing People in the United Kingdom. Bristol: Policy Press. 2003.

2. számú ábra
Az eltűnések (lehetséges) csoportosítása

További kategorizációra ad lehetőséget, hogy a személy a veszélyeztetett (sérülékeny) populációba tartozik-e, vagy nem. Korábban veszélyeztetettnek tekintették a mentális betegségben szenvedőket, a fizikai fogyatékossággal élőket, az alkohol- és drogbetegeket, a fiatalokat (0–18 év között) és az időseket (65 év felett). Ha ugyanakkor ezeket a csoportokat megnézzük, azt találjuk, hogy szinte az összes eltűnés ide tartozik, ezért érdemi különbségtételre nem alkalmas. Ismert olyan álláspont, hogy további 4 lehetséges járulékos feltétel valamelyikének megléte szükséges ahhoz, hogy veszélyeztetett eltűnéstről beszélhessünk. Ezek pedig

1. a természeti, környezeti viszonyok (például hóvihár);
2. baleseti sérülés;
3. öngyilkossági vagy önsértési veszélyeztetettség; vagy ha
4. a személy súlyos bűncselekmény sértettje.¹⁴

Mindez azonban csak a terminológia használata, és nem a rendőrségi beavatkozás aktivitása szempontjából mérvado, hiszen gyors és adekvát rendőri intézkedések már egy gyermekkorú személy „egyszerű” eltűnése esetén is elvárhatók.

Ha az eltűnések okait vizsgáljuk, akkor megkülönböztethető

¹⁴ Newiss, G.: Missing presumed...? The police response to missing persons. Police Research Series, Paper 114. Home Office: Policing and Reducing Crime Unit. 1999.

Angyal Miklós: Az eltűntként körözött személyek és az azonosítatlan holttestek adatbázisainak interdiszciplináris elemzése – Javaslatok a kérdéskört érintő személyazonosítási ráta növeléséhez

1. emberölés,
2. öngyilkosság,
3. baleset,
4. emberrablás,
5. elvándorlás,
6. háború előli menekülés,
7. negatív otthoni (intézményi) helyzet miatti menekvés,
8. utazás (kirándulás) alatti eltűnés.

Az általános rizikófaktorok között

1. mentális betegségeket,
2. kábítószer-problémákat,
3. hatóságokkal fennálló problémákat,
4. családon belüli erőszakot,
5. öngyilkossági gondolatokat,
6. szexuális jellegű vagy egyéb kapcsolati konfliktusokat,
7. anyagi jellegű problémákat, valamint
8. egyéb élethelyzeti stresszorokat

lehet elkülöníteni.¹⁵

Az alábbiakban néhány európai és tengerentúli ország eltűnt személyekre vonatkozó statisztikáját és körözési gyakorlatát ismertetem.

Horvátországban az eltűnések incidenciája 2000 és 2017 között 1247-ről 2000 fölé emelkedett. Az eltűntek között fele-fele arányban vannak a nők és a férfiak, de a fiatalabb korosztályokban (0–18 év) a nők eltűnése felülreprezentált. Az okok között elsősorban a pszichiátriai megbetegedések emelhetők ki, főképpen az 55 év feletti korosztályban, de pszichológiai kórképek jelentős számban vannak jelen a fiatalabbak körében is. Az eltűnt személyek 80%-a nem dolgozik (tanulók, munkanélküliek, nyugdíjasok),

¹⁵ James, M. – Anderson, J. – Putt, J.: Missing persons in Australia. Research and Public Policy Series, 86. Australian Institute of Criminology. 2008.

így sok tekintetben mások (család, szociális ellátó hálózat) segítségére szorul, aminek szerepe lehet abban, hogy nehezebben birkóznak meg a krízishelyzeteikkel. A horvát rendőrségi gyakorlatban nincs ilyen helyzetekre kidolgozott kockázatértékelés, amelynek jövőbeni bevezetése tovább javíthatja a felderítési eredményességi mutatókat.¹⁶

Angliában és Wales-ben évente mintegy negyedmillió eltűnést regisztrálnak. A felnőtt korúak eltűnésének mintegy 80%-ában van jelen valamilyen pszichiátriai megbetegedés. A mások gondozására vagy támogatására szoruló „sérülékeny” populáció esetében sokkal több az eltűnés, és sokkal nagyobb a veszélye az eltűnéssel kapcsolatban kialakuló sérülés vagy fatális végkimenetel előfordulásának. Annak ellenére például, hogy a demencia¹⁷ előfordulása a lakosság körében csak 1% körülire tehető, az eltűntek esetében 15%-ban fordul elő. A kutató-mentő szervezetnél¹⁸ számos adatgyűjtő, kommunikációs és döntéshozatali technikát tanítanak és alkalmaznak az eredményesség növelése érdekében.

Németországban a Szövetségi Nyomozóhivatal¹⁹ 2019. április 1-jén 12 000 eltűnt személyt tartott nyilván. Naponta 2–300 új esetet regisztrálnak, amelyek jelentős része néhány nap alatt megoldódik. Az ügyek körülbelül 50%-ának végére egy héten belül pont kerül, havi szinten a megoldott esetek száma meghaladja a 80%-ot. Sikertelenség esetén a körözést 30 évig hagyják nyitva. A német szabályozásnak megfelelően 2018 februárja óta minden olyan esetet nyilvántartásba vesznek, ahol az eltűnés ideje a 4 órát meghaladja, ami miatt az esetszám jelentősen megnőtt. A tartósan eltűntek száma ugyanakkor az elmúlt évek viszonylatában állandónak mondható.²⁰

Az Amerikai Egyesült Államokban 2018-ban több mint 610 000 eltűnést regisztráltak a hatóságok. A nemek és életkor szerinti csoportosítás alapján

¹⁶ Mikšaj-Todorović, L. – Butorac, K.: Evidence-Based Approach to Missing Persons Investigation. J Forensic Sci & Criminal Inves 5(5): JFSCI.MS.ID.555673. 2017.

¹⁷ elbutulás (latin)

¹⁸ Search and rescue services (SRS)

¹⁹ Bundeskriminalamt (BKA)

²⁰ BKA adatok: www.bka.de

Letöltés ideje: 2019.09.03.

Angyal Miklós: Az eltűntként körözött személyek és az azonosítatlan holttestek adatbázisainak interdiszciplináris elemzése – Javaslatok a kérdéskört érintő személyazonosítási ráta növeléséhez

az eltűnt személyek körülbelül fele (52%) volt férfi, és az esetek háromnegyedében 21 év alatti. Bár az eltűnések száma az elmúlt évtizedek viszonylatában jelentős fluktuációt mutat, ezek a számok 1990 óta a legalacsonyabbak. Ha az eredet (rassz) szerint vizsgáljuk az adatokat, feltűnő, hogy közel 40% volt a kisebbségekhez (afro-amerikai, natív-amerikai, ázsiai) tartozók aránya. Az Egyesült Államokban a Nemzeti Bűnügyi Információs Központ²¹ mint a Szövetségi Nyomozó Iroda²² egyik egysége tárolja az eltűnésekkel kapcsolatos adatokat, és biztosítja a hozzáférést a bűnügyi szervek számára.²³

Ha a másik oldalt, azaz az ismeretlen személyazonosságú holttestek számát vizsgáljuk, akkor a hazánkkal összemérhető lakosságszámú *Portugáliában* például 2017-ben 8 965 hatósági (igazságügyi) boncolási esetet regisztráltak, amelyből 74 volt az ismeretlen személyazonosságú holttest.

A kutatás anyaga és módszertana

Az ismertetendő kutatás során a vonatkozó (már részben tárgyalt) hazai jogi szabályozás és a nemzetközi összehasonlító adatok számbavételét követően előzetes konzultációt folytattam a Körözésfelügyelettel és a Nemzeti Szakértői és Kutató Központ szakértőivel. Ezt követően a HERMON rendszerből 2019. augusztus 12-én leválogatásra kerültek a Baranya megyében nyilvántartott eltűnt személyekre vonatkozó körözési adatok, valamint az ismeretlen személyazonosságú holttestek is. Végül bekértem az egyes kapitányságoktól a teljes körözési dokumentációt. A holttestek esetében a boncolási jegyzőkönyvek és a kiegészítő (például genetikai) szakértői vélemények is vizsgálat alá kerültek. Az elemzések ezen információcsomag együttes figyelembevételével készültek.

²¹ National Crime Information Center (NCIC)

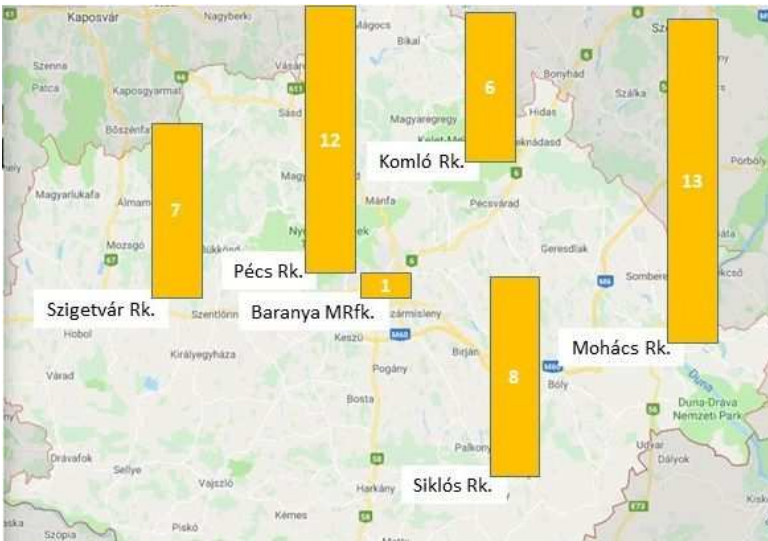
²² Federal Bureau of Investigation (FBI)

²³ Statista (2018): <https://www.statista.com/statistics/240387/number-of-missing-persons-files-in-the-us-by-age/>

Letöltés ideje: 2019.09.24.

A HERMON rendszer a Baranya megyében folyamatban lévő körözések közül 47 rekordot talált az eltűntként körözött személyeket, és 23 rekordot az ismeretlen személyazonosságú holttesteket illetően. (Már itt megjegyzem, hogy a kapitányságoktól ennél kevesebb ügyirat érkezett...)

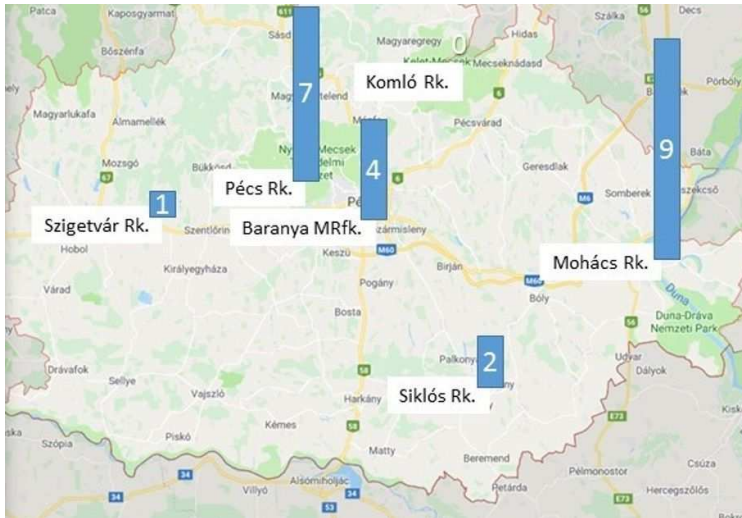
Az adatok a következő diagramokról leolvashatók:

3. számú ábra

Eltűntként körözött személyek száma a rendőrkapitányságok illetékességi területe alapján

Angyal Miklós: Az eltűntként körözött személyek és az azonosítatlan holttestek adatbázisainak interdiszciplináris elemzése – Javaslatok a kérdéskört érintő személyazonosítási ráta növeléséhez

4. számú ábra

Baranya megyében körözött, ismeretlen személyazonosságú halottak száma rendőrkapitányságok illetékességi területe alapján

A kutatás hipotézisei

Figyelemmel a korábban tárgyaltakra is, a kutatás során a következő hipotéziseket fogalmaztam meg:

1. Az eltűntek között jelentős számban lehetnek veszélyeztetett (sérülékeny) populációba sorolható személyek és évek óta eredménytelenül körözöttek.
2. Viszonylag magas lehet a régi, évekkal korábban történt eltűnések és ismeretlen személyazonosságú holttestek aránya is. Előbbiben szerepet játszhat, hogy a hatályos körözési törvényt megelőzően a hatóságok a korabeli közigazgatási hatósági eljárásnak megfelelően selejteztek az ügyeket. Utóbbi egyik okaként pedig a régebben még nem vagy nem feltétlenül rendelkezésre álló genetikai vizsgálat szerepeltethető.

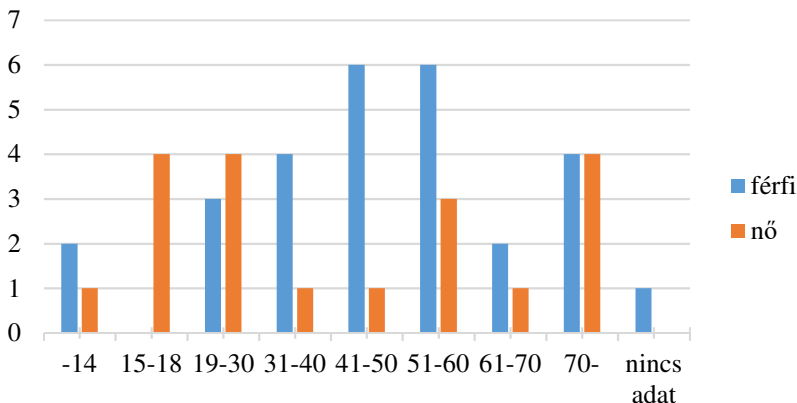
3. A HERMON rendszerben rögzített, eltűntekre vonatkozó adatok nem identikusak az ismeretlen személyazonosságú holttestek esetében rögzítettekkel, így nehéz kapcsolatot találni a két adatbázis között. Ennek egyik oka lehet, hogy a holttesteket már post mortem erősen károsodott (oszlásnak indult, oszlott vagy már csontváz) állapotban találják meg, míg a személyleírások döntően a kültakaróra, lágyrészekre vonatkoznak.
4. Ugyancsak lehet az ismeretlen személyazonosságú holttestek között is olyan, amelyet már időközben azonosítottak. Amennyiben ezek a hipotézisek megerősítést nyernek, mindez felvetheti az adatbázisok felülvizsgálatának szükségességét.
5. A Körözésfelügyelet folyamatos felülvizsgálata ellenére további mélyreható vizsgálattal esetleg található olyan egyezés a két adatbázis között, amely alapján az eltűnési ügy is megoldódhat, és az ismeretlen holttest személyazonosságára is fény derülhet: azaz a személy szerepel az eltűntek adatbázisában, holtteste pedig az ismeretlen személyazonosságú holttestek között.
6. Az ismeretlen holttestek esetében az elsődleges körözési adatok nem minden esetben kerültek kiegészítésre a holttestek boncolása során megállapított, relevanciával bíró adatokkal.
7. Lehetnek olyan esetek, ahol sem a körözést lefolytató hatóság, sem a boncolást végző intézet nem tudja, hogy mi lett a boncolás során biztosított, további vizsgálatokra alkalmas minta (például vér, izom, csont) sorsa.
8. Az eltűnések között lehetnek „gyanús” eltűnések, amelyek mögött akár súlyos, életellenes bűncselekmények is meghúzódhatnak.

Eredmények

Eltűnések

A Baranya megyében eltűntként körözött személyek nem és életkor szerinti megoszlását mutatja a következő grafikon.

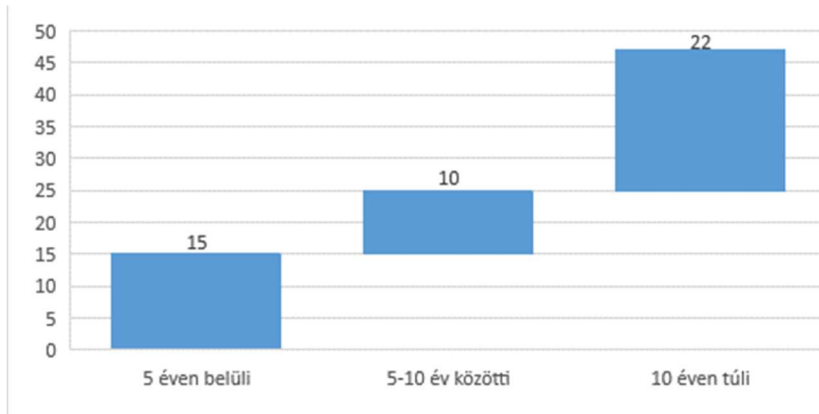
Angyal Miklós: Az eltűntként körözött személyek és az azonosítatlan holttestek adatbázisainak interdiszciplináris elemzése – Javaslatok a kérdéskört érintő személyazonosítási ráta növeléséhez

5. számú ábra

Baranya megyében eltűntként körözött személyek nem és életkor szerinti megoszlása

Az ezt követő ábrán ugyanezen vizsgált minta egyedeinek megtalálási idő szerinti felosztása látható:

6. számú ábra

Baranya megyében eltűntként körözött személyek eltűnési ideje

A legnagyobb eltűnési esetszám a Mohácsi Rendőrkapitányság illetékességi területén volt, meghaladva még a megyeszékhelyi adatokat is. Ez a magas szám talán a Duna (mint öngyilkossági helyszín), valamint a horvát és szerb határ közelségével magyarázható.

A 47 személykörözés esetében 12 esetben találkoztam „védelem alá helyezés” figyelmeztető jelzéssel. A 2012. évi CLXXXI. törvény (a Schengeni Információs Rendszer második generációja²⁴ keretében történő információcseréről, továbbá egyes rendészeti tárgyú törvények ezzel, valamint a Magyar Egyszerűsítési Programmal összefüggő módosításáról) rendelkezései alapján ha a körözést folytató rendőri szerv a körözés tényét a nyilvántartásba bejegyezte, a körözési információs rendszert működtető központi rendőri szervnek haladéktalanul el kell helyezni a figyelmeztető jelzést, valamint a kiegészítő adatot a CS.SIS²⁵-ben arról a személyről, akit a személy- és tárgykörözésről szóló törvény szerint eltűnt személynek kell tekinteni (8.§ (1) bek. a) pont). A figyelmeztető jelzés elhelyezésekor azt is jelezni kell, hogy megtalálása esetén a személyt védelem alá kell-e helyezni – akár saját, akár mások biztonsága érdekében (8.§ (2) bek. a)-c) pont). A 12 körözés vizsgálatakor megállapítható volt, hogy a védelem alá helyezés indoka vagy az eltűnt személy fiatal életkora (18 év alatti, 70 év feletti), vagy pszichés állapota lehetett. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy nem minden idős, 70 év feletti személy, illetve nem minden pszichiátriai beteg esetén jelezték a védelem alá helyezést, hiszen a 18 év alattiak, 70 év felettiak és pszichésen érintett személyek száma összesen 16 volt.

Fontos kiemelni, hogy az eltűntekre vonatkozó HERMON adatok igen szegényesek voltak. Az adatbázis lehetőséget ad ugyan – a személyleírási részben – 33 tulajdonság részletezésére (a testmagasságtól a fejformán át a járásmódig), ennek ellenére az esetek döntő többségében összesen 5–6 tulajdonság esetén történt valamilyen adatrögzítés. Ezek legtöbbször a testmagasság, testalkat, szem- és hajszín, valamint a hajhossz voltak. A ruházat leírása esetében 6 mező (ruházat fajtája, anyaga, színe, modellje, márkája, mérete) áll rendelkezésre az adatbevitelre, a rögzített adatok száma itt is

²⁴ A második generációs Schengeni Információs Rendszer (Schengen Information System), rövid nevén SIS II egy európai nyilvántartást foglal magában, amely tartalmazza a körözés alatt álló személyek és bizonyos tárgyak (különösen gépjárművek, okmányok, lőfegyverek), valamint a schengeni beutazási és tartózkodási tilalom hatálya alatt álló személyek adatait.

²⁵ A CS-SIS a SIS központi rendszerének adatbázist tartalmazó támogató egysége.

Angyal Miklós: Az eltűntként körözött személyek és az azonosítatlan holttestek adatbázisainak interdiszciplináris elemzése – Javaslatok a kérdéskört érintő személyazonosítási ráta növeléséhez

néhány tulajdonságig terjedt. Ennek természetesen legtöbbször az az oka, hogy a személy eltűnéskori ruházata (pontosan) nem ismert, vagy pedig hiányos öltözetben (például kórházból eltűnt személy) történt az eltűnés.

SZEMÉLYLEÍRÁS ADATOK	
TESTMAGASSÁG: 171-175 CM	TESTSÚLY:
TESTALKAT: SOVÁNY	HAJ SZÍN: BARNA
HAJ TÍPUS:	HAJ HOSSZ: RÖVID
HAJ TÓNUS:	HAJ SÚRÚSÉG:
HAJSZÁLAK:	FEJ FORMA:
HOMLOK MAGASSÁG:	HOMLOK DÖLÉS:
ARC FORMA:	SZEM SZÍN: KÉK
SZEM TÓNUS:	SZEMÁLLÁS:
SZEM KÜLÖNLLEGESSÉG:	SZEMÖLDÖK:
FÜL FORMA:	FÜLKAGYLÓ:
ORR FORMA:	ORR KÜLÖNLLEGESSÉG:
ARC SZŐR TÍPUS:	ARC SZŐR SZÍN:
SZÁJFORMA:	FOGAZAT:
ÁLL:	NYAK:
FELSŐ VÉGTAG:	ALSÓ VÉGTAG:
KÜLÖNÖS ISMERTETŐJEGY 1:	KÜLÖNÖS ISMERTETŐJEGY 2:
EGYÉB JELLEGZETESSÉG:	BŐRSZÍN:
ARC SZÍN JELLEG:	JÁRÁSMÓD:
LEÍRÁSA:	

7. számú ábra

Egy jellemző *személyleírási* rekord a vizsgált HERMON adatbázisból

RUHÁZAT LEÍRÁSOK					
	RUHA FAJTA	ANYAGA	SZÍNE	MODELL	MÁRKA
☒	PAPUCS		FEHÉR		ISMERETLEN

Ruházat leírás megtekintése

Ruházat leírás adatai ✖

RUHÁZAT FAJTA: PAPUCS	ANYAG:
SZÍN: FEHÉR	MODELL:
MÁRKA: ISMERETLEN	MÉRET:
MEGJEGYZÉS:	

Bezár ✖

8. számú ábra

Egy másik jellemző *ruházatleírási* rekord az adatbázisból

Az *effektív* és *hiteles* körözési tevékenység fontosságára hívhatja fel a figyelmet az egyik érdekes eset, amelyet részleteiben ismertettek:

„KÖRÖZÉSÉT RENDELEM EL ELTŰNÉS MIATT M. E. MÁRIA ... ALATTI LAKOSNAK AZ ALÁBBIAK MIATT. M. J. SELLYEI LAKOS A SIKLÓSI RENDŐRKAPITÁNYSÁG VAJSZLÓI RENDŐRŐRSÉN 2008. NOVEMBER 04-ÉN BEJELENTÉST TETT TESTVÉRE, M. E. MÁRIA ELTŰNÉSE MIATT, AKINEK AZ UTOLSÓ ÁLTALA ISMERT TARTÓZKODÁSI HELYE 1092 BUDAPEST ... SZ. ALATT VOLT. NEVEZETT SZEMÉLY 14-15 ÉVE EZEN A BUDAPESTI CÍMEN TARTÓZKODOTT, DE AZÓTA ÉLETJELET NEM ADOTT MAGÁRÓL, A FENTI CÍMRŐL ELKÖLTÖZÖTT ÉS ISMERETLEN HELYEN TARTÓZKODIK. A BEJELENTŐ AZ ELTŰNT SZEMÉLY RUHÁZATÁRÓL LEÍRÁST, VALAMINT A SZEMÉLYRŐL FÉNYKÉPET NEM TUDOTT ADNI. A BESZERZETT ADATOK ALAPJÁN MEGÁLLAPÍTÁST NYERT, HOGY NEVEZETT SZEMÉLY A BEJELENTETT LAKCÍMÉN NEM TARTÓZKODIK, ÉS UTOLJÁRA 2005. FEBRUÁR 25-ÉN A NEVÉRE KIÁLLÍTOTT ÚJ SZEMÉLYI IGAZOLVÁNYÁT A BUDAPEST ZUGLÓI POLGÁRMESTERI HIVATAL OKMÁNYIRODÁJÁBAN VETTE ÁT. (2009. FEBRUÁR 18.)

(2012. JÚNIUS 07). A BARCSI VÁROSI BÍRÓSÁG A PK.50/766/2010/8. SZÁM VÉGZÉSÉVEL H. ANDREA BARCSI LAKOS (ELTŰNT SZEMÉLY LÁNYA) KÉRELME ALAPJÁN M. E. MÁRIA HOLTTÁ NYILVÁNÍTOTTA. M. E. MÁRIA ELTŰNÉSÉT A TESTVÉRE JELENTETTE BE 2008. NOVEMBER 04. NAPJÁN A SIKLÓSI RENDŐRKAPITÁNYSÁG SELLYEI RENDŐRŐRSÉN, AZONBAN AZ ELJÁRÁS NEM VEZETETT EREDMÉNYRE. AZ ELTŰNTÉST BEJELENTŐ M. J. A KÖZIGAZGATÁSI ELJÁRÁS BEFEJEZÉSÉRŐL SZÓLÓ VÉGZÉST 2008. 12. 18-ÁN ÁTVETTE, MAJD AZ ELLEN 2008. DECEMBER 30-ÁN PANASZT NYÚJTOTT BE. PANASZÁBAN ELŐADTA, HOGY A TUDOMÁSÁRA JUTOTT ADATOK ALAPJÁN A TESTVÉRÉT VASAD KÖZSÉGBEN EGY SZARVASMARHA TELEPEN RABSZOLGAKÉNT DOLGOZTATJÁK, MELY SORÁN ONNAN NEM TUD KIJÖNNI ÉS A KÜLVILÁGGAL NEM TUD KAPCSOLATOT TEREMTENI. AZ INFORMÁCIÓK ALAPJÁN A MONORI RENDŐRKAPITÁNYSÁG PILISI RENDŐRŐRSÉNEK JÁRŐREI ADATGYŰJTÉST VÉGEZTEK VASAD KÖZSÉG BEL- ÉS KÜLTERÜLETÉN, AMI EREDMÉNYRE NEM VEZETETT. MEGÁLLAPÍTÁST

Angyal Miklós: Az eltűntként körözött személyek és az azonosítatlan holttestek adatbázisainak interdiszciplináris elemzése – Javaslatok a kérdéskört érintő személyazonosítási ráta növeléséhez

NYERT, HOGY VASAD KÜLTERÜLETÉN NINCS SZARVASMARHA TELEP ÉS SENKI SEM ISMER M. ERZSÉBET NEVEZETŰ SZEMÉLYT.

A leírásból az derül ki, hogy a hatóság az ügyfél panaszát azért utasította el, mert a megkeresésre adatgyűjtést végző járőrök megállapítása alapján Vasad külterületén nincs szarvasmarhatelep, valamint „senki” sem ismer M. Erzsébet nevű személyt.

Az még elfogadható lehet, hogy *M. Erzsébet* talán azonos *M. E. Máriával*, és csupán elírásról van szó (azaz a járőrök megfelelő *név* után érdeklődtek), az azonban már kevésbé, hogy szó sincs arról, hogy a *személyleírásnak* megfelelő személyt kerestek-e. A másik igencsak elgondolkodtató adat, hogy néhány másodperces Google keresés után találtam olyan hirdetést, amelyben *Vasad községben szarvasmarhatelepet árulnak*.²⁶ Kicsit tovább kutakodva kiderült, hogy Vasadon évszázados hagyománya van a szarvasmarha-tenyésztésnek...

A következő esetet is érdemes részleteiben ismertetni:

„KÖRÖZÉSÉT RENDELEM EL ELTŰNÉS MIATT: S. GY. ... SZÁM ALATTI LAKOSNAK, AKI 2002. MÁJUS 14-ÉN 12:00 ÓRAKOR ISMERTLEN HELYRE TÁVOZOTT, AZÓTA SEMMIFÉLE ÉLETJELET NEM AD MAGÁRÓL. S. GY. A FENTI NAPON A KANÁLISRA MENT HORGÁSZNI, EKKOR MAGÁVAL VITT EGY VÁSZON ANYAGÚ, ZÖLDES SZÍNŰ HÁTITÁSKÁT, 2 DB MOGYORÓFÁBÓL HÁZILAG KÉSZÍTETT HORGÁSZBOTOT. SZEMÉLYLEÍRÁSA: KB. 175 CM MAGAS, KÖZEPES TESTALKATÚ, FEKETE, RÖVID HAJÚ, HOMLOKÁNÁL KISSÉ KOPASZODÓ, KÖRSZAKÁLLT VISEL, ARCA KEREK, SZEMBE BARNA, SZÁJA VASTAG. KÜLÖNÖS ISMERTETŐJELE: A BAL VÁLLÁN FÉLIG

²⁶ Forrás: https://www.agroinform.hu/aprohirdetes_adatlap/ingatlan/mezogazdasagi-ingatlan/pest-megyei-allattarto-telep-elado/h_6597519

Letöltés ideje: 2019.09.11.

ELKÉSZÜLT SZÍNES, TÜZET ÁBRÁZOLÓ TETOVÁLÁS VAN. BETEGSÉGE NINCS, SZELLEMILG ÉP, A CSALÁDJÁVAL NEM VESZET TÖSZSZE, OKA AZ ISMERETLEN HELYRE TÁVOZÁSÁNAK NEM VOLT. RUHÁZATA: LILA SZÍNŰ TRIKÓ, EGY KÉK MUNKÁSKBABÁT, FARMER-NADRÁG, FEKETE CSIZMA.”

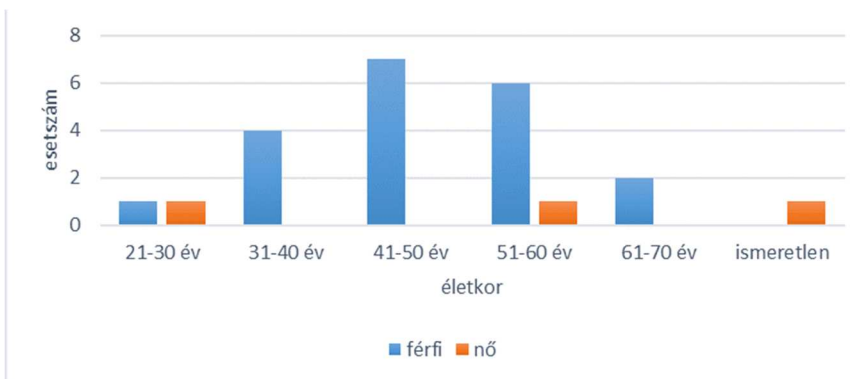
Az eltűnési ügy – egy lakossági bejelentés kapcsán – jelenleg a Baranya Megyei Rendőr-főkapitányságon van, és az eddig beszerzett adatok alapján az alábbiakat lehetett megállapítani: S. Gy. munkahellyel nem rendelkezett, pénze, vagyona, haragosa, öngyilkossági szándéka, ismert betegsége nem volt. Néhány héttel eltűnését megelőzően azonban konfliktusba keveredett volt barátnője, B. R. testvérével, B. J.-vel, aki rá akarta venni, hogy vállalja fel B. R. születendő gyermekének apaságát. S. Gy. ezt nem akarta, úgy vélte, hogy nem ő a születendő gyermek apja. B. R. kicsapongó és törvénytellenes szexuális életet élt, szexuális kapcsolatot létesített B. J.-vel (féltestvérével) és később édesanyja férjével, V. J.-vel is. A büntetés-végrehajtási intézetből néhány hónapja szabadult, erőszakos ember hírében álló B. J.-nek elég indoka lehetett, hogy ne tudódjon ki törvénytellenes kapcsolata testvérével. Ráadásul nem kizárható, hogy S. Gy. B. R.-től tudhatott is erről a tiltott kapcsolatról. B. J. S. Gy. eltűnésének napján megjelent S. Gy.-ék-nél, tehát ismerhette nevezett aznapi programját. Látogatását talán ismét a gyermek apasága indokolhatta, és ha a két férfi megint összekülönbözött emiatt, ez kiválthatta B. J. agresszivitását, ami akár S. Gy. megöléséhez is vezethetett...

Az ügy tehát mindenképpen a „gyanús eltűnések” kategóriájába sorolható.

Ismeretlen személyazonosságú egyének holttestei

A Baranya megyében eltűntként körözött, ismeretlen személyazonosságú holttestek nem és becsült életkor szerinti megoszlását mutatja a következő grafikon:

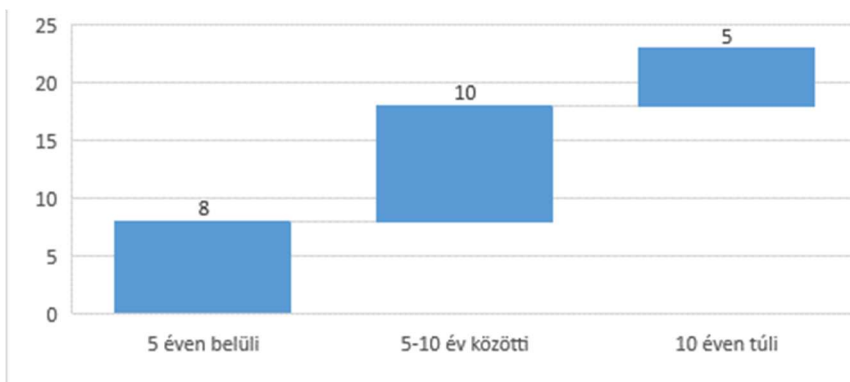
Angyal Miklós: Az eltűntként körözött személyek és az azonosítatlan holttestek adatbázisainak interdiszciplináris elemzése – Javaslatok a kérdéskört érintő személyazonosítási ráta növeléséhez

9. számú ábra

Baranya megyében körözött, ismeretlen személyazonosságú holttestek nem és becsült életkor szerinti megoszlása

Az ezt követő ábrán ugyanezen vizsgált minta egyedeinek a megtalálási idő szerinti felosztása látható:

10. számú ábra

Baranya megyében körözött, ismeretlen személyazonosságú holttestek megtalálási ideje

A boncjegyzőkönyveket vizsgálva megállapítható, hogy – főképp a 2015 előtt készült jegyzőkönyvek adatai szerint – további genetikai vizsgálathoz mintabiztosítások nem történtek. A 2010-es évek elejéről származó boncjegyzőkönyvek azt rögzítik, hogy a boncolás során biztosított vért egy

évig őrzik meg. (A mintabiztosítás módja nincs feltüntetve, azaz nem tudni, hogy folyékony, natív vért, alvadásgátolt vért vagy vérfoltot biztosítottak-e, ebben az esetben pedig milyen hordozóra.)

Az utóbbi években általában már vérfoltrögzítés történt, Whatman FTA lapra, és a jegyzőkönyvek tanúsága szerint azokat a hatóság további intézkedéséig a boncolást végző intézet megőrzi.

A csontmaradványok vizsgálatáról készült jegyzőkönyvek (OSZ 112/2018, DSZ 45/2018) nem tesznek említést mintabiztosításról.

A boncjegyzőkönyvek között találtam olyat (PI: 739/2016, bjkv. 209/2016), ahol leírásra került, hogy a holttestben nagy értékű műtéti fémanyag található, amelyet néhány hónappal korábban traumatológiai centrumban helyezhettek be. Hasonló ügyek szakértői tapasztalata alapján tudom, hogy ilyen esetben megfelelő szintű és minőségű egészségügyi adatbázisokban történő kereséssel a műtétet végző intézmény, a műtét ideje és ennek megfelelően értelemszerűen a beteg (sérült személy) neve is kideríthető.²⁷ Ennek ellenére a körözés még folyamatos.

A két adatbázis együttes vizsgálata

A két adatbázis párhuzamos vizsgálatakor arra kerestem választ, hogy van-e esetleg megfeleltethetőség, azonosság az adatbázisokban szereplő rekordok között, illetve hogy a két adatsomag (jellemzőiben) egyáltalán alkalmas-e arra, hogy az összehasonlító vizsgálatok során egyezőséget találjunk.

A siklói eltűnési ügyek között találtam egyet a következő adatokkal:

„KÖRÖZÉSÉT RENDELEM EL ELTŰNÉS MIATT R-NÉ Z E (SIKLÓS, ...) 7800 SIKLÓS, ... SZÁM ALATTI LAKOSNAK AZ ALÁBBIAK ALAPJÁN. R CS SIKLÓSI LAKOS 2012. JÚNIUS 13-ÁN 23:08 ÓRAKOR BEJELENTÉST TETT A SIKLÓSI RENDŐRKAPITÁNYSÁGRA, MISZERINT A

²⁷ Angyal Miklós – Kricskovicz Antal: Helyszíni halottvizsgálat. Elméleti alapok és gyakorlati útmutató. Korszerű családorvos Képzésért Alapítvány. Pécs, 2014.

Angyal Miklós: Az eltűntként körözött személyek és az azonosítatlan holttestek adatbázisainak interdiszciplináris elemzése – Javaslatok a kérdéskört érintő személyazonosítási ráta növeléséhez

FELESÉGE, R-NÉ Z E 2012. JÚNIUS 13-ÁN 10:00 ÓRA KÖRÜLI IDŐBEN A SIKLÓS ... SZÁM ALATTI TARTÓZKODÁSI HELYÜKRŐL ÜGYINTÉZÉS CÉLJÁBÓL ELTÁVOZOTT, ÉS AZÓTA NEM MENT HAZA, ÉLETJELET NEM ADOTT MAGÁRÓL. NEVEZETT SZEMÉLY A MOBILTELEFONJÁT ÉS A LAKÁCSKULCSÁT OTTHON HAGYTA. A FEKETE PÁNTOS KÉZITÁSKÁJÁT, A PÉNZTÁRCÁJÁT, ÉS A SZEMÉLYES IRATAIT, VALAMINT FELTEHETŐEN A CSALÁD 3.000-4.000 EURO KÉSZPÉNZÉT MAGÁVAL VITTE. SZEMÉLYLEÍRÁSA: KB. 170 CM MAGAS, KÖZEPES TESTALKATÚ, RÖVID, SÖTÉT HAJÚ. SZEME ZÖLDES, SZEMÜVEGET CSAK OLVASÁSHOZ HASZNÁL. KIS ARANY KARIKA FÜLBEVALÓT VISEL, A JEGYGYŰRŰJÉT NEM HORDJA, EGY EZÜST SZÍNŰ, KISMÉRETŰ KARÓRÁT HORD. RUHÁZATA: FEKETE, HOSZSZÚSZÁRÚ FARMERNADRÁG, VAJSZÍNŰ, SÖTÉTEBB NARANCSSÁRGA-BARNA CSÍKOS, HOSSZÚ UJJÚ GALLÉROS ING, FEKETE LAPOS TALPÚ SPORTCIPŐ. ÉRDEMLEGES ADAT FELMERÜLÉSE ESETÉN KÉREM A SIKLÓSI RENDŐRKAPITÁNYSÁG (23/76-50) ÉRTESETÉSÉT ÉS A SZÜKSÉGES INTÉZKEDÉSEK MEGTÉTELÉT. SIKLÓS, 2012. JÚNIUS 14.”

Az ismeretlen holttestek között pedig felfigyeltem erre a rekordra:

„2018. ÁPRILIS 23-ÁN 14:30 ÓRAKOR H J BEREMENDI LAKOS TELEFONON BEJELENTÉST TETT, HOGY A SIKLÓS ... SZ ALATTI ZÁRTKERTBEN FAKITERMELÉSI MUNKÁLATOK SORÁN EGY EMBERI KOPONYÁT ÉS EGYÉB CSONTOKAT, RUHADARABOKAT, TÁRGYAKAT TALÁLTAK. A HELYSZÍNRE SZEMLEBIZOTTSÁG ÉS ... IGAZSÁGÜGYI ORVOSSZAKÉRTŐ VONULT KI. A LEFOLYTATOTT HELYSZÍNI ÉS HALOTTSZEMLE SORÁN A FELLEMLHETŐ EMBERI MARADVÁNYOK, CSONTOK VIZSGÁLATA SORÁN A SZAKÉRTŐ ÉLŐBEN KELETKEZETT SÉRÜLÉSRE UTALÓ NYOMOKAT, ELVÁLTOZÁSOKAT NEM ÁLLAPÍTOTT MEG, A HALÁL IDEJÉT LEGALÁBB 4-5 ÉVVEL KORÁBBRA VALÓSZÍNŰSÍTETTE. A CSONTOK EGYETLEN, NAGY

VALÓSZÍNŰSÉGGEL NŐI, FELNŐTTKORÚ SZEMÉLYTŐL SZÁRMAZ-
NAK. A HALÁL OKA NEM MEGHATÁROZHATÓ. A FENTIEK ALAPJÁN
RENDKÍVÜLI HALÁLESET MIATT ÁKR. ELJÁRÁS INDÍTVA. MEGTA-
LÁLT CSONTOK: 1 DB. EMBERI KOPONYA, MELYNEK AGYKOPO-
NYA RÉSZE CSAKNEM EGÉSZBEN, ARC KOPONYA RÉSZLETESEN
MEGTARTOTT, ÁLLKAPOCS HIÁNYZIK. A CSONTOKON TÖBB HE-
LYEN HALÁL UTÁN KELETKEZETT ÁLLATRÁGÁS NYOMAI ÉSZLEL-
HETŐK. LÁGYRÉSZEK A CSONTON ILL. A CSONTBAN NEM LÁTHA-
TÓK. A HOMLOK MEREDEK MEGJELENÉSŰ, A SZEMÜREGEK LE-
KEREKÍTETTEK. A CSECSNYÚLVÁNYOK APRÓK. A KOPONYA VAR-
RATOK NEM CSONTOSODTAK EL. A BAL HALÁNTÉK CSONTON
ÍVELT RÉSZBEN BENYOMATOS KB. 1,5 * 0,5 CM NAGYSÁGÚ CSONT-
ANYAG HIÁNY LÁTHATÓ. MEGTALÁLHATÓ TOVÁBBÁ A KERESZT-
CSONT, 2 DB. ÁGYÉKI CSIGOLYA, 1 PÁR CSÍPOLAPÁT MELYEK ÖSZ-
SZEILLESZTVE TOMPA SZÖGET KÉPEZNEK ÉS 1 PÁR COMBCSONT.
EZEN UTÓBBI CSONTOKON IS SZÁMOS ÁLLATRÁGÁS NYOMA ÉSZ-
LELHETŐ. MEGTALÁLT RUHÁZAT, TÁRGYAK: - 1 DB. 37-ES MÉ-
RETU GUMI CIPOTALP, FEKETE SZÍNU, GRACELAND FELIRATTAL,
- 1 DB. C&A MÁRKAJELZÉSSSEL ELLÁTOTT NADRÁG MARADVÁNY
KÉT ZSEB LÁTSZIK, FEKETE SZÍNU, - 1 DB. BRIFKÓ, FEKETE SZÍNU
RINALDO FELIRATÚ, BŐR HATÁSÚ, BENNE: - CESTOL FELIRATÚ
ALUFÓLIÁS CSOMAGOLÁSÚ GYÓGYSZER 2 ADAG, - 1 DB. 3*2 CM
NAGYSÁGÚ BALLAGÁSI FOTÓ " SOK SZERETETTEL BALLAGÁSOM
EMLÉKÉRE NAGY LILLA 2012", - 1 DB. 2000 FT-OS BANKJEGY BE-
LEÉPÜLVE, - 1 DB. NOI FELSO FAMILY COLLECTION FELIRATTAL,
GALLÉROS, HOSSZANTI CSÍKOS, 3/4-ES INGUJJÚ, 48-AS MÉRET,
KISSÉ BATIKOLT ANYAGÚ, - 1 DB. FEHÉRNEMU MARADVÁNY SIXT
SENSE FELIRATÚ FEKETE SZÍNU - 1 DB. NOI TÁSKA, VÁLLPÁNTOS,
FÜLES, FEKETE SZÍNÁ, TEXTIL ANYAGÚ, FÉM KARIKA FÜLLEL
BŐR HATÁSÚ FÉM LEMEZEZES CSATTAL, - 1 DB. MEDA 61826G FEL-
IRATÚ NÉMET SZÖVEGEZÉST TARTALMAZÓ MŰANYAG TÉGELY-
DARAB.”

Angyal Miklós: Az eltűntként körözött személyek és az azonosítatlan holttestek adatbázisainak interdiszciplináris elemzése – Javaslatok a kérdéskört érintő személyazonosítási ráta növeléséhez

A két adathalmazban több olyan hasonló jellemző található, amelyek alapján tovább vizsgáltam. Kiderült, hogy a hasonlóságok (természetesen) a hatóságnak is feltűntek, így összehasonlító genetikai vizsgálat elvégzése céljából genetikai szakértőt rendeltek ki. A szakvélemény azonban a jelen vizsgálatom lezárásáig nem érkezett meg. Már javában a tanulmány következtetéseit írtam, amikor a siklósi kollégák jelezték, hogy megérkezett a szakvélemény, amely leírta, hogy csak a mitokondriális DNS-vizsgálat hozott eredményt. Az összehasonlító vizsgálatra megküldött, az eltűnt személy vérszerinti gyermekétől származó minta és a csontokból biztosított minta mitokondriális DNS-profiljai szülő-gyermek kapcsolatot valószínűsítettek. Ezen szakértői vélemény, valamint az egyéb körözési adatok alapján a hatóság a közeljövőben vélhetően megerősíti majd a személyazonosságot és lezárja az ügyet.

Következtetések

Következtetéseim a vizsgálat előtt felállított hipotézisek sorrendjében a következőkben összegezhetők:

1. Az eltűntek között valóban jelentős számban vannak a sérülékeny populációba sorolható (18 év alatti vagy idős, pszichésen kezelt, öngyilkosságot már megkísérelt) személyek. Ez megerősíti a nemzetközi adatokat, és figyelemfelhívó kell, hogy legyen a magyar hatóságok számára is.
2. Az adatbázisokban közel 70% a már több mint 5 éve körözött személyek, illetve ismeretlen holttestek aránya. A személyazonosításban is bekövetkezett technikai fejlődés, valamint a korabeli adatok devalválódása, fel nem lelhetősége (például vérminták) miatt, ha ezen ügyekben ma összehasonlító vizsgálatra lenne szükség, akkor biztosan exhumálni kellene a holttesteket. Ugyanígy felmerül, hogy találhatunk-e még érdemi ante mortem adatot 10–15 évvel ezelőtt

eltűnt személlyel kapcsolatban, és élnek-e még egyáltalán olyan rokonai, akik alkalmasak lehetnek genetikai vizsgálatokhoz szükséges összehasonlító minta adására?

Utóbbival kapcsolatban jegyzem meg, hogy a fentebb részletezett „S. Gy. gyanús eltűnése” ügyében éppen a fentiek miatt intézkedtünk az eltűnt személy édesanyjától történő személyi DNS-minta vételére (az eltűnt férfinak gyermeke nem volt, édesapja pedig már nem él).

3. A vizsgálat során megerősítést nyert, hogy a HERMON rendszerben rögzített személyleírási adatok hiányosak, csak igen kis arányban alkalmasak bármiféle összehasonlításra. Az elérhető rekordokban igen kevés egyedi azonosításra alkalmas jegyet találtam. A két adatbázis adatpárjai tehát gyakorlatilag nem, vagy csak igen kivételes esetben párosíthatók.
4. A legyűjtött és a hatóság részéről megküldött eltűnési ügyek között számbeli eltérés mutatkozott. Ennek vélhetően az az oka, hogy a tíz évvel vagy több tíz évvel ezelőtti ügyeket leselejtezték. Ugyanez igaz az ismeretlen személyazonosságú holttestek adatbázisára is. Mindezek ellenére az adatbázisok szakértői szintű felülvizsgálatát szükségesnek tartom.
5. A két adatbázis elemei között találtam „valószínűsíthető” egyezést, azaz az egyik eltűnt személy (személyleírási, ruházatleírási) adatai az ismeretlen holttestek között is fellelhetők voltak. Amikor viszont már éppen ennek tanulságait fogalmaztam meg, akkor jelezte felém az ügyben eljáró hatóság, hogy egy év után megérkezett a genetikai szakértői vélemény az ügyben, és most fogják majd megszüntetni a körözést.
6. A 23 rekordból összesen 4 olyat találtam, ahol a körözési adatokat a boncolás (antropológiai vizsgálat) során nyert adatokkal kiegészítették, vagy akár módosították.
7. Az 5–10 évvel ezelőtt vagy korábban készült boncjegyzőkönyvek adatai szerint vagy nem is történt genetikai célú mintavétel, vagy az

Angyal Miklós: Az eltűntként körözött személyek és az azonosítatlan holttestek adatbázisainak interdiszciplináris elemzése – Javaslatok a kérdéskört érintő személyazonosítási ráta növeléséhez

akkor biztosított mintát már nem őrzik. Ebből következően további vizsgálat már csak exhumálás utáni mintavételezéssel oldható meg.

8. Az eltűnések között valóban találtam gyanús eltűnést, tehát a 47 esetből egyben felmerült, felmerül az idegenkezűség lehetősége. Az esetet részleteiben ismertettem. Mindez ismételten a körözést végző hatóság felé lehet figyelemfelhívás.

Javaslatok

Bár a 2009. évi XLVII. törvény (a bünyügyi nyilvántartási rendszerről, az Európai Unió tagállamainak bíróságai által magyar állampolgárokkal szemben hozott ítéletek nyilvántartásáról, valamint a bünyügyi és rendészeti biometrikus adatok nyilvántartásáról, továbbiakban Bnytv.) rögzíti, hogy a daktiloszkópiai nyilvántartás és a DNS-profil nyilvántartás egyik célja a rendkívüli haláleset miatt folyó közigazgatási hatósági eljárásban az ismeretlen személyazonosságú elhunyt azonosítása (Bnytv. 37.§ c) és 52.§ c) pont), az adatok feltöltöttsége, feltöltése korántsem teljes. Az NSZKK Genetikai Szakértői Intézet adatai szerint²⁸ körülbelül 150 ismeretlen személyazonosságú holttest DNS-profilja szerepel az adatbázisban. A daktiloszkópiai adatok feltöltöttségét illetően fontos megjegyezni, hogy sok esetben a holttesteket olyannyira oszlásnak indult (vagy felázott, mumifikálódott) állapotban találják már meg, hogy ujjnyomatvételre nincs lehetőség.

Az első javaslatom tehát, hogy az ismeretlen személyazonosságú holttestek esetén *az adatbázis folyamatos feltöltését monitorozzák*, hogy egyetlen eset se maradjon ki belőle.

A másik fontos kérdés, hogy kivel fogják majd adott esetben ezeket az adatokat összehasonlítani, ha az eltűnt személytől nem áll rendelkezésre biológiai minta? A vizsgált ügyek között is volt olyan, hogy személyes tárgyak biztosítására nem volt lehetőség, a ruházat a holttest bomló testnedveivel átitatódott. Úgy vélem tehát, hogy ilyen esetben (de talán minden

²⁸ Az NSZKK Genetikai Szakértői Intézet szóbeli közlése alapján

esetben) szükség lenne rokoni, lehetőség szerint *szülői/leszármazotti genetikai célú mintavételre*. Ennek azonban jelenleg még a jogszabályi feltételei nem adóttak, bár tudomásom szerint az előkészítő tárgyalások már megkezdődtek az NSZKK és a jogalkotó képviselői között.

A mai világban szinte mindenki átesik életében valamilyen radiológiai vizsgálaton. Röntgenképek, CT- vagy MR-felvételek akár szűrővizsgálatokkor, akár baleseti sérülések kapcsán is készülhetnek. Ennek megfelelően az ante mortem felvétel megléte okán javaslom, hogy legalább ismeretlen személyazonosságú holttestek esetében végezzenek a boncolást végző intézmények *post mortem képalkotó vizsgálatot*.

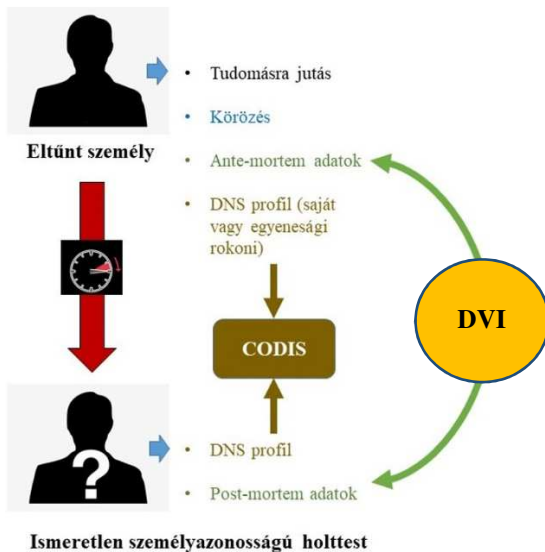
Megítélésem szerint a fentiek okán a HERMON vonatkozó adatbeviteli gyakorlatát újra kell gondolni és a *modern lehetőségeknek megfelelően frissíteni*.

Mivel a jelenleg hatályos körözési törvényt megelőző jogi szabályozás 20 évben határozta meg a körözési nyilvántartás idejét, a régi közigazgatási hatósági eljárásról szóló törvény (KET) alapján pedig az ügyek egy év után selejtezhetőek voltak, így a Körözésfelügyelet adatai alapján körülbelül 500 régebbi ügyről szinte semmilyen adat nem áll rendelkezésre. Úgy vélem, hogy a megalakulása küszöbén álló *Áldozatazonosító Szolgálat* (a magyar DVI-egység²⁹) alkalmas lenne arra, hogy *ezeket az ügyeket feldolgozza*. A DVI-egységen belüli ún. AM-csoport beszerezhetné ezekben az ügyekben az eltűnt személyek még fellelhető adatait, míg a PM-egység végezhetné a csaknem bizonyosan tucatszám szükségessé váló kihantolásokat. Az egységnél rendelkezésre álló protokollok alkalmasak erre az adatfeldolgozásra (is). Ráadásul az INTERPOL-hoz való kapcsolódás révén további *Black Notice*³⁰ találatra is lehetőség nyílhatna.

²⁹ Angyal Miklós – Petrétei Dávid: Az Interpol DVI-protokoll adaptációjával a hazai áldozatazonosítás fejlesztésének útján. Nemzetbiztonsági Szemle 2019/1. 3-17. o.

³⁰ A Black Notice az INTERPOL azonosítatlan holttestek információit gyűjtő „faliújságja”. A tagállamoknak lehetőségük van ezen keresztül a vonatkozó adatcserére. A Körözésfelügyelet folyamatosan küld magyar adatokat is az adatbázisba, és az elmúlt évben két találatot is adott a rendszer.

Angyal Miklós: Az eltűntként körözött személyek és az azonosítatlan holttestek adatbázisainak interdiszciplináris elemzése – Javaslatok a kérdéskört érintő személyazonosítási ráta növeléséhez

11. számú ábra
A javasolt eljárás menete

Végül eredményeim alapján úgy vélem, hogy érdemes lenne egy, az eltűnt személyek körözésére vonatkozó *kockázatértékelést* kidolgozni és azt a rendőri állománynak oktatni.

Összefoglalva úgy vélem, hogy a meglévő rendszer javaslatokban szereplő finomhangolásával és a már meglévő interdiszciplináris lehetőségek kiaknázásával, valamint legalizálásával egy hatékonyabb körözési eljárás valósulhatna meg, amely akár lehetővé tehetné azt is, hogy az évek óta ismeretlenként eltemetett holttestek személyazonosságára fény derüljön.

A poligráfós vizsgálat jogi és szakmai környezetének változásai, a szakterület kihívásai

A rendszerváltozás óta közel ötven publikáció született a poligráfós vizsgálat témakörében a hazai tudományos folyóiratokban, továbbá egy monográfia¹ készült, és megjelenés alatt van a második is.² A szerzők többsége valamennyi esetben ügyész, bíró, jogtudós és gyakorlati szakember. A téma rendszerint a poligráffal végzett vallomás-ellenőrzés jogi szabályozása, bizonyítékként történő értékelése,³ hiteltérdemlősége volt, vagy a bírói gyakorlat megszerezése itthon⁴ és az eljárás alkalmazása külföldön⁵. Továbbá esettanulmányok⁶ szolgálták a jobb megértést és a legjobb gyakorlat kialakulását.

A poligráfós vizsgálat kapcsán az utóbbi években több körben is jelentős változások történtek, amelyeket e rövid tanulmányban szeretnék aktualitásuk okán összegezni. A változások egy része a jogszabályokban következett be, más részük a vizsgálati metodikában, harmadik részük pedig a poligráf körül megváltozott társadalmi környezetben.

A poligráf eredetének és történetének bemutatásától itt eltekintek, ugyanis ezt előttem Kertész Imrétől Budaházi Árpádig rendkívül gazdag

¹ Budaházi Árpád: Poligráf – műszeres vallomásellenőrzés a bűnügyekben. NKE Kiadó. 2014.

² Budaházi – Fantoly – Kakuszi – Bitter – Czobor: A műszeres vallomásellenőrzés fejlődési irányai.

³ Budaházi Árpád: A poligráfós vizsgálat helye a felderítésben és a bizonyításban. Belügyi Szemle 2013/11. 90–111. o.

⁴ Fedor Anett: A poligráf ítélezési jelentőségének dilemmái. Belügyi Szemle 2013/11. 72–93. o.

⁵ Budaházi Árpád: A poligráf alkalmazásának egyes európai jellemzői, példái, modelljei. Magyar Rendészet 2012/4. 7–12. o.

⁶ Krispán István – Pusztai László: Egy gyanús eltűnés poligráfós vizsgálatának módszertana és tanulságai. Belügyi Szemle 2016/7/8. 141–150. o.

Gárdonyi Gergely: A poligráfus vizsgálat jogi és szakmai környezetének változásai, a szakterület kihívásai

forrásanyag felhasználásával sok szerző megtette. Amit a poligráf hazai történetéből mégis kiemelnek, az Krispán István nyugalmazott rendőr ezredes személye, akinek a nevéhez számos tanulmány fűződik, és akinek 1978-tól a poligráfus vizsgálat büntetőügyekben történő hazai bevezetését köszönhetjük. Krispán a mai napig a Nemzeti Szakértői és Kutató Központban végez rendszeresen vizsgálatokat. Mi sem bizonyítja jobban kezdeti vezető szerepét, mint hogy az első norma, amely a poligráffal foglalkozik – a 40/1987. BM Utasítás 188. pontja – is a Belügyminisztérium Központi Pszichológiai Laboratóriumát jelöli ki a vizsgálat lefolytatására, amely akkor az ő szolgálatteljesítési helye volt...

Változás a jogi szabályozásban

A poligráfus vizsgáló szaktanácsadóként jelenik meg a büntetőeljárásban. A vizsgálat kapcsán igénybevétele mégis először az 1998. évi XIX. törvény hatálybalépése teszi kötelezővé (a II. Be. nem szabályozta), amelyben nyilván szerepe volt annak, hogy az azt megelőző időszakban a bírói gyakorlat már elfogadta a poligráfus vizsgálat felhasználhatóságát – igaz, pszichológiai vizsgálat keretében⁷ –, amellyel a magunk részéről nem értünk egyet, az ugyanis műszeres vallomásellenőrzés. Hogy miért éppen a szaktanácsadó jogintézményét „találta meg” a jogalkotó a poligráfus vizsgáló számára? Vélhetően több okból, ugyanis a vizsgálat levezetéséhez, a gép kezeléséhez és persze a vizsgálati lelet értelmezéséhez – ma már úgy fogalmazunk – *különleges szakismeret* szükséges. Jellemző a definíció időszakára, hogy a törvényhez fűzött kommentár szövegében a jogalkotó a poligráfus vizsgálóra több esetben is a *szaktanácsadó és a szakértő* kifejezést is vegyesen használja.⁸ A zavart leginkább – és nem ismételve a tárgyban

⁷ BH1997. 115. A pszichológiai szakértői vizsgálat és ennek keretében a poligráfus vizsgálat eredménye – más bizonyítékokkal együtt – figyelembe vehető a büntetőeljárás során (Be. 5. § (3) bek., 60.§ (3) bek., 68. §, Btk. 166.§ (1) bek., (2) bek. a), b) és f) pont).

⁸ Forrás: <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/99800019.TV/ts/20180101/lr/chain805/>
Letöltés ideje: 2019.10.20.

született remek tanulmányok tartalmát – valóban az okozta, hogy a poligráfos vizsgálat eredménye bizonyítási eszközként figyelembe vehető-e. Felhasználható-e esetleg akként, hogy a vizsgálatot a bíróság beidézi, és ő ott a tapasztalatait szóban előadja? Továbbá, hogy végezhető-e bírósági szakban poligráfos vizsgálat? A 4/2007. BK egyértelműen leszögezi, hogy a bizonyítás eszközeinek felsorolásában [Be. 76. § (1) bek.] a szaktanácsadó közreműködése és a poligráf alkalmazása nem szerepel. A nyomozás során szaktanácsadót lehet igénybe venni, ha pedig a terhelt vallomását poligráf alkalmazásával vizsgálják, szaktanácsadó igénybevétele kötelező. Ebből a szabályozásból következik, hogy a bírósági eljárásban poligráf nem alkalmazható. A szaktanácsadó közreműködéséről készült jegyzőkönyvet azonban a tárgyalás anyagává lehet tenni.⁹ Problémát okozott a tanúk poligráfozásának átmeneti tilalma is, amelyet a jogalkotó törvénymódosítás révén orvosolt 2011-ben, majd 2013-ban.¹⁰ A hatályos Be. tulajdonképpen szinte valamennyi, korábban jelentkező problémát megoldotta, ugyanis a poligráfos vizsgálatot beemelte a bizonyítási cselekmények közé, a szaktanácsadót pedig *expressis verbis* beidézhetővé tette (két helyen is szabályozta, igaz, a műszeres vallomás ellenőrzéséről szóló rendelkezésben azt is hozzászenteszi, hogy nem csak az eljárási cselekmény során történtek kapcsán hallgatható ki, hanem a megállapításai vonatkozásában is, utalva ezzel arra, hogy azok ilyen módon a bizonyítás tárgyává tehetők)¹¹. Tisztább helyzetet teremtett a jogalkotó azzal is, hogy a bizonyítási cselekményről ma már jegyzőkönyvet kell felvenni, amelyet a nyomozó hatóság tagja készít el, és a poligráfos vizsgálat feljegyzését immáron ehhez kell csatolni, amely így részét képezheti a bizonyításnak. Bár vannak szerzők, akik vitatják, hogy ezzel a bizonyítékként történő felhasználás problémaköre rendeződött

⁹ 4/2007. BK vélemény a 2012. évi C. törvény és az 1998. évi XIX. törvény egyes rendelkezéseinek értelmezéséről.

¹⁰ 2011. évi LXXXIX. törvény az egyes eljárási és az igazságszolgáltatást érintő egyéb törvények módosításáról és a 2013. évi CLXXXVI. törvény egyes büntetőjogi tárgyú és ehhez kapcsolódó más törvények módosításáról.

¹¹ Be. 270.§ (5) bekezdés, Be. 212. § (2) bekezdés.

volna.¹² Kérdés persze az, hogy erre felkészült-e megfelelően a nyomozó hatóság, akinek alkalmaznia kell az eljárást, az ügyészség, aki azt a vádirat részévé teheti, a bíróság, amely dönthet a bizonyítékok körébe történő beemeléséről, és persze a szaktanácsadó, aki a vizsgálatot végzi. Most azt látjuk, hogy a nyomozó hatóság felveszi a korábban nem szükséges jegyzőkönyveket, megértette az új feladatokat, és azokat jól is alkalmazza. Mi magunk, bár nem számítottunk évekkal ezelőtt ekkora fordulatra, de mégis felkészültünk a változásra, ugyanis a következő alfejezetben éppen azt mutatom be, hogy a Nemzeti Szakértői és Kutató Központ az utóbbi években milyen minőségbiztosítási lépéseket tett azért, hogy a vizsgálat minél megbízhatóbb, transzparensabb és szakmailag megalapozottabb legyen. A bíróság és ügyészség felkészültsége később fog majd megmutatkozni, hiszen még csak bő egy éve van hatályban az új Be. Egy biztos, ahogy Erdei Árpád írta: *„azt ugyanis, hogy tanúnak vagy terheltnek a vallomását elfogadhatja-e a tények megállapításához bizonyítékként vagy sem, a bíróságnak magának kell megítélnie az értékelés során, ezt nem bízhatja majd másra”*.¹³

A fiatalkorúak vizsgálata kapcsán a Be. és a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény között fél évig fennálló kollíziót a jogalkotó feloldotta az Rtv. 41.§ 2019. január elsejei hatályon kívül helyezésével, így tehát fiatalkorú gyanúsított és tanú esetén a műszeres (poligráfós) vizsgálatot alkalmazni nem lehet.¹⁴

Új elemként szerepel a ma hatályos törvényben, miszerint a vizsgáló tanúként hallgatható ki az eljárásáról és megállapításairól.¹⁵ Ezzel, mint korábban írtam, tiszta helyzetet teremtett a jogalkotó, azonban meg kell említeni egy új jogintézményt, amely ehhez kapcsolódik. A telekommunikációs eszköz használatával történő távmeghallgatás lehetőségét,¹⁶ amely

¹² Belovics Ervin – Erdei Árpád: A büntetőeljárás törvény magyarázata. HVG ORAC. 2018. 298. o.

¹³ Belovics – Erdei: uo.

¹⁴ Be. 87.§ (2) bekezdés és Be. 96. § (2) bekezdés.

¹⁵ Be. 213.§ (2) bekezdés.

¹⁶ Be. 120.§ (3) bekezdés.

biztosítja, hogy a szaktanácsadó a lakó- vagy munkahelyéhez legközelebb eső bíróság, ügyészség vagy nyomozó hatóság épületébe történő utazással tegyen eleget az idézés révén előírt megjelenési kötelezettségének. Ennek lehetőségét minél szélesebb körben alkalmazni indokolt. Mint arra nemzetközi példák is utalnak, a rendszer hatékonyan és eredményesen üzemeltethető.¹⁷ Ennek csak a kriminalisztikai ajánlások szabhatnak határt, amelyeket az új rendelkezés szerint kell felülvizsgálni, és meg kell határozni a jogalkalmazók számára minél érthetőbben olyan pozitív, negatív feltételeket, amelyek teljesülése vagy nem teljesülése esetén indokolt a távmeghallgatás ellenében a személyes kihallgatást választaniuk. Ez a feladat az elméleti és gyakorlati szakemberek közös munkáját igényli.

A szaktanácsadó igénybevétele a hatályos törvény szerint már a vádemelés után is lehetséges, ha az ügyészség azt bizonyítási indítvány megtétele, bizonyítási eszköz felkutatása vagy biztosítása érdekében indokoltan tartja.¹⁸ Azt majd a gyakorlat fogja kialakítani, hogy az ügyészség mennyiben fog élni ezzel a lehetőséggel, illetve egy ilyen vizsgálatnak meglesznek-e a szakmai feltételei. E tapasztalatokat később érdemes lesz összegezni.

A Nyor.¹⁹ és a Nyer.²⁰ közötti különbség elsősorban abban összegezhető, hogy a korábbi szabályozás a vizsgálat dokumentumainak tartalmát részletesebben szabályozta, míg a ma hatályos rendelet inkább a jelenlétet,

¹⁷ Prof. Dr. Nagy Anita (2019): A telekommunikációs eszközök használata különös tekintettel a büntetés-végrehajtásra. Kúriai Döntések 10.

Forrás: https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A1901001.BHF%26UTM_SOURCE%3DUJ-JOGTARVALTFIGY%26UTM_MEDIUM%3DEMAIL%26UTM_TERM%3DB%DC-NTET%D5ELJ%C1R%C1S%26UTM_CAMPAIGN%3DVALTOZASFIGYELOEMAIL/

Letöltés ideje: 2019.10.21.

¹⁸ Be. 270.§ (1) bekezdés.

¹⁹ 23/2003. (VI. 24.) BM-IM együttes rendelet a belügyminiszter irányítása alá tartozó nyomozó hatóságok nyomozásának részletes szabályairól és a nyomozási cselekmények jegyzőkönyv helyett más módon való rögzítésének szabályairól.

²⁰ 100/2018. (VI. 8.) Korm. rendelet a nyomozás és az előkészítő eljárás részletes szabályairól.

Gárdonyi Gergely: A poligráfus vizsgálat jogi és szakmai környezetének változásai, a szakterület kihívásai

a vizsgálat önkéntességéhez történő hozzájárulást és a nyomozó szerv új feladatait részletezi.

A vizsgálati metodika változása, a transzparencia felértékelődése

A poligráfus vizsgálat hazai történetéből tudható, hogy a vizsgálók mindig több szervezeti egységben, egymástól távol dolgoztak, olykor egymással konkurálva. A Bűnügyi Technikai Főosztály létrejöttével és annak a Bűnügyi Szakértői és Kutató Intézetben történő megjelenésével, majd pedig a Nemzeti Szakértői és Kutató Központ szervezetébe²¹ való betagozódással a vizsgálók egyetlen szervezeti egységben, azonos elvek mentén, modern technikai eszközökkel végezhetik munkájukat. Az országos hatáskörrel rendelkező szervezethez tartozás megteremtette az igényét a munkamódszerek egységesítésének, a tervezett humánpolitikának, az egységes metodikának, valamint az átláthatóságnak. A munkamódszerek egységesítésére a korábban belső tanfolyamon képzett munkatársak révén volt csak lehetőség, és egyre inkább megfogalmazódott annak az igénye, hogy a szakmai irányítás erősebbé váljon, az elvek egységesek legyenek. Ennek egyik eszköze volt az akkreditáció. A Nemzeti Akkreditáló Hatóság (továbbiakban NAH) hosszú előkészítő munka és fáradságos minősítő eljárást követően 2016. július 20-án a 17 025-ös szabvány szerint az NSZKK (korábban BSZKI) poligráfus szakterületét sikeresen akkreditálta. Az akkreditáció jelentősége abban áll, hogy a szigorú szabályok alapján működő külső szervezet, a NAH a poligráfus vizsgálat folyamatának állandó minőségét garantálja a minősítő oklevél kiállításával, tanúsítja azt, hogy az ott zajló tevékenység a szabványnak megfelel. Egyúttal biztosítja az átláthatóságot a vizsgálatok előtt, alatt és után készült dokumentumok révén, garantálja a nyomon követhetőséget, ami azt jelenti, hogy nálunk minden folyamat dokumentálva van, hiszen ez a minőségirányítási rendszerünk alapja. Az akk-

²¹ Vö. Gárdonyi Gergely: Szemelvények a bűnügyi technika hazai történetéből. Belügyi Szemle különszám. 2011. 89–99. o.

reditáció annak hivatalos elismerése, hogy egy szervezet, természetes személy alkalmas bizonyos megfelelésértékelési tevékenységek (többek között vizsgálat, kalibrálás, mintavétel, tanúsítás, ellenőrzés) elvégzésére. Az akkreditálás célja az egységes európai elvekre épülő akkreditálási rendszerekben elismerést nyert szervezetek iránti bizalom növelése, a vizsgálati, tanúsítási és ellenőrzési tevékenység megbízhatóságának emelése, a vizsgálati eredmények és tanúsítványok kölcsönös elfogadásának elősegítése, kiküszöbölve ezáltal az ismételt vizsgálatokat.

Gondolom, a fentiek tükrében az átláthatóság és a rekonstruálhatóság büntetőeljárásbeli jelentőségét e folyóirat olvasóinak nem kell külön kifejeznie.

Ahhoz, hogy az akkreditált státusz elérhető legyen, szükség volt egy olyan elismert, külső szerv által tartott oktatásra, amely alapja lehet az osztályon végzett poligráfus tevékenységnek. Ezért 2016-ban a legnagyobb tekintélyű szakmai szervezet, az Amerikai Poligráfus Társaság²² által akkreditált képzést Magyarországra hoztuk, és azon kollégáink részt vettek. A tanfolyam 2016. április 29-én zárult, és nem gondoltuk, hogy milyen nagy változásokat fog hozni a poligráfus vizsgálók életében, gondolkodásmódjában és ennek következtében az eljárásban. Ugyanis az USA-ban alkalmazott legújabb, validált tesztípusok megismerése révén gyarapodott a kollégák ismeretanyaga, és bevezették az objektívebb numerikus értékelési rendszert. Ennek során a különböző csatornákon regisztrált fiziológiai paraméterek minőségi és mennyiségi összehasonlítása történik speciális, pontozásos rendszer alapján. Az így kapott számszerű értékek az alkalmazott tesztstruktúrákhoz rendelt ponthatároknak megfelelően értelmezendők. Ennek alapján a vélemény a megtévesztés statisztikai valószínűségét mutatja.

2016-ban tehát a szakmai végzettség megszerzését követte az akkreditáció, majd 2018-ban az egységes elvek mentén történő vizsgálatok érdek-

²² Vö. Budaházi Árpád: A poligráf hazai és külföldi alkalmazása. In: Tavaszi Szél Konferenciakötet. Doktoranduszok Országos Szövetsége. Budapest, 2011. 53–59. o.

Gárdonyi Gergely: A poligráfus vizsgálat jogi és szakmai környezetének változásai, a szakterület kihívásai

ében az NSZKK főigazgatója kiadta a 16/2018. (IV. 16.) számú szabályzatot. Ez a 34 pontból álló szakmai anyag – mint az a preambulumban is olvasható – a poligráfus vizsgálatok egységes elvek szerinti végrehajtását, valamint azok egységes feltételeinek megteremtését szolgálja, amellyel az NSZKK a Statutum rendeletben foglalt kötelezettségének tesz eleget.²³ Célja a rendőrség területi egységeinek állományába tartozó poligráfus vizsgálók által a büntetőeljárás jog és a közigazgatási hatósági eljárás jogi keretei között azonos metodika alapján végzett poligráfus vizsgálatok azonos alapelvek szerint történő szakszerű végrehajtásának biztosítása.

A humánpolitika része volt, hogy a munkatársainkat beírtuk az APA által tartott tanfolyamra,²⁴ és az is, hogy tudatos építkezés zajlott a nyomozói múlttal rendelkező munkatársak keresésével és felvételével.²⁵ Ennek köszönhetően ezt a tevékenységet ma hat munkatársunk végzi az NSZKK-n belül. Azok a vizsgálók, akik nem tudtak vagy nem akartak az új protokoll szerint dolgozni, más szakterületet választottak maguknak.

Tény, hogy az új elvek mentén működő vizsgálat merevebb bemeneti követelményeket támaszt a vizsgálható személyek és az elvégezhető vizsgálatok kapcsán, azonban éppen ez a szabályrendszer teszi az NSZKK-ban átláthatóvá és rekonstruálhatóvá a poligráfus tevékenységet oly módon, hogy annak minden mozzanatát, leletét és azok értékelését is bármely (szakmai vagy bírói) fórumon munkatársunk meg tudja védeni. Egyes szakemberek szerint ezt a magánszférában tevékenykedő szakértők kapcsán is kötelezővé kellene tenni.²⁶

²³ 350/2016. (XI. 18.) Kormányrendelet 6. § (2) bekezdés c. pont.

²⁴ Forrás: <https://www.polygraph.org/about-the-apa>
Letöltés ideje: 2019.10.22.

²⁵ Krispán István: A poligráfus hazugságvizsgálatok rendőrségi alkalmazásának magyarországi múltja, jelene és jövője. Belügyi Szemle 2004/6. 48. o.

²⁶ Láng László, Legfőbb Ügyészségi főosztályvezető ügyész véleménye In: Nogel Mónika: Tévhitek a szakértői minőségbiztosítás fogalma kapcsán – Minőségbiztosítás-e az igazságügyi szakértők törvényben előírt értékelése? Jogi Fórum online. 1–11. o.
Forrás: https://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/nogel_monika__igazsagugyi_szakeratok_ertesitse%5bjogi_forum%5d.pdf
Letöltés ideje: 2019.10.23.

Úgy gondoljuk, hogy csak ez a gondolkodásmód vezethet eredményre akkor, ha a poligráfós vizsgálat presztízsét szeretnénk növelni, illetve a hiteliséget mindenk felett képviselni.

A körülmények változása

Sokat változott a szakmai környezet a poligráf körül, ugyanis sorra jelennek meg az alternatív módszerek, amelyek a poligráf kiváltására, vagy éppen annak kiegészítésére vállalkoznának. Ezekről több tanulmány is megjelent az utóbbi időben,²⁷ azonban az eljárások validitásáról a szakmai közvélemény döntő többségét nem győzték meg e módszerek támogatói. Nem úgy a jogalkotót, aki épp ezért bővítette a műszeres vallomás-ellenőrzés típusainak körét akként, hogy nem csak a poligráfot nevesíti a Be.-ben, hanem teret enged alternatív megoldásoknak is, egyúttal beemelte azokat a bizonyítási cselekmények közé. Bátor – de talán nem érthetetlen – lépés volt ez egy olyan eljárás esetén is, mint a poligráfós vizsgálat, amely csaknem 100 éves múltra tekinthet vissza, és a validitása 80–90% közé esik,²⁸ de különösen merész volt az alternatív eljárások kapcsán. A bizonyítási cselekmények szélesítését egyéb módszerekkel támogathatónak tartom, és – más szerzőkkel ellentétben²⁹ – azt sem gondolom, hogy csak azért, mert a módszer nem 100%-os (gondoljunk a valószínűségi szakvélemény kategóriájára), ne lenne felhasználható a büntetőeljárásban. Azonban vélemé-

²⁷ Vö. Gurzó Mihály: Öszintességvizsgálat a büntetőeljárásban a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény tükrében.

<https://www.jogiforum.hu/publikaciok/1015>

Letöltés ideje: 2019.10.22.

²⁸ Kertész Imre: A poligráfós vizsgálat helye a büntetőeljárásban I. Főiskolai Figyelő Plusz. 1990/2. 124. o.; Budaházi Árpád: A poligráfós vizsgálat és a fekete doboz jelenség. In: A munkát nem lehet eltitkolni. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar. Pécs, 2016. 20–26. o.

Forrás: www.herke.hu/tan/tremmel75.pdf

Letöltés ideje: 2019.10.22.

²⁹ Sipos Zsuzsanna: Igaz-hamis: poligráf a büntetőeljárásban. Büntetőjogi Tanulmányok 2016/17. 289. o.

nyem szerint ezeket csak akkor szabad a büntetőeljárás bizonyítási rendszerébe integrálni, ha már megfelelően (tehát tudományos módszertan alkalmazásával) validált eljárásokká váltak. A bizonyítás kapcsán az aggodalmam, remélem, érthető, és külön magyarázatra nem szorul, de a felderítési szakban sem tartom elfogadhatónak egy nem kellően megbízható eljárás alkalmazását. Márpedig egy ártatlan személyre terelődött gyanú kapcsán végzett további adatgyűjtés is alapjogi aggályokat vethet fel.

Talán ennek az áramlatnak köszönhető a jogszabályváltozáson túl egy olyan hatás, miszerint egyre gyakrabban fordul elő, hogy a büntetőeljárás alanya, akinek érdekében áll, a magánszférában dolgozó poligráfus vizsgálóknál csináltat vizsgálatot, rendszerint – nem meglepő módon – rá nézve kedvező eredménnyel. Ez megnehezíti (vagy el is lehetetlenítheti) az ezt követő intézeti vizsgálatot, ugyanis kontrollvizsgálatot csak új, kellő súlyú tisztázandó kérdések felmerülése esetén végzünk el. Ennek oka, hogy egy ismeretlen módon zajlott poligráfus vizsgálat nem megjósolható hatással lehet egy megismételt vizsgálatra, az adott szituációtól függően fennáll az alulmotiváltság, vagy éppen ellenkezőleg, a túlreagálás veszélye is. Aggályosnak tartjuk, hogy a magánszférában dolgozó poligráfus vizsgáló anyagi jellegű függőségi kapcsolatban áll a tőle vizsgálatot megrendelő személytől, így a pártatlansága minimum megkérdőjelezhető. Éppen ezért, véleményem szerint büntetőügyben kizárólag az állami fenntartású intézet poligráfus vizsgálójának véleményét szabadna igénybe venni.

Ezzel párhuzamosan a reklám érdekében megjelennek a showműsor jellegű, kamerák és újságírók előtt végzett „poligráfus vizsgálatok” is, amelyek nem a szakma szabályai szerint történnek, így az alanyokat félrevezethetik a vizsgálat menetét és képességeit illetően, az igazságszolgáltatás szerveinek eljárását pedig komolytalanná teszik.

A poligráfus vizsgálat jövője

A poligráfus vizsgálat jelentős lépéseket tett a humánfejlesztés, az átláthatóság és az elismertség érdekében, ami természetesen okozott feszültséget

a nyomozó szervek tagjaival szemben azok körében, akik a korábban alkalmazott, „rugalmasan kezelt” szabályrendszer szerint örömmel használták a vizsgálatot taktikai blöff kapcsán, vagy akár pszichés nyomásgyakorlásra. Hisszük, hogy ez utóbbi módszert az idő meghaladta, az állampolgárok jogi felkészültsége és tudatossága, ezzel együtt pedig az európai büntető eljárásjogi kultúra ezt nem tűri, így szükséges volt egy transzparens szabályrendszert kialakítani, amely bármely fórumon megnyugtatóan válhat.

Különösen fontos ez most, hogy a poligráfos vizsgálat bizonyítási cselekménnyé vált.

Éppen ezért ezen az úton kell tovább haladni, és lépni kell annak érdekében, hogy büntetőügyben csak erre feljogosított állami intézmény adhasson véleményt, valamint megfelelő állami kézben kell lennie hazánkban a poligráfos vizsgálok képzésének és szakmai felügyeletének is.³⁰

Ami a további, poligráfon kívüli eljárásokat illeti, azok a tudomány előrehaladásával vélhetően tovább fognak fejlődni. Ennek kapcsán nem az a megoldás, hogy ezeknek nem engedünk teret, hanem épp ellenkezőleg: akár a poligráf eredményeinek segítségével is támogatni kell a fejlődésüket. Azt azonban az új eljárások ötletgazdáinak és képviselőinek is meg kell érteniük, hogy csak megbízható, új eljárások vonhatók be a büntetőeljárásba. Ennek megtétele ma már jól alkalmazható szempontok szerint lehetséges.³¹ A megfelelő validitás az ő érdekük is, hogy az általuk alkalmazott eljárás hiteltérdemlő legyen. Mindannyiunk közös érdeke pedig az, hogy az állam büntetőjogi igénye maradéktalanul és minél kevesebb hibával érvényesülhessen úgy, hogy nem engedhet teret az egyéni, anyagi motiváltságú érdekeknek a büntetőeljárásban.

³⁰ Vö. Budaházi Árpád: A poligráf jövője. Magyar Rendészet 2012/1. 33–39. o.

³¹ Nogel Mónika: Az igazságügyi szakértői vélemények hiteltérdemlősége a büntetőeljárásban. Doktori Disszertáció. 2018. 195. o.

Forrás: <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/18019/nogel-monika-phd-2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Letöltés ideje: 2019.10.23.

A drónok alkalmazásának lehetőségei a rendőrségi feladatok ellátása során¹

Bevezetés

A drón alkalmazásának lehetőségei szerteágazóak, szinte az élet bármilyen területén már igénybe veszik őket. A kutatások nem álltak le, hanem gyors ütemben haladnak, mert a gazdasági szektor ki szeretné elégtíteni a felvevőpiac igényeit. A cégek óriási pénzüsszegeket helyeznek a technológiába, a kutatásokba, mivel a drón alkalmazása a kereskedelmi és üzleti folyamatokat átírja, valamint a munkaerőpiacra és az erőforrások csoportosítására is hatással lesz.

A pilóta nélküli légi jármű (angolul: *Unmanned Aerial Vehicle*, UAV; továbbiakban: drón) fogalmát a légi közlekedésről szóló 1995. évi XCVII. törvény 71.§ 35. pontja határozza meg, amely alapján „*olyan polgári légi jármű, amelyet úgy terveztek és úgy tartanak üzemben, hogy vezetését nem a fedélzeten tartózkodó személy végzi.*”

Általánosságban elmondható, hogy három nagy területen alkalmazzák a drónt: az állami, kereskedelmi és a rendvédelmi területeken (ide értve a rendőrséget, a titkosszolgálatokat és a katonaságot is). Jelenleg már ott tartunk, hogy a kutatások olyan irányba folynak, hogy a drón hogyan segíthetné mindennapjainkat, hogyan válhatna életünk részévé. A kereskedelmi szektorban azt szeretnénk elérni, hogy a jövőben az online módon megrendelt terméket pár perc alatt futár helyett automata vezérlésű csomagszállító drón vigye házhoz a vásárlónak.²

¹ A tanulmány a Rendőrség Tudományos Tanácsának 2019. évi pályázatán különdíjban részesült pályamű szerkesztett változata.

² Forrás: <https://kosarertek.hu/technologia/a-dronos-hazhoz-szallitas-nem-fikcio-tobbe/>
Letöltés ideje: 2019.09.30.

További kutatások zajlanak abból a célból, hogy hogyan tudnak a drónok rajban mozogni, egymással kommunikálni és a felmerülő akadályokat kikerülni. A rohamos fejlődés valószínűleg meg fogja növelni a balesetek és a jogsértések számát is. Elmondhatjuk, hogy a jogi szabályozás a technikai fejlődéssel nem minden esetben tud lépést tartani.

A drón sok előnyt nyújt a rendvédelmi szervek munkájában, de a drónok civil használatával egyúttal meg fognak jelenni az olyan cselekmények, amelyek jogellenesek, és ez komoly kihívás elé fogja állítani a rendőrséget. A fő kérdés, hogy a rendvédelmi szervek képesek-e lépést tartani a technológiai fejlesztésekkel, azoknak az eredményeit fel tudják-e dolgozni a tevékenységük során, és a technológia eszközeit mennyire tudják igénybe venni a bűncselekmények megelőzése, megszakítása és felderítése során.

A drónokra szerelhető kiegészítők is jelentős mértékben segíthetik nemcsak a rendvédelmi, hanem más állami szervek tevékenységét is. A digitalizáció, az 5G technológia és a mesterséges intelligencia a jövőben új kapukat fognak megnyitni, és jelentősen meg fogják változtatni nemcsak a szervek munkáját, hanem az emberek mindennapi életét is.

A drón használatának és lehetőségeinek kutatása a rendőrség feladatainak ellátása során aktuális témának tekinthető. Joggal mondhatjuk, hogy a drón előnyeinek és hátrányainak problematikája aktuális kérdés.

A tanulmányban vizsgálni kívánom a drónok jogi szabályozását, a drónok helytelen használatával megvalósítható bűncselekményeket. Kiemelten kívánok foglalkozni a drónok szerepével és jelentőségével a rendvédelmi munkában, valamint a drónok alkalmazásának negatív hatásaival. Továbbá javaslatot kívánok megfogalmazni egy képzett szakembereket tömörítő „Drón egység”, illetve ezen belül egy „Drón elfogó” egység létrehozására.

A drón szabályozása

A modern technikai eszközök igénybevétele hozzájárulhat a bűncselekmények megelőzéséhez, felderítéséhez, valamint a bizonyításhoz. A nyomozás egyik fő alapkövetelménye a gyorsaság, amelyhez bűnüldözési érdek

fűződik. Minél több idő telik el az elkövetéstől számítva, annál nagyobb információvesztés léphet fel.³ Az információvesztés a modern eszközök megfelelő, szakszerű alkalmazása kiküszöbölheti, így például a rendvédelmi munka során a pilóta nélküli repülő eszközök használata is.

Drónokat nemcsak a rendőrség alkalmaz, hanem munka- vagy hobbi-eszközként a privát szféra is, és egyre elterjedtebbek Európában és hazánkban is. Azonban a drónok alkalmazása hazánkban szabályozatlan. Több fórumon is megállapítást nyert, hogy a kereskedelmi forgalomban szabadon kapható drónok által igénybe vett kommunikációs csatornák és az adatátviteli módok terén szigorúbb szabályozásra van szükség.⁴

A drón szabályozásának jogszabályi háttere

Hazánkban közvetetten rendelkeznek a drónokról, mivel a légteret igénybe vevő drónokra áttételesen a légi közlekedésről szóló 1995. évi XCVII. törvény szakaszai alkalmazhatóak, míg a légtér igénybevételének feltételeit a magyar légtér légiközlekedés céljára történő kijelöléséről szóló 26/2007. (III.1.) GKM-HM-KVVM együttes rendelet írja le.

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/1139 rendelete és mellette a magyar légtér igénybevételéről szóló 4/1998. (I. 16.) Korm. rendelet 1.§ (3a) d) bekezdése alapján a pilóta nélküli légi jármű üzemeltetése kizárólag eseti légtérben engedélyezett, azonban a bejelentési kötelezettség alól a sport-, valamint magáncélú felhasználók mentesülnek, de az eseti légtérhasználatot engedélyeztetni kell.⁵ A drónreptetés kezdő időpontja előtt 30 perccel telefonon aktiválni kell a légteret, majd a reptetés végén szintén telefonon jelezni kell a határozatban megadott telefonszámon, hogy a drónhasználó a dróntevékenységet befejezte.⁶

³ Lakatos János: A nyomozás feladatai és alapkövetelménye. In: Lakatos János (szerk.): Bevezetés a kriminalisztikába. Rejtjel Kiadó. Budapest, 1999. 79. o.

⁴ Forrás: https://www.magyarhirlap.hu/kronika/Pro_es_kontra_a_dronhasznalattrol
Letöltés ideje: 2019.07.28.

⁵ Forrás: <https://arsboni.hu/a-dronok-hasznalatanak-legujabb-szabalyozasa/>
Letöltés ideje: 2019. 07.29.

⁶ Rottler Violetta: A drónhasználat jogi szabályozásának nemzetközi trendjei és hazai helyzete. Magyar Rendészet, 2018/4. szám. Budapest. 157. o.

A Nemzeti Fejlesztési Minisztérium 2016 decemberében megalkotta a pilóta nélküli járművekről szóló rendeletervezetét. A tervezet kiterjedt a 150 kilogramm alatti pilóta nélküli légi járművekkel kültéren végrehajtott repülésekre, vezetőik alkalmasságának feltételeire, szakképzésére, a pilóta nélküli légi jármű-rendszerek működtetésére vonatkozó hatósági eljárásokra. A rendelkezés nem terjed ki azokra az eszközökre, amelyek maximális felszálló tömege nem haladja meg a 250 grammot; az állami pilóta nélküli légi járművekre; vagy azokra, amelyeket kifejezetten játék céljára terveztek, gyártottak és forgalmazznak. A rendelet azonban megmaradt tervezetként, mivel nem fogadták el.

A drónok használatával, szabályozásával (regisztrálásával) kapcsolatosan előrelépést jelent „A pilóta nélküli légi járművekkel végzett műveletekre vonatkozó szabályokról és eljárásokról” szóló EU Bizottsági 2019/947 számú végrehajtási rendelet. A rendelet alapján a pilóta nélküli légi járművek üzemben tartóit nyilvántartásba kell venni, amennyiben olyan pilóta nélküli légi járművet tartanak üzemben, amely fel van szerelve személyes adatok rögzítésére alkalmas érzékelővel, kivéve, ha a pilóta nélküli légi jármű játéknak minősül. A tagállamoknak egy év áll a rendelkezésükre a felkészülésre, és 2020 júliusától lesz kötelező a drónok regisztrálása.

A rendelet a pilóta nélküli légi járművek tekintetében három műveleti kategóriát határoz meg: „nyílt”, „speciális” és „engedélyköteles”. Célszerűnek tartják a drón üzemeltetőit nyilvántartásba venni, amennyiben a pilóta nélküli légi jármű az ütközés esetén 80 joule-nál nagyobb mozgási energiát adhat le az emberre, illetve amelynek üzemben tartása kockázatot jelent a magánélet tiszteletben tartása, a személyes adatok védelme, a biztonság és a környezet szempontjából.

A „nyílt” kategóriába tartozó UAS-műveletek nem esnek előzetes műveleti engedély alá, míg a speciális kategória esetén már műveleti enge-

Forrás: https://folyoiratok.uni-nke.hu/document/nkeszolgaltato-uni-nke-hu/MR_2018_-04_e.pdf

Letöltés ideje: 2019.07.29.

délyre van szükség. A legszigorúbb kategória az „engedélyköteles”, ilyenkor különböző tanúsítások szükségesek, valamint adott esetben a távpilóta engedélyezése is.

Az új szabályozás a legkevésbé veszélyes műveleteket sorolja a „nyílt” kategóriába, amely műveletek esetén a drón maximális felszálló tömege azonban nem haladhatja meg a 25 kilogrammot, csak látótávolságon belül és emberektől biztonságos távolságban üzemeltethető, a földfelszíntől 120 méteres magasságon belül, és veszélyes áru nem szállítható vele. Az ilyen jellegű felhasználás lefedi a háztartási, hobbi szintű drónreptetést, például egy parkban vagy réten.⁷

A pilóta nélküli légi járművek kockázatot jelenthetnek a biztonságra, a magánélet és a személyes adatok védelmére, valamint a környezetre.

Álláspontom alapján még szigorúbb szabályozás lenne szükséges, mivel a pilóta nélküli légi járművet (drónt) csak olyan személynek szabadna vezérelni, aki a légi jármű biztonságos vezetésére képes állapotban van, a vezetési képességre hátrányosan ható szer befolyása alatt nem áll, és szervezetében nincs szeszes ital fogyasztásából származó alkohol. További szempont lehetne, hogy nincs eltűnt a pilóta nélküli légi jármű vezetésétől. Az eltűnés esete is számos kérdést vet fel a pilóta nélküli légi jármű használatával kapcsolatban, ami szükségessé teszi a szabálysértési és büntető törvénykönyvi módosítást. A birtokvédelem és a jogos védelem alkalmazására vonatkozó kérdéskör tárgyalása a drónok esetében indokoltá vált. Olyan gyors ütemben fejlődik a technika, hogy a jogszabályalkotás nem tudja követni.

A drón szerepe és jelentősége a rendvédelemben

A drón egyre szélesebb körben terjedt el, ami azzal is magyarázható, hogy többféle eszközzel ki lehet egészíteni (például hő- és infrakamerával, wifivel, szenzorokkal, arcképfelismerővel, mozgásérzékelővel). A drón az

⁷ Forrás: <https://www.hsw.hu/hirek/60784/dron-szabalyozas-eu-rendelet.html>
Letöltés ideje: 2019.09.30.

állami feladatok ellátásában is kiveszi a részét, így számos területen alkalmazták, például a katasztrófavédelmi, bűnmegelőzési, bűnüldözési, határrendészeti, egészségügyi, mezőgazdasági területen.

A drón nehezen megközelíthető vagy nem észlelhető objektumokról is képes felvételt készíteni, működtetése költséghatékony, mivel pilótát nem igényel, meghibásodás, lezuhanás esetén nem kell a pilóta személyi sérülésével számolni. Továbbá fontos előnye, hogy az irányító távközlési kommunikáció meghibásodása esetén a drón képes a kiindulási helyre a GPS-koordinátákat használva visszatérni.⁸

A drónok a közlekedésben és a közbiztonságban

A közlekedés biztonsága szempontjából a forgalmas autópályaszakaszokat is képes költséghatékonyan valós időben ellenőrizni, az elektronikus információs táblákon keresztül soron kívül küldeni a torlódásokról, balesetekről, közlekedési bűncselekményekről szóló információkat egyrészt a hatóságoknak, másrészt a közlekedésben részt vevőknek. Balesetknél azonnali információt tud továbbítani, amely hozzásegíthet ahhoz, hogy a hatóságok hogyan csoportosítják a rendelkezésre álló erőket, eszközöket és módszereket, mivel a drón a balesetekhez elsőként érkezik, informálódhat a veszélyhelyzet nagyságáról.⁹ A drón az autópályán haladó gépjárművek sebességét is tudná dokumentálni, így a gépjárművezetők bármikor ellenőrizhetők lehetnének.

A közterületen elkövetett bűncselekmények megelőzésében, megakadályozásában és a felderítésben is segítheti a hatóság munkáját, mivel a folyamatban lévő cselekményeket vagy az elkövetett bűncselekményeket rögzítheti, és az elkövetők menekülési útvonalait is nyomon követheti. A nehezen megközelíthető területeken a járőrözésben is segítségül szolgálhatna.

⁸ Vigh András: A drónok rendészeti alkalmazási lehetőségei. Belügyi Szemle 2018/10. 90–91. o.

⁹ Vigh András: i.m. 95. o.

1. kép
Rendőrségi drón¹⁰

A járőrök több országban alkalmaznak testkamerát, amelynek hátránya, hogy nem sugároz, csak egy nagyon szűk képet rögzít, és nem látható teljes körűen az intézkedés. Ezért egyes államokban kezdeményezték, hogy egy kisméretű légi jármű szálljon fel és rögzítse az intézkedést, így ellenőrizhetővé válna a rendőr, aki a drónt hangutasítással is tudná irányítani, és segítséget is tudna kérni, ha támadás éri.¹¹

A drónok a határvédelemben

A határőrizetben is kiemelkedő jelentősége van a drónoknak, mivel infra-kamerával nyomon követhetik a határon tiltott módon átlépő személyek mozgását, így a szükséges erők a helyszínre irányíthatók.

¹⁰ Forrás: <https://www.tozsdeforum.hu/extra/tech-tudomany/nem-megfigyelesre-mentes-re-hasznalna-dronokat-a-rendorseg-42337.html>

Letöltés ideje: 2019.10.05.

¹¹ Kovács Tibor: Drónok a biztonságtechnikában. Hadmérnök 2017/2. 9–11. o.

2. kép
Drón a határvédelemben¹²

A személyek mozgásának vagy a menekülés irányának, a közlekedési útvonalaknak a figyelemmel kísérésével az ellenőrzött személyek intézkedés alá vonhatók.

A drónok a nyomozásban és a körözési munkában

A drón által rögzített felvételek a bűnüldözés során hozzájárulhatnak a nyomozási cselekmények eredményes foganatosításához az alábbi területeken:

- a szemle alkalmával az esetleges megközelítési, menekülési útvonalak megállapításában¹³;
- a rögzített felvétel esetén a kihallgatásra történő felkészüléskor az emlékképek, emléknyomok felelevenítésében;
- a bizonyítási kísérletre való felkészüléskor a helyszín rekonstrukciójában;
- helyszíni kihallgatást megelőző előzetes kihallgatás során nyilatkozott információk ellenőrzésében;
- a kutatás tervezésekor a takarnetben (földnyilvántartásban) szereplő adatok összevetésében a felvételekkel, vagy a műholdas térképeken

¹² Forrás: https://mandiner.hu/cikk/20190830_robotszemek_vigyazzak_majd_a_magyar_hatart

Letöltés ideje: 2019.10.05.

¹³ Vigh András: i.m. 101. o.

megállapítottak összehasonlításában a helyszínen vagy tágabb környezetében készített felvételekkel.

Kiemelkedő jelentősége van a veszélyeztetett eltűnt¹⁴ (például gyermek, idős személy, öngyilkosságot végrehajtani kívánó) személy felkutatásában, amikor nagy kiterjedésű területet (például erdőt, hegyet, mezőt) kell átkutatni. Ilyenkor az azonnali információ az eltűnt személy életét is megmentheti. A drónnal megközelíthetünk sziklás vagy közlekedésre alkalmatlan, életveszélyes területeket is. A drón alkalmazásának kiemelt jelentősége lehet a körözési módszerek tekintetében terepkutatás során, amikor a köz- vagy magántulajdonban álló ingatlan átkutatása a körözött személy vagy tárgy megtalálására irányul.

3. kép
Nagyobb kiterjedésű terület¹⁵

¹⁴ Veszélyeztetett eltűnt: „az eltűnt valamely okból (tipikusan a koránál, az állapotánál fogva) nem képes az őt fenyegető veszélyt felismerni és/vagy elhárítani.”

Lakatos János: A körözés. In: Lakatos János (szerk.): Krimináltaktika 2. Rejtjel Kiadó. Budapest, 2005. 220. o.

¹⁵ Forrás: <http://www.police.hu/hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/zsar-u-magazin/dronnal-nyomoztak>

Letöltés ideje: 2019.10.02.

Az elásott tárgyak, holttestek esetében a megbolygatott helyek látképe eltérő, így árulkodó jeleket mutathatnak a felvételek.

Továbbá az is előfordulhat, hogy a bűncselekmény elkövetője a közterületen (erdőben, parkban) vagy más alkalmas helyen elrejtőzik. A drón a rejtőzködő útvonalát folyamatosan képes rögzíteni. Az elkövető a menekülés során az ellene bizonyítékként felhasználható tárgyaktól, eszközöktől megszabadulhat, vagy elveszítheti azokat, de később a drón által rögzített felvétel alapján ezek biztosíthatóak, illetve lefoglalhatóak lehetnek.

A drónt a rendvédelem számos területén igénybe veszik és kihasználják, mint gyors és azonnali információszerzési lehetőséget. A rögzített felvételeket tovább lehetne elemezni és értékelni. Például az ismeretlen tettes személyazonosságának megállapítása céljából arcképelemző szoftver használatára is lehetőség adódik, illetve együtt lehet működni a Nemzeti Szakértői Kutató Központ Arcképfelismerő Elemző Osztályával.

A drón mint térfigyelő kamera

A drónra úgy is tekinthetünk, mint egy mozgó térfigyelő kamerára, amely mobilitásából kiindulva hatékonyabban képes működni, mint egy álló kamera. Ha a drónt okos kamerával szereljük fel, számos lehetőség nyílik meg, amelyek az információáramlást felgyorsíthatják, ezáltal az intézkedési képességet javíthatják.

Okos (intelligens) kamerák

Az információforrás egyik területe az intelligens (okos) IP kamera, amely saját memóriával, valamint különböző szolgáltatásokkal rendelkezhet, és képes a beépített mikrofon által rögzített hangot is továbbítani.¹⁶

Az IP alapú kamerarendszerek esetén beszélhetünk intelligens videóról, illetve videótartalom-elemzésről, *VCA-ról* (Video Content Analysis), azaz

¹⁶ Forrás: <http://oktel.hu/szolgalattas/kamerarendszer/ip-cctv/ip-kamerak/>
Letöltés ideje: 2019.08.06.

videótartalom-elemző eljárásról, amely során a beérkező adatok alapján eseményeket, gyanús tárgyakat, személyeket ismernek fel, és elemzik, illetve statisztikailag megbecsülik a változások okait. A mozgáson belül már olyan magatartásminták kiszűrésére is képesek, mint például a bőklászás. A rendszer bizonyos események észlelésekor – például a megfigyelt tárgyak elmozdulásakor, vagy ha a megfigyelt területen a tárgy huzamosabb ideig felügyelet nélkül marad – riasztást küld. Így megakadályozhatóak a terrortámadások vagy a közlekedési szabálysértések, valamint a tilos parkolások kiszűrésére is alkalmas lehet.¹⁷ Továbbá olyan szolgáltatásokkal is rendelkezhet, mint az arcfelismerés, a vevőszámlálás vagy a közúti záróvonal átlépésének figyelése, a forgalomelemzés, a sebességmérés, a rendszámfigyelés. Az azonosítást végző rendszámfelismerő szoftvert használják a pályamatricák vásárlásának ellenőrzésére és a parkolóházakba, telephelyekre, magánterületekre történő beléptetéskor is.¹⁸

4. kép
Intelligens kamera¹⁹

¹⁷ Forrás <http://oktel.hu/szolgaltatas/kamerarendszer/intelligens-video/>
Letöltés ideje: 2019.08.06.

¹⁸ Forrás: <http://oktel.hu/szolgaltatas/belepteto-rendszer/rendszaufelismero-rendszer/>
Letöltés ideje: 2019.08.06.

¹⁹ Forrás: <http://www.police.hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/kozlekedesrendszet/kozlemany-3>
Letöltés ideje: 2019.10.06.

Összegezve megállapítható, hogy a videótartalom-elemzés funkció számos lehetőséget rejt magában, mint például: mozgásérzékelés, hangérzékelés, alak- és alakváltozás-felismerés/objektumkövetés, vonalátlépés-érzékelés (virtuális kerítés), eltűnt tárgyak (lopás) érzékelése, elhagyott (idegen) tárgyak érzékelése, haladási irány megfigyelése, zsúfoltságdetektálás, kamera elleni szabotázs érzékelése, rendszámfelismerés, sebességérzékelés és forgalomszámlálás, futásérzékelés, bóklászás érzékelése, arcfelismerés.²⁰

A szabálysértések és a büntetőeljárások eredményessége és a jogkövetkezmények érvényesítése szempontjából fontos érdek fűződik az okos (intelligens) kamerarendszerek telepítéséhez és azok tartalmának elemzéséhez és értékeléséhez.

Magyarországon több település rendelkezik térfigyelő rendszerrel, amelyet a legtöbb önkormányzat a bűnmegelőzés legfontosabb eszközének tekint.²¹ A jövőben ezeket az álló (fixen) rögzített térfigyelő kamerákat nagy valószínűséggel az automata mobil drónokkal fogják kiegészíteni. Egyes önkormányzatok fontosnak tartják, hogy a technikai fejlődéssel a bűnüldöző szervek is lépést tudjanak tartani, mivel a drónnak jelentősége van a bűnmegelőzésben és a bűnüldőzésben. A szikszói önkormányzat nemrég egy drónt adott át a helyi rendőrségnek, amelyet különböző kutatások és szemlék végrehajtsa során tudnak hasznosítani.²²

A térfigyelő kamerák bűnmegelőző hatását igazolja Mátyás Szabolcsnak a büntetés-végrehajtási intézetben végzett kutatása is, amely során a megkérdezettek (fogvatartottak) több mint 80%-a azt nyilatkozta, hogy elállna a bűncselekmény elkövetésétől, ha a közterületen kamera lenne kihelyezve, vagy ha térfigyelő kamerát jelző figyelmeztető táblát látna, továbbá

²⁰ Forrás: <http://oktel.hu/szolgaltatas/kamerarendszer/intelligens-video/>
Letöltés ideje: 2019.08.06.

²¹ Forrás: https://nepszava.hu/2792472_korabban-elleneztek-ma-mar-csak-a-kamerakban-biznak
Letöltés ideje: 2019.08.09.

²² Forrás: <http://www.police.hu/hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/helyi-hirek/dron-es-jutalom>
Letöltés: 2019.09.30.

megállapítást nyert, hogy közel azonos a visszatartó ereje az egyenruhás rendőrnek, mint a térfigyelő kamerának.²³

Az IP hálózatok fejlődésével a rendszer könnyen kiegészíthető rendszámfelismerő, sebesség-ellenőrző, forgalomszámláló és egyéb intelligens megoldásokkal, melyek még hatékonyabbá teszik a felhasználást. A videórendszer használója lehet egyrészt a rendőrség, amely sokkal hatékonyabban felügyelheti a rá bízott település biztonságát. Egy térfigyelő rendszer bevezetése jelentősen, akár 30–50%-kal is csökkenti a bűnözést az ellenőrzött területeken.²⁴

Felvételek központi tárhelye

Hazánkban a közterületen térfigyelő rendszert 2009. szeptember 1-ig a rendőrség üzemeltethetett, azonban 2009. szeptember 1-től már a közterület-felügyelet is. A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 42.§ (2) bekezdése alapján „...*A rendőrség közterületen, ahol az közbiztonsági, bűnmegelőzési, illetve bűnüldözési célból igazolhatóan szükséges, bárki számára nyilvánvalóan észlelhető módon képfelvevőt helyezhet el és felvételt készíthet...*”. A közterület-felügyelet számára a bizonyítás megkönnyítése és az eljárások gyorsabb lefolytatása érdekében a közterület felügyeletéről szóló 1999. évi LXIII. törvény 7.§ (3) bekezdése teszi lehetővé, hogy a közterületen közbiztonsági, illetve bűnmegelőzési célból, bárki számára nyilvánvalóan észlelhető módon képfelvevőt helyezzen el, és felvételt készíthessen.²⁵

Tekintettel arra, hogy a térfigyelő kamerák által rögzített felvételek jelentős szerepet képviselnek a bűncselekmények felderítésében, és a szemé-

²³ Mátyás Szabolcs: Fogvatartotti vélekedés a térfigyelő kamerák használatával kapcsolatban. Kézirat (megjelenés alatt)

²⁴ Forrás: <http://tamasinet.hu/index.php/hu/szolgaltatasok/terfigyelo-kamerarendszerek/11-terfigyelo-ip-rendszerek>
Letöltés ideje: 2019.08.09.

²⁵ 1999. évi LXIII. törvény a közterület-felügyeletről 7.§, 1999. évi LXIII. törvény indokolása a közterület-felügyeletről

lyek azonosságának a megállapításában, ezért a belügyminisztérium javaslatot tett a kép-és hangfelvételek központi tárhelyen történő tárolására és szabályozására. Az egyes belügyi tárgyú és más kapcsolódó törvények módosításáról szóló T/2930. számú törvényjavaslat az ország egyes térfigyelő kamerái által készített felvételeinek központi tárolásáról rendelkezett.

A központi tárhely a megvalósítás első szakaszában magába foglalná a főváros közigazgatási területén a közterület-felügyeletek térfigyelő kameráinak felvételeit; valamint a BKK személyszállító járműveinek és a közútkezelő kameráinak felvételeit.

A megvalósítás további fázisaiban pedig országosan tárolnák a központi tárhelyen a gyors információáramlás érdekében

- a rendőrség által üzemeltetett térfigyelő kamerák felvételeit;
- a közlekedési rendészeti intézkedés során rögzített felvételeket (például VÉDA);
- a közterület-felügyeletek térfigyelő kameráinak felvételeit;
- a Magyar Közút kameráinak felvételeit;
- a bankok biztonsági kameráinak felvételeit.

A bűncselekmények megelőzése, felderítése mellett a központi tárhelyen rögzített felvétel a körözött személy vagy tárgy azonosítása érdekében is felhasználható.

A javaslat rendelkezik még a kötelező felelősségbiztosítás nélkül közlekedő járművek kiszűréséről. A jelenlegi Nemzeti Tengelysúlymérő Rendszer (TSM) az aszfaltba épített érzékelők segítségével szűri ki a túlsúlyos teherautókat. Ezt a rendszert akarják a jövőben a biztosítás nélkül közlekedő gépkocsik kiszűrésére alkalmazni. A TSM keretében kezelt adatokat a kötvénnyilvántartás adataival vetik össze, és ha a gépjármű kötelező gépjármű felelősség-biztosítási fedezetének hiánya vélelmezhető, a rendszer az adatokat megküldi a közúti ellenőrnek, aki megállíthatja a járművet. Ha intézkedés nem történt, a rendszer 15 nap múlva ismét ellenőrzi a biztosítást, és ha nincs, a közlekedési hatóság a jogsértés elkövetésének helyét és idejét, a helymeghatározás egyéb jellemző adatait, továbbá az ellenőrzés

Nyitrai Endre A drónok alkalmazásának lehetőségei a rendőrségi feladatok ellátása során

képi felvételeit elektronikus úton megküldi a gépjármű üzemeltetőjének lakcíme (székhelye) szerinti közlekedési igazgatási hatóságoknak.

Az Országgyűlés a fenti javaslat alapján 2018. december 12-i ülésnapján fogadta el a belügyi tárgyú és más kapcsolódó törvények módosításáról szóló 2018. évi CXXI. törvényt.

A központi tárhelyhez csatlakoztathatnák a drón(ok) kameráival készített felvételeket is, amelyek online módon azonnal feltölthetnének a központi tárhely adatbázisába, ezáltal lehetővé téve a feldolgozást és a képfelvétel gyorsabb elérhetőségét is. Ennek a területnek is ki kell dolgozni a jövőben a jogszabályi háttérkörnyezetét, hogy a beszerzett adatokat a bizonyításkor fel lehessen használni, és biztosítani kell a garanciális elemeket a személyes adatok védelme érdekében. A rendőrségi drónok hatékonyságát növelheti, ha okos, intelligens IP alapú kamerákkal szerelik fel őket, amelyek rengeteg információt hordozhatnak, illetve továbbíthatnak valós időben az 5G hálózatban.

A drón alkalmazásainak negatív hatásai

A drón a hétköznapi életben a mindennapok során úgy terjedt el, mint egy olyan eszköz, amely megkönnyítheti a gazdasági, kereskedelmi tevékenységet (a megrendelt termékek szállítását), nem beszélve arról, hogy sok család kedvenc technikai eszköze lett, amely a kirándulások, családi összejövetelek vagy esküvők alkalmával szinte nélkülözhetetlen eszközzé nőtte ki magát.

5. kép
Csomagszállítás drónnal²⁶

Akár a százezret is elérheti hazánkban a drónhasználók száma, és a pilóta nélküli járművek száma éveken belül tízmillióra emelkedhet.²⁷ Ez a szám is azt mutatja, hogy szükséges a jogszabályi környezet megléte.

Az előnyök mindig párosulnak hátrányokkal is. Így van ez a drónok esetében is. Számptalan veszélyforrást rejt magában a működésük a levegőben és a szárazföldön egyaránt. A hátrányok oka lehet a jogszabályi környezet hiánya, vagy a drónkezelő részéről a szándék megléte a tiltott használatra, ezáltal kárt okozva a környezetben vagy az embereknek.

A drón mára már annyira kedvelté vált, hogy szinte minden nagyobb áruházban meg lehet vásárolni, vagy gyorsan be lehet szerezni az internetről rendelve.

A képzetlen vezérlő azonban könnyen balesetet tud okozni, és még szándékosság sem kell hozzá. Ha lakott területen próbálja ki valaki, a drón könnyen vezetéknek is ütközhet, ami így már nemcsak anyagi kárt tud okozni, hanem személyi sérülést is.

Drónt bárki vehet, így akár bűncselekmény elkövetését is könnyen meg tudja szervezni, illetve eszközként annak végrehajtásához is fel tudja használni.

²⁶ Forrás: <https://iot.boschblog.hu/szoftver/dronok-kora/>
Letöltés ideje: 2019.10.06.

²⁷ Forrás: <https://hirado.hu/tudomany-high-tech/high-tech/cikk/2019/01/22/szamptalan-uj-lehetoseget-teremt-a-dronok-alkalmazasa>
Letöltés ideje: 2019.09.30.

A drónok alkalmazásának negatív esetei

Napjainkban egyre több olyan eset lát napvilágot, amely a drón felelőtlen használatának veszélyeire hívja fel a figyelmet. A közelmúltban szándékosan dróntámadásokat intéztek egy olajterminál ellen, amelynek következtében átmenetileg több mint felére csökkent az olajtermelés, és ez az olaj árában is megmutatkozott.²⁸ Ez az eset is azt mutatja, hogy egyes stratégia célpontok is veszélyben vannak, és egy dróntámadás az egész világra hatással lehet.

6. kép
Dróntámadás²⁹

A drónreptetések száma folyamatosan növekvő tendenciát mutat, ami olyan incidensekhez vezethet, mint a londoni Heathrow reptér vagy Gatwick légi forgalmának leállítás. Nagy-Britanniában 2018-ra 100 fölé

²⁸ Forrás: <https://g7.hu/vilag/20190916/nehany-dronnal-szetbombaztak-a-koolaj-vilagpi-acat/>

Letöltés ideje: 2019.09.30.

²⁹ Forrás: https://index.hu/gazdasag/2019/09/17/2_3_het_lesz_mire_visszaall_a_szaudi_olajkitermeles_a_tamadas_elotti_utemre/

Letöltés ideje: 2019.10.02.

emelkedett a drónok okozta incidensek száma, míg hazánkban 2018-ban 13 szabálytalan drónreptetésről számoltak be.³⁰

7. kép
Drón és repülőgép³¹

A drón felelőtlen használata a polgári repülés biztonságát is veszélyeztetheti, amikor a drónok repülőgépek fel- és leszállását akadályozzák, vagy kirívó esetben már a légtérben közlekedő repülőgépet is megközelíthetik a szabálytalanul vezérelt drónok. Az Egyesült Királyságban mindennaposak a drón okozta incidensek.³²

Hazánkban a Hableány katasztrófájának mentési munkálatai során légtérkorlátozás volt érvényben, ezzel a drónokat is kitiltották. Ennek ellenére egy személy az érintett területen légtérhasználati engedély nélkül vezérelt egy drónt.³³

³⁰ Varga János: Szabályozott drón-invázió – A drónok jogi szabályozása, avagy új jogterület születik. 2019.

Forrás: <https://www.jogiforum.hu/hirek/40238>

Letöltés ideje: 2019.09.30.

³¹ Forrás: <https://www.maszol.ro/index.php/tech-tudomany/63119-dronnal-utkozott-egy-repul-gep-london-felett>

Letöltés ideje: 2019.10.05.

³² Forrás: <https://mydronespace.hu/aktualitasok/az%20Egyes%20C3%BClt%20Kir%20C3%A1lys%20C3%A1g%20rep%20C3%BCl%20C5%91terein%20napi%201,93%20dr%20C3%B3n%20incidens%20C3%A9szlelhet%20C5%91>

Letöltés ideje: 2019.09.30.

³³ Forrás: https://www.napi.hu/magyar_gazdasag/dron-hableany-hajo-duna-rendorseg-685846.html

Letöltés ideje: 2019.09.30.

A drónok helytelen használatával megvalósítható bűncselekmények

Adatvédelmi problémát jelenthetnek a drónokra szerelt eszközök, kiegészítők. Egy kamerával kiegészített drón rengeteg adatot gyűjthet válogatás nélkül, mozgó tárgyakat, személyeket tud követni, anélkül, hogy arra az érintett felfigyelne. Az új technológia nem megfelelő használata azonban lehetőséget ad az egyén magánszférájának megsértésére, mivel a drón a levegőből, nagy távolságból tud személyes adatot gyűjteni. Olyan helyre is be tud „látni”, ahová más eszköz nem, ahol eddig ilyenre nem kellett számítani, és az adatalany fel sem figyel rá.³⁴

A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság álláspontja alapján a drónok pusztá jelenléte befolyásolhatja a magánszféra sértetlenségét és az egyéb emberi jogokat az alábbiak szerint:

- *„a megfigyeléstől való félelem változást idézhet elő a magánszemélyek viselkedésében;*
- *a drón használatával minden eddiginél könnyebbé és egyszerűbbé válik a személyek pszichikai és fizikai méltóságának megsértése;*
- *a magánszemélyek számára a technológia egyelőre átláthatatlan, követhetetlen;*
- *az eredetitől eltérő célból történő adatkezelés veszélye kifejezetten magas;*
- *az emberi test anonimitásának, az emberi méltóságnak nagyfokú sérülékenysége;*
- *magánlakás, magánterület zavartalanságának nagyfokú sérülékenysége;*

³⁴ A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság ajánlása a drónokkal megvalósított adatkezelésekről. 3–8. o.

Forrás: https://www.naih.hu/files/ajanlas_dronok_vegleges_www1.pdf

Letöltés ideje: 2019.09.30.

- *a szabadsághoz és biztonságához való jogra, az egyesülési szabadságra, a gyülekezési szabadságra, a vallásszabadságra, a véleménynyilvánítás szabadságára és a hátrányos megkülönböztetés tilalmára kifejtett negatív hatások jelentősége.*³⁵

A drón jogsértő alkalmazásával számos bűncselekmény vagy szabálysértés is megvalósítható³⁶: zaklatás;³⁷ becsület csorbítására alkalmas hamis hang- vagy képfelvétel készítésének bűncselekménye;³⁸ foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés bűncselekménye;³⁹ közlekedés biztonsága elleni bűncselekmény;⁴⁰ rongálás;⁴¹ üzleti titok megsértése.⁴²

Javaslat egy „drón egység” létrehozására

Az 5G technológia a drónok ökoszisztéma helyzetére is hatással lesz, mivel megváltoztatja a drónokkal történő kommunikációt, lehetővé teszi eszközök pontos irányítását nagy távolságra, így a drónok képesek lesznek valós idejű, digitális videó továbbítására.⁴³

³⁵ A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság ajánlása a drónokkal megvalósított adatkezelésekről. 3–8. o.

Forrás: https://www.naih.hu/files/ajanlas_dronok_vegleges_www1.pdf

Letöltés ideje: 2019.09.30.

³⁶ Csák Zsolt: A drón kapcsán felmerülő egyes büntető anyagi és eljárásjogi kérdések. In: Mezei Kitti (szerk.): A bűnügyi tudományok és az informatika. Séd Kft. Budapest-Pécs, 2019. 33–39. o.

Forrás: https://jog.tk.mta.hu/uploads/files/02_buntetojog_informatika_CSAKZS.pdf

Letöltés ideje: 2019.09.30.

³⁷ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (továbbiakban: Btk.) 222.§ (1) (2)

³⁸ Btk. 226/A. § (1)

³⁹ Btk. 165.§ (1)

⁴⁰ Btk. 232.§ (1)

⁴¹ Btk. 371.§ (1)

⁴² Btk. 418.§

⁴³ Forrás: https://www.bme.hu/hirek/20190711/Az_5G_techologiai_robbanas_a_dronok_vilagat_sem_keruli_el

Letöltés ideje: 2019.09.30.

Ez rengeteg előnyt is hordoz magában, de hátrányt is. Eddig a terroristák tehergépkocsival hajtottak a tömegbe, hogy minél több áldozatot követeljen egy cselekmény végrehajtása. De a technológiai újítások lehetővé teszik majd, hogy drónok tucatját juttassák el nagyobb tömegrendezvényekre, akár több kilométerrel távolabbról, így a drónt vezérlő személyeknek a helyszínen történő elfogása, illetve a bűncselekmény elkövetésének megakadályozása is nehézkessé válik. Mit tud tenni a rendőrség, ha egy tömegrendezvény alkalmával több tucat drón közeledését észleli, vagy azok már megközelítették a tömeget? Fel tud-e készülni olyan esetekre, amikor drónok használatával kívánnak robbantásokat, terrorcselekményt vagy más súlyos bűncselekményeket elkövetni?

Drón Egység

Az önálló „Drón Egység” létrehozását egyrészt indokolja, hogy a bűnüldöző egységek részéről folyamatos igény van (különböző nyomozati cselekmények foganatosításakor) a drón használatára. Másrészt pedig az illegális tevékenység elkövetéséhez használt drón vezérlőinek a beazonosításához, a drón elfogásához, továbbá a bűncselekmény megakadályozásához társadalmi érdek fűződik. Egy dróntámadás elhárításához, a drónok elfogásához a rendőrség innovatív eszközökkel és drónokkal, drónrajokkal kell, hogy rendelkezzen, ehhez pedig egy technikai eszközökkel felszerelt és szakmailag képzett egységre van szükség.

A jelenlegi kézi vezérlésű drónok működtetéséhez, használatához szükség van elméleti és gyakorlati ismeretek elsajátítására is. A Nemzeti Közszerológiai Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karának bázisán már szerveztek a rendvédelmi egységek (a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat, a Terrorelhárítási Központ, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal, a Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet, a BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság és a Készenléti Rendőrség Légirendészeti Parancsnokság) szakemberei részére „*Pilóta nélküli légi jármű rendszer üzemeltetés*” alaptanfolyamot. A képzésen a résztvevők felhasználó szintű tudást szereztek: elsajátították a repülések megtervezéséhez és végrehajtásához szükséges ismeret-

teket, valamint megismerték a drónok alapvető üzemeltetési és karbantartási követelményeit, a hatósági eljárásokat, a repülésbiztonsággal kapcsolatos tudnivalókat.⁴⁴

A Drón Egység működésének és a drónok alkalmazása jogszabályi hátterének a kidolgozására is szükség van, továbbá az egység képzett szakemberek foglalkoztatását igényli, mivel a pilóta nélküli repülőeszközök használata a repülés- és közbiztonságra, illetve egyes esetekben a nemzetbiztonságra is hatással lehet.

Jelenleg a tudomány abba az irányba halad, hogy nemsokára automata drónok, valamint drónrajok fognak közlekedni a légtérben, ami a használók beazonosítását nagy mértékben meg fogja nehezíteni.

8. kép
Drónraj⁴⁵

A drón szerepét és jelentőségét már részletesen tárgyaltuk. Jelenleg a drónok kézi vezérléssel működnek a rendőrségen, de a jövőben már meg fognak jelenni az automata drónok is. Ha a drón automataként működik, akkor tud majd járőrözni, és lehet egy bejáratott útvonala. Ehhez bejáratott

⁴⁴ Forrás: https://honvedelem.hu/cikk/52252_dron_kezelo_tanfolyam_a_nemzeti_kozszolgalmati_egyetemen

Letöltés ideje: 2019.07.28.

⁴⁵ Forrás: https://digit.mandiner.hu/cikk/20160113_saskajaras

Letöltés ideje: 2019.10.05

Nyitrai Endre A drónok alkalmazásának lehetőségei a rendőrségi feladatok ellátása során

algoritmussal kell rendelkeznie, amihez úgymond típusesetet, eljárást kell adni.

Továbbá fontos, hogy a drón befolyásolható legyen, például ha a drón az okos kameráján keresztül észleli, felfedezi a keresett személyt, aki bűncselekményt követett el, akkor a rendőr adhat feladatokat a drónnak, például hogy közelítsen rá, vagy éppen kövesse. Hiába végzi el a gép azokat a feladatokat, amelyekre az ember nem képes, mindig az embernek kell meghoznia a végső döntést.

Drón Elfogó Egység

A „Drón Egységen” belül működni kellene egy „antidrón” (elfogó) egységnek is, a japán mintának megfelelően, a szabálysértő légi szerkezetek azonosítása céljából.

9. kép
Drónháló⁴⁶

Továbbá, ha a használó beazonosítása, elfogása az adott helyen és időpontban nem lenne lehetséges, a szerkezet nagyméretű hálóval történő elkapása, lefoglalása lenne a feladata.⁴⁷ Azonban ehhez elengedhetetlen a

⁴⁶ Forrás: <https://www.origo.hu/techbazis/20151211-haloval-kapja-el-betolakodo-dron-tokyo-japan-rendorseg.html>
Letöltés ideje: 2019.10.02.

⁴⁷ Forrás: <https://www.origo.hu/techbazis/20151211-haloval-kapja-el-betolakodo-dron-tokyo-japan-rendorseg.html>

magánjellegű drónok (pilóta nélküli repülőeszközök) alkalmazásának részletes szabályozása hazánkban.

Az új ismeretek, tapasztalatok, felhasználási lehetőségek, valamint a hazai és nemzetközi képzéseken, gyakorlatokon, konferenciákon való folyamatos részvétel szükséges a jó gyakorlatok elsajátítása érdekében.

A „Drón Egység” és azon belül egy „Drón Elfogó Egység” létrehozása a bűnüldöző egységek eredményességét növelné, valamint elősegítené a felderítés és a bizonyítás hatékonyságát. Az egységek a tömegrendezvényeken vagy forgalmas közlekedési csomópontoknál is bevethetőek lennének egy esetleges terrorveszély vagy súlyos bűncselekmények megelőzéséhez, illetve a megszakításához.

Összegzés

A tanulmányban megvizsgáltam a drónok jogi szabályozását és a drónok helytelen használatával megvalósítható bűncselekményeket.

A tanulmány következő célkitűzése volt annak vizsgálata, hogy a drónoknak milyen szerepe és jelentősége van a rendőrség feladatainak ellátása során, hogyan járulhatnak hozzá a felderítés és a bizonyítás eredményességéhez. Megállapítottam, hogy az információvesztéséget a modern eszközök, jelen esetben a drón szakszerű alkalmazása kiküszöbölheti, és az információáramlást felgyorsíthatja.

A drón legnagyobb előnye, hogy a nehezen megközelíthető vagy észlelhető helyekre is el tud jutni, illetve képes felvételt készíteni, valamint működése költséghatékony, mivel sok esetben a humán forrást ki tudja váltani.

Feltártam a drónok gyakorlati alkalmazásának lehetőségeit, ami egyben a létjogosultságát is alátámasztotta a rendőrségi munkában. A drónok legfontosabb feladatait a rendőrségi munka oldaláról ismertettem, ennek keretében tárgyaltam, hogy milyen szerepe van a közlekedésrendészetben, közbiztonságban, a határvédelemben, a körözési munkafolyamatban, valamint a nyomozási munkában.

Véleményem szerint a jövőben a drón mobil térfigyelő eszközként is működhet, amelynek intézkedési képességét javíthatja, ha okos kamerával szereljük fel, így hatékonyabban képes működni, mint egy álló kamera. A digitalizáció előrehaladtával úttörő szerepet fog képviselni az okos kamerák esetében a mesterséges intelligencia is.

Javaslatot tettem arra is, hogy a drón által rögzített felvételeket online módon továbbítani kellene a felvételek központi tárhelyére.

A drón előnyeinek feltárása mellett fontosnak tartottam, hogy az alkalmazásuk negatív hatásait és eseteit is feltárjam, mivel használatukkal bizonyos szempontok, elemek megléte esetén bűncselekmény elkövetése is megvalósítható, valamint a működésük során rengeteg veszélyforrást hordoznak a levegőben, illetve a szárazföldön egyaránt.

Az 5G technológia befolyásolni fogja az okos eszközök használatát és a mesterséges intelligencia elterjedését, így a drónok ökoszisztéma helyzetére is hatással lesz, mivel megváltoztatja a vezérlő és a drónok közötti kommunikáció gyorsaságát, illetve a drónok egymás közti kommunikációját. Lehetővé válik majd, hogy a drónokat még pontosabban lehessen irányítani nagyobb távolságra, vagy célpontok elérésére, valamint képesek lesznek valós idejű, digitális videó továbbítására.

A rendőrség tekintetében ezért fontos kiépíteni a drónok gördülékeny használatának alapstruktúráját, amire a jövőben további szolgáltatásokat lehet építeni, például mesterséges intelligenciát. Az alapstruktúra mögött irányítóként, befolyásoló tényezőként az embernek, pontosabban egy szervezetnek, a rendőrségnek kell lennie, amely a folyamatot irányítani és befolyásolni is tudja.

A tanulmányban javaslatot tettem egy „Drón Egység”, azon belül pedig egy „Drón Elfogó Egység” létrehozására, amelyet az alábbi okok miatt javasoltam:

- a bűnüldöző egységek részéről folyamatos igény mutatkozik (különböző nyomozati cselekmények foganatosításakor) a drón használatára;

- a bűncselekmény elkövetése a drón vezérlőinek a beazonosítása érdekében;
- drón vagy a jövőben drónrajok támadásának felderítése és megakadályozása céljából;
- szükség esetén a szabálysértő légi szerkezetek azonosítása, elfogása érdekében;
- továbbá figyelemmel a digitalizációra, tudományos technikai fejlődésre, a mesterséges intelligencia jövőbeli használatára.

A rendőrségnek innovatív eszközökkel és drónokkal, drónrajokkal kell rendelkeznie a jövőben, mivel ezek elősegíthetik az egyes nyomozati cselekmények foganatosítását, valamint a dróntámadások elhárítását, drónok elfogását.

A tanulmányban megfogalmazott eredmények hasznosíthatók a jogalkotók számára (jogszabály alkotásakor vagy módosításakor), valamint a jogalkalmazó (rendőrség) számára (Drón Egység, illetve Drón Elfogó Egység létrehozásával, valamint a drón nyújtotta lehetőségek felhasználásakor a rendőrségi feladatok ellátásánál).

Hogyan tovább, magyar rendőri hivatásetikai kódex?

*„A rendőri gyakorlatra tett valószínű befolyását tekintve,
a rendőretikai kódex a legjobb gyakorlati
cselekvési módokat kínálja a rendőröknek,
és a szokásos, mindennapi, a józan észen alapuló
magatartások specializált változatát nyújtja.”¹*

Bevezetés

Az emberi történelemben az egyének mindig is képesek voltak kisebb-nagyobb csoport, törzs, egyéb társadalmi forma kialakítására majd működtetésére. A folyamat részeként azonban számolni kellett az egyes tagok által elkövetett olyan cselekmények negatív hatásaival, amelyek az együttélés szabályait sértették, hátrányt okozhattak a közösség számára.

Az emberek a tudatukkal kiemelkedtek a környezetükből, és a biológiai fejlődés csúcsára értek, de továbbra is gyarló, esendő lények. Az előrehaladás során felismerték azt a tényt is, hogy szabályokat kell alkotni a társadalmi együttélés biztosítása, fenntartása érdekében. Aki pedig ezeket a szabályokat megsérti, annak tisztában kell lennie azzal, hogy a szabályszegésért büntetés jár, amit az arra jogosult érvényesít vele szemben. A jelenségek érdemi kezelését az a szintű társadalmi fejlettség hozta el, amelyben már az egyéni és kollektív védelmet az államnak a jog által szabályozott ereje delegálta a rendőrségnek, mint a professzionális közszolgálat rendészeti szereplőjének.

¹ Valcsicsák Imre: Rendészeti szakmai etika. Nemzeti Közszolgálati Tankönyv Kiadó Zrt. Budapest, 2013. 95. o.

Az etika, az erkölcs spirituális és történelmi előzményei, fogalmi megközelítése

A rendőrökkel szemben a társadalom tagjai által elvárt etikai szabályok íratlan vagy írott megjelenése annak változásával egyidejű, így az előzmények vizsgálata kiemelt jelentőséggel bír az aktuális elvárások megfogalmazása terén.

Az etika általános fogalma az időszámításunk előtti időszakra vezethető vissza. Filozófiai tudományként az ókorban Periklész tanításához köthetően jelent meg, de tanait Szókratész fogalmazta meg. A filozófia által kialakított etika nem ad konkrét szabályokat a társadalmi életre, hanem olyan általános érvényű fogódzókat fogalmaz meg, amelyek belső azonosulás alapján kötelezik az embert. Fogalma azonosult az erkölcs értelmezésével, amely szerint nem az egyéni szokásaink és a hagyományokhoz való alkalmazkodás lesz a helyes cselekvés elve, hanem az a cél, amelyben megtalálni véljük az emberi létezés értelmét.² A középkorban az etikai normákat vallási köntösbe öltöztetve egyfajta isteni elvárásként kezelték a keresztény hitet követők.³ Az etika tudományának alapjain nagy számú megközelítés azonosítható be, amelyek egyike a szakmai (alkalmazott) etika. Ez a jellemzően írott formában megjelenő, az adott hivatás gyakorlásával kapcsolatos etikai normákat, valamint a hivatást követők önmagukkal és társukkal szembeni elvárásait írja le. A modern jogtudomány az emberi cselekedetek külső, a filozófiai etika a cselekedetek belső elveit vizsgálja és rendel hozzájuk társadalmi ítéletet, amely elemek között szoros kapcsolatok vannak, azokat kötelező érvényű norma hatálya alá helyezi.⁴

² Etika, erkölcsstan szócikk: A Pallas Nagy Lexikona VI. kötet. Pallas irodalmi és nyomdai rt., Budapest, 1984. 362–363. o.

³ Turay Alfréd: Az ember és az erkölcs - Alapvető etika Aquinói Tamás nyomán. Ferences Nyomda és Könyvkiadó Kft. Szeged, 2000. 3. o.

⁴ Miskolczi Bodnár Péter: Az erkölcs és a jog szoros kapcsolata. Polgári Szemle Alapítvány. 2015.

A kódex, mint az etikai elvárások megjelenítése

Az ókorban az átadásra szánt tudást a tanítás érdekében olyan kódexekbe írták, amelyek a kalligrafikus írásképek, az iniciálék, a díszítő elemek miatt önmagukban is figyelemre méltó könyvekként maradtak ránk. A kódex jogi vonatkozású értelmezése szerint meghatározó tartalmú törvény, illetve törvények gyűjteménye, amelyeknek korai megjelenése szintén az ókorba vezethető vissza.⁵

A keresztény hitvilág legismertebb és legnagyobb hatású etikai kódexe az Isten tízparancsolata. A tízes szám a Bibliában más hivatkozások esetében is meghatározó jelentőségű, így szinte magától értetődik, hogy a követendő etikai, erkölcsi normákat kőtáblába vésve tíz kötelező pontba vészték. Olyan közösségi elvárásoknak megfelelni rendelt emberi magatartásokat ír le ez a parancsolat, amelyek a jelenkori társadalmak, a rendészeti szervezetek szakemberei számára is egyfajta iránymutatást adhatnak.⁶

A Tízparancsolat, a „jó rendőr tízparancsolata”⁷, a Csendőr-tízparancsolat és a magyar rendőri hivatás etikai kódexének értelmezési párhuzamai

Amennyiben az erkölcsi értékek stabilitása közti lehetséges szinkronitásokat vizsgáljuk, akkor megállapítható, hogy Rédey Miklós 1916-ban (vallásos neveltetésére is visszavezethetően) szintén tíz pontban összegezte a „jó rendőrrel” szembeni elvárásokat. Ebben három tétel tartalmilag is köthető a Bibliához, míg a többi hét inkább korhű leírás. A Biblia Tízparancsolatából a nemzeti csendőrség még 1940-ben is követendő értéként fogalmazta meg annak hat pontját a munkatársak számára. A magyar rendőri hivatás

⁵ Bartha Tibor: Kódex szócikk: Keresztény bibliai lexikon. Kálvin János Kiadó. Budapest, 1993.

⁶ Isten tízparancsolata.

Forrás: <http://lexikon.katolikus.hu/T/Tízparancsolat.html>

Letöltés ideje: 2019.12.03.

⁷ Rédey Miklós: A rendőri szolgálat vezérfonala. A magyar királyi belügyminisztérium felügyelete alatt álló Rendőrségi szaktanfolyamok kiadmányai 2. szám; „PÁTRIA” Irodalmi vállalat és nyomdai részvénytársaság. Budapest, 1916. 106–110. o.

etikai kódexében 2007-ben a tizenhárom rögzített etikai tétel között négy-nél a Bibliában, további három esetében a Csendőr Kódexben rögzített elvárásokban vizsgálható értelmezési párhuzam.

Kódex	Biblia	Rendőrség	Csendőrség	Rendőrség
Készült/ Sorszám	i.e.	1916.	1940.	2007.
1.	Uradat, Istenedet imádd, és csak neki szolgálj!		1. Tiszteld előljáródat, mint atyádat; szeresd bajtársadat, mint tenmagadat!	A vezetőkről
2.	Isten nevét hiába ne vedd!			
3.	Az Úr napját szenteld meg!		2. Megemlékezzél arról, amivel Istenednek tartozol!	
4.	Atyádat és anyádat tiszteld!		3. A család szentély; ha magadnak nincs, őrődben megtalálsz!	
5.	Ne ölj!			2. Az erőszakról
6.	Ne paráználkodj!	1. Légy józan és mértékletes.	4. Légy erkölcsös, józanéletű, engedelmes!	A szolgálaton kívüli magatartásról
7.	Ne lopj!		5. Védd a másét, a magadét ne pazarold!	
8.	Ne hazudj, mások becsületében kárt ne tégy!	2. Ne légy részrehajló.	6. Igaztalanul ne vádolj, fegyvered ártatlant ne bántson!	A tisztességről
9.	Felebarátod házastársát ne kívánd!			
10.	Mások tulajdonát ne kívánd!	3. Légy lelkiismeretes.		
		4. Légy hű és kötelességtudó.	7. Én vagyok a Te hazád: Nagymagyarország!	5. A köz szolgálatáról és a tesztülethez tartozásról
		5. Légy erős.	8. Hűséged, becsületed, vitézséged nem eladó!	6. A közbizalomról

	6.	Légy szorgalmas.	9.	Tanulj és tudj; a tudás második fegyvered!	7.	A munka minőségéről
	7.	Légy tapintatos.	10.	Mögötted a törvény, előtted is az legyen!		
	8.	Légy emberséges.			8.	A hátrányos megkülönböztetés tilalmáról
	9.	Ne légy túlérzékeny.			9.	Az emberségről és a segítségnyújtásról
	10.	Légy talpig ember.			10.	A bajtársiaságról
		11.			A felelősségről	
				12.	Az információról	
				13.	A megjelenésről	

1. számú táblázat
A szerző által készített táblázat

A rendészetről röviden

Napjainkban a rendészet fogalma egyre markánsabb pozíciót foglal el a tudományos élet mindennapjaiban, ugyanakkor az etika és annak rendészeti aspektusa hazánkban még lehetőségeket biztosít a tudományos értékű megközelítésekhez.

A rendészet fogalmát a társadalmi kultúra, demokrácia fejlett szintjét képviselő európai államok és az amerikai kontinens tudósai is kutatták, vitatták.⁸ Hazánkban is voltak olyan jogtudósok, akik felhívták a figyelmet annak fontosságára, hogy a közösségi rendészetet és a klasszikus honvédelmi igazgatást külön kell választani egymástól, mert azok feladat- és szervezeti rendszere, szabályozása érdemben eltér egymástól.⁹ Ezzel a

⁸ A teljesség igénye nélkül: Babbie, Earl; Beccaria, Cesare; Bertalanffy, Ludwig von; Bratton, William; Habermas, Jürgen; Hegel Georg, Wilhelm; Friedrich Le Clère, Marcel; Lorenz, Stein von; Marshall, Geoffrey; Otterbach, Dirk; Peretti-Watel, Patrique; Skolnick, Jerome Herbert; Van Brakel, Rosamunde; Weber, Max

⁹ A teljesség igénye nélkül: Balla Zoltán; Concha Győző; Ficzer Lajos; Finszter Géza; Karvasy Ágost; Katona Géza; Magyary Zoltán; Szikinger István; Pokol Béla; Szamel Lajos

gondolattal párhuzamosan megjelent annak az igénye, hogy ki kell alakítani a rendészet fogalmának egységes értelmezését.

A rendészet tárgya a társadalom tagjainak biztonsága, vagyis a közbiztonság. A szakirodalomban ismert az a fajta értelmezés is, amely a rendészetet a közbiztonság mellett a közrendhez is köti, valamint van olyan is, amely kizárólagosan a közrendhez. Ezeknek a különböző elméleti megközelítéseknek,¹⁰ értelmezéseknek az alapját az 1794-ben megjelent porosz Allgemeines Landrecht (ALR) I. részének 10. szakasza adja, amely a polgárosodás kezdeti idejében az ismert kutatási adatok szerint első alkalommal határozta meg Európában a rendőrállam lebontásának szükségességét, a rendőri működés jogi határait. Vagyis: „*A rendészet feladata az, hogy a köznyugalom, közbiztonság és a közrend biztosítása, továbbá a közösséget és annak egyes tagjait fenyegető veszélyek elhárítása érdekében a szükséges intézkedéseket tegye.*”¹¹ Szamel szerint: „*A rendészet olyan állami tevékenység, amely a közrend megzavarásának megelőzésére, a közvetlenül zavaró magatartások megakadályozására és a megzavart rend helyreállítására irányul.*”¹² Finszter megfogalmazása alapján pedig: „*A rendészet az állam szerveinek az a hatósági tevékenysége, amelynek célja a közrend és a közbiztonság megóvása mindazokkal szemben, akik annak épségét fenyegetik vagy megsértik.*”¹³ Jómagam az utóbbi értelmezést követem, amely fogalom a modern, demokratikus elveket képviselő rendészet, a társadalom elvárásának alapjait ismerteti.

A rendészeti etika, mint a rendőrök etikája

¹⁰ Finszter Géza: Rendészetek a 21. században, szervezeti megoldások és működési stratégiák. In: Gaál Gyula, Hautzinger Zoltán (szerk.): A határrendszertől a rendszertudományig. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XVII. Pécs, 2016. 9–31. o.

¹¹ Forrás: <https://opinioius.de/quelle/1621>

Letöltés ideje: 2019.06.04.

¹² Szamel Lajos: A rendészet és a rendőrség jogi szabályozásának elméleti alapjai. MTA Kutatások Programirodája. Budapest, 1990. 30. o.

¹³ Finszter Géza: A rendészet elmélete és eszközürendszere. NKE Tankönyvkiadó. Budapest, 2013. 15. o.

Az etikának számos változata ismert annak tükrében, hogy mely tudományág, mely hivatás, társadalmi csoport tagjaira vonatkozik. Ezek egyike a rendészeti, amelynek a személyi hatálya a legitim fizikai erőszak garanciális jogi szabályai által keretek közé terelt rendészeti apparátus állományára terjed ki. A magyar rendészettörténet egyetemes könyvében megismerhetjük a rendészeti etika fejlődésének útját.¹⁴ Jómagam a különbségek terén a rendészeti és etikai kifejezéseket, azok együttes alkalmazását tartom követendőnek a személyi hatály kiterjesztő, valamint a viselkedési keret külső szemlélő számára is megjelenő értelmezése miatt. A rendőrségi vagy rendészeti etika kifejezés jellemzően olyan kérdésekkel foglalkozó filozófiai morál körébe tartozó akadémiai kutatás területére utal, amely a rendőrök, a rendészeti szervezetek számára felmerülő erkölcsi elvárásokat fogalmazza meg.

A társadalmi kultúra dimenzióinak a rendőri állomány körében történő értelmezése

Tekintettel arra a tényre, hogy a „rendőr is ember”, az őt körülvevő társadalom tagja, így magánszemélyként és az állami hatalmat képviselő, a jogérvényesítést biztosító egyénként meghatározónak vélem az adott nemzetre jellemző kultúradimenziók (6-D modell) mutatóit. Ezek a tudományos módszertannal vizsgált és leírt jellemzők – véleményem szerint – adaptálhatók a társadalmi elvárások azonosítására a rendőri állomány irányába. A Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagja, Geert Hofstede kutatta a társadalmi szerveződés feltételeit az általa azonosított 6 elem (Individualism, Power Distance, Masculinity, Uncertainty Avoidance, Long-term orientation, Indulgence) alapján. Az attribútumok skálázását a vizsgált tényezőkön belül, az országokra jellemzően, önmagukhoz viszonyítottan alakította ki, 0 és 100 között. A kutatási adatok értékelését (mivel a rendőr is a társadalom és egy adott szubkultúra tagja) ajánlott az állomány társadalmi

¹⁴ Sallai János: *The History of Law Enforcement in Hungary*. Dialóg Campus Kiadó. Budapest, 2018. 155–157. o.

kapcsolatrendszerére is értelmezni, az a társadalmi kutatás eredményeként etikai iránymutatásra alkalmas.

2013-as kutatásai szerint Magyarországon a hatalmi távolság (PDI) mutatója 46, ami közepes értéknek minősül. Ezek szerint nincsenek mélyen jelentkező eltérések a társadalom tagjai között, értékelhető az elfogadás. Az individualizmus (IDV) viszonylag magas, 80-as értéke azt mutatja, hogy az egyén (a rendőr) bizonytalan a társadalomban elfoglalt pozíciójában. A férfi nem (MAS) dominanciájának 88-as értéke arra is utal, hogy a rendőri intézkedések során a társadalom könnyebben fogadja el, kér segítséget, ha az állami hatalmat férfi testesíti meg. A bizonytalanságot elkerülni szándékozó, szabályozott és szabályos körülményeket igénylő országra jellemzően magas a 82-es (UAI) mutató. Ez azt jelenti, hogy a társadalom tagjai igénylik és elvárják a rendőrség szerepvállalását a közösségi életben, a mutatók pedig rávilágítanak és egyfajta ajánlásként értékelhetők a rendőri szerep, a tőle elvárt viselkedés, a szabályok tekintetében. Ugyanerre mutat rá a társadalom és annak tagjai által a hosszú távú tervezést értékelő jövőkép és annak megvalósulásába vetett hitet értékelő (LTOWVS) 58-as adat. A magyar társadalomra jellemző érték szintén bizonytalanságot, hiányzó stabil jövőképet ír le. Az állampolgárok, szerveződések tagjai a 2013-as adatok (IVR) tanúsága szerint a 31-es mutatóval azt az értékelésüket nyilvánították ki, hogy az állam, amelynek tagjai, nem az elvárt keretek között foglalkozik velük, ezért elhanyagoltnak érzik magukat.¹⁵

A változó társadalmi igények hatása

A jelenkori társadalmak rendészeti szervezeteivel szembeni etikai elvárások során figyelembe kell venni, hogy a rendőrség tagjai is az őket körülvevő társadalom mintázatát követik le, individuális etikai normáik onnan

¹⁵ Forrás: <https://geerthofstede.com/culture-geert-hofstede-gert-jan-hofstede/6d-model-of-national-culture/>

Letöltés ideje: 2019.12.04.

is erednek.¹⁶ Mivel a bennünket körülvevő társadalom szegmensei többségükben szolgáltató jellegűek, így a rendőri tevékenység esetében is ez a fajta elvárás a domináns. „A minőségi szemlélet a rendőri munkát közhasznalmi szolgáltatásként értelmezi, amelynek alanya, érdekeltje, minősítője az állampolgár (mint ügyfél) és az együttműködők széles köre.”¹⁷

Az egységes rendészeti szervezetet megjelenítő etikai normák kialakításának és biztosításának egyik megoldásként az államok tudatosan hajtják végre a rendőrségi állomány toborzását, amelyben törekednek az etnikai és kulturális sokszínűség biztosítására.¹⁸ A rendészeti feladatok végrehajtását, az elvárt társadalmi etikai normák megvalósulását a szervezeti változások hatásaként a rendőrök viselkedése is követi.¹⁹

Az etikai normák változása jelen van a rendőri állomány szolgálati feladatainak teljesítése során, azonban az egyéni morális értékrend továbbra is meghatározó tényező annak megítélésében, hogy mi helyes és mi nem az. Mély és széleskörű elméleti alapok, elemzések egyik következtetése, hogy a rendőri etika meghatározó eleme az igazmondás, az igazság tisztelése és biztosítása. A társadalom elvárja a rendőrtől, hogy hiteles tájékoztatást adjon, mint ahogyan az is alapvető igény, hogy semmilyen vélt vagy valós cél érdekében se torzítsa el a valós körülményeket.²⁰ A rendőrségen

¹⁶ Westmarland, Louise: Police cultures. In: Newburn, Tim ed. Handbook of Policing (2nd ed.). Cullompton, Devon: Willan Publishing. 2008. 253–280. o.

¹⁷ Forró János - Lőrinczné Bubla Éva: Tapasztalatok a minőségirányítási rendszer kiépítéséről és működéséről a Fejér megyei Rendőr-főkapitányságon. Belügyi Szemle 2002/8. 57. o.

¹⁸ Kalunta-Crumton, Adam: Patterns of community policing in Great Britain'. In.: D. Wisler and I. Onwudiwe (eds) Community Policing: International Patterns and Comparative Perspectives, Boca Raton, Florida: CRC Press. 2009. 149–166. o.

¹⁹ Reiner, R. & Newburn, T.: Policing and the police. In: Maguire, M., Morgan, R. and Reiner, R., (eds.) The Oxford Handbook of Criminology. Oxford University Press. Oxford, 2007. 910–952. o.

²⁰ Janza Frigyes: A rendőri hazugságokról. In: Gaál Gyula - Hautzinger Zoltán (szerk.): Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XI., Tanulmányok „Quo vadis rendvédelem? Szabadságjogok, társadalmi kötelezettségek és a biztonság” című tudományos konferenciáról. Pécs, 2010. 45–62. o.

belül a szubkultúra tagjainak erkölcsi, etikai normái többségében megegyeznek a társadalom más szereplőivel, de előfordulhat, hogy azoktól eltérnek, és például a normatív alapot nélkülöző erőszakot a büntetés eszközének értékelik.²¹ A társadalomtudományok kutatási eredményei rámutattak arra is, hogy a rendőri etika már túlmutat a becsületességen, a korrupció fogalmán. Ugyan a forrás vita tárgyát képezi, de a gondolat örök: nem elég tisztességesnek lenni, de annak is kell látszani! Ennek az etikai elvárásnak tud megfelelni az a felkészült rendőr, aki a közszolgálati integritásában²² is feddhetetlen.²³

Rendőrségi etikai kutatások vizsgálati megállapításai

Tanulmányom készítése során kilenc tudományos publikációkat kezelő informatikai adatbázisban vizsgáltam a tárgykörben fellelhető értelmezéseket, tanulmányokat. Ezek összegzését lásd a 2. sz. ábrán. Elemzésük során előtűnik, hogy Magyarországon és külföldön nagyszámú publikáció jelent meg a rendészettel összefüggésben. Ugyanakkor az etikai tárgykörök magas számával a rendészethez képest többszörös a megjelenési arány. A címek és készítők vizsgálata során észlelhető átfedés, ugyanakkor az abszolút értékek nagyságrendnyi eltérései arra engednek következtetni, hogy kevésbé feltárt és kutatott terület a rendészeti etika, főleg magyar viszonylatban. E tény és a kutatási tárgy széles társadalmi rétegeket érintő volta miatt indokolt a további kutatás, az új ismeretek megosztása.

²¹ McDonald, G.): Ethical relativism vs absolutism: research implications – European Business Review 22(4). 2010. 446–464. o.

²² Domokos László, Pulay Gyula, Szatmári János, Gergely Szabolcs - Szabó Zoltán Gyula: Az integritás kultúrájának meghonosítása a magyar közsférában. A jó kormányzás építőkövei – fókuszban a legfőbb pénzügyi ellenőrző szerv, az Állami Számvevőszék Tanulmány sorozat. Állami Számvevőszék. 2016. 8. o.

Forrás: <https://bit.ly/36WKMmU>

Letöltés ideje: 2020.01.10.

²³ Gáspár Miklós - Molnár Katalin: Korrupcióellenesség és integritás a rendészeti tisztképzésben. In: Dargay Eszter, Juhász Lilla Mária (szerk.): Antikorrupció és integritás. NKE Szolgáltató Nonprofit Kft. Budapest, 2015. 167–171. o.

kereső	MTMT	MA- GYAR TUDO- MÁNY	GO- OGLE TUDÓS	MA- TARKA	JSTOR	SPRIN- GER	WILEY	WORLD- CAT	TAYLOR &FRANCIS
rendészet	2 426	82	1430	864	8 411	5 545	48	61 956	239 460
etika	14 907	287	16 500	734	25 282	10 060	857	204 691	485 484
rendé- szeti etika	8	76	639	2	1	6 521	2	3 623	54

2. számú táblázat

A szerző által készített táblázat

A magyar rendészeti etikai modell kialakulása és a magyar rendőrség jogszabályokban rögzített kötelmei

A tíz pontot tartalmazó etikai elvárások a bibliai alapok (részben lekötve) a 20. század eleji magyar rendőrségnél, csendőrségnél is megjelentek, amelyeket „csendőr-tízparancsolat”-ként deklarált vitéz Nemerey Márton tábornok, rögzítve a társadalmi elvárásokat a rend őrzőivel szemben.²⁴

A mai magyar kódex az Alaptörvényben rendelt feladatait a Rendőrségről szóló törvény, a Rendőrség Szolgálati Szabályzata és egyéb normák rendelkezései alapján látja el.²⁵ A legitim erőszak állami monopóliumának birtokában, a demokratikus társadalom és annak jogalkotói által létrehozott jogszabályoknak történő megfelelés során az intézkedő szervezeti elemnek és annak állományába tartozó rendőröknek alapvetően a jogszerűség, a szakszerűség, az arányosság, az eredményesség, az objektivitás, a biztonság követelményrendszerének kell megfelelni büntetőjogi, fegyelmi és/vagy kártérítési felelősség terhe mellett.²⁶ „A rendőr köteles a szolgálati

²⁴ Csendőr-tízparancsolat

Forrás: <https://bit.ly/367JRyP>

Letöltés ideje: 2019.12.01.

²⁵ A HVG Órac Jogkódex keresési szavakra adott találati adatai szerint 301 normatív rendelkezés (2019. 12. 11. állapot)

²⁶ A rendőri intézkedések gyakorlati végrehajtásának alapvető taktikáiról szóló 18/2008. ORFK (OT 10) Utasítás

beosztásában meghatározott feladatait a törvényes előírásoknak megfelelően teljesíteni, az előjárója utasításainak – az e törvényben foglaltak figyelembevételével – engedelmeskedni, a közbiztonságot és a közrendet, ha kell, élete kockáztatásával is megvédeni.”²⁷

Felmerülhet a kérdés: ha a rendészeti szakemberek részére a jogalkotó által szabályozandónak értékelt jogokat és kötelemeket joghátrány alkalmazásának fenyegetettségével is el kívánja elérni, akkor mi szükség van etikai elvekre, azok kódexben történő összegzésére? A válasz egyszerű(nek tűnhet), mivel a társadalmi együttélésnek számos olyan színtere van, amely normatívákkal szabályozott, ugyanakkor a társadalom tagjainak mégis vannak olyan elvárásai, amelyek írott vagy akár íratlan szabályként is megfogalmazódnak. Turay szerint: „Az erkölcsi érték feltétlenül kötelez, vele szemben nincs helye a fellebbezésnek. Ezért mondta Imanuel Kant, hogy az erkölcsi törvény nem hipotetikus /feltételes/, hanem kategorikus /feltétlen, ellentmondást nem tűrő/ parancs”.²⁸

A magyar rendőri hivatás etikai kódexe

A hivatásetikai kódex a kiadását megelőző években a magyar társadalomban igen negatívan megítélt rendőrségi szervezet, annak állománya részére egyfajta iránymutatásul szolgált. Annak a folyamatnak a részét képezte, amelynek során a 2006 őszen a rendőrség részéről az állampolgárokkal szembeni, jogerős bírósági ítéletek szerint is jogszerűtlen, szakszerűtlen, aránytalan intézkedések miatt érdemi intézkedéseket kellett hozni azért, hogy a rendőr és az állampolgár közötti hatalmi távolság (PDI) tovább csökkenjen. A társadalom tagjainak jogos vagy jogosnak vélt nyílt, tömegdemonstrációkba torkolló szembefordulását a kormánnyal a rendőrség az erőszak eszközével számolta fel. Ezt a fajta fellépést és annak egyéb kísérő jellemzőit (többek között azonosítók hiánya, nem rendszeresített eszközök

²⁷ A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 11. § (1)

²⁸ Turay Alfréd: Az ember és az erkölcs. Agapé. Szeged, 2000. 9–14. o.

használata, vétlen személyekkel szembeni fizikai erőszak) a közösség elítélte, a magyar rendőr egyéni és a rendőrség szervezeti megítélése jelentős mértékben megromlott.

Ha csak a társadalmi folyamatokra és a rendészeti szakmai tevékenységre koncentrálnunk, akkor nehezen értelmezhető, hogy a rendszerváltás időszakában talán fel sem merült egy rendőri etikai kódex szükségessége. Elképzelhető egy ilyen hiátus, amikor a volt szocialista állam „fakabát” rendőrei szolgáltató, polgárbarát szervezetben látnák el törvényben rögzített köteleiket és alkalmazzák jogosultságaikat?

A kormány és a rendőrség vezetése fontosnak tartotta, hogy a rendőr feleljen meg az új társadalmi rendben az állampolgárok elvárásainak, amelyek megfogalmazódnak az átalakuló szervezet tagjaival szemben is. Ennek a folyamatnak a megbízott zászlóvivői a Rendőrtisztviselői Főiskola Társadalomtudományi Tanszékének oktatói voltak. A kar szervezésében tizenegy konferencia foglalkozott a rendészet és az etika összefüggéseivel. 1996-ban az országos rendőrfőkapitány, majd 2001-ben a belügyminiszter felkérésére kidolgozták az etikai kódexet, amelyek rajtuk kívülálló okok miatt csak rövid ideig, vagy nem is váltak hatályossá.²⁹

A jelenkori magyar rendőrség szakmai etikai modellje deklaráltan 2007-ben jelent meg, és Bencze József országos rendőrfőkapitány nevéhez köthető. *„Sikeresebbek lehetünk, ha a dokumentumban foglalt szabályok belső meggyőződéssé válnak és valamennyi rendőr elfogadja azokat”*.³⁰ A kódex *„célja, hogy erkölcsi iránymutatásul szolgáljon, mind a szolgálatban, mind a szolgálaton kívül tanúsítandó magatartások tekintetében, morális alapot biztosítson a felmerülő szakmai döntésekhez, egyben megfelelő védelmet nyújtson mindazok számára, akik normakövető módon járnak el, továbbá*

²⁹ Gáspár Miklós - Molnár Katalin: Korruptió-ellenesség és integritás a rendészeti tisztképzésben, In: Dargay Eszter, Juhász Lilla Mária (szerk.): Antikorrupció és integritás. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2015. 163–165. o.

Forrás: <https://bit.ly/2NmMo1m>

Letöltés ideje: 2020.01.10.

³⁰ Forrás: <http://www.jogiforum.hu/hirek/16227>

Letöltés ideje: 2019.06.01.

zsinórmértékül szolgáljon a kifogásolható, a hivatáshoz nem méltó magatartások felismeréséhez.”³¹ A megfogalmazott elvek 13 pontban sorolják azokat az igényeket, amelyeket a kiadás évében ismert elemként rögzítettek, úgymint: A köz szolgálatáról és a testülethez tartozásról; A tisztességről; Az erőszakról; A hátrányos megkülönböztetés tilalmáról; Az emberiségről és a segítségnyújtásról; A bajtársiasságról; A felelősségről; A munka minőségéről; Az információról; A megjelenésről; A vezetőkről; A szolgálaton kívüli magatartásról; A közbizalomról. A rendőri hivatás etikai kódexe ezeket a címeket önálló leírásokban értelmezi, és fejt ki azok tartalmi elvárásait.

Az etika és a joghatás kapcsolatrendszere a rendőri állomány esetében
Magyarországon az 1989-es rendszerváltást³² megelőző időszakban a tiszti rendfokozattal rendelkező rendőrök és határőrök szolgálati feladatainak ellátását a jogszabályok mellett írott és íratlan parancsok szabályozták, jellemzően valamennyi területen. A rendszer ugyanakkor azt is felismerte, hogy az állami és szervezeti szabályozás keretein túl meg kell felelniük a társadalom tagjainak, eleget kell tenni az erkölcsi, etikai elvárásoknak is. *„Dolgozó népünk szeretettel és fokozott megbecsüléssel veszi körül a Néphadsereg tisztjeit. Ennek a felbecsülhetetlen értéknek a fokozott kiérdemlése és megőrzése minden tiszt becsületbeli kötelessége.”*³³ Amennyiben valaki ezeket a szabályokat, „becsületbeli ügyeket” megszegi, annak a következményekkel számolnia kell, vele szemben a Becsületbíróság a Szabályzata szerinti eljárást lefolytatja.³⁴

³¹ Forrás: <http://www.police.hu/a-rendorsegrol/testulet/altalanosan/a-rendori-hivatas-etikai-kodexe>

Letöltés ideje: 2019.09.01.

³² Forrás: https://mult-kor.hu/20090612_a_rendszervaltas_husz_eve

Letöltés ideje: 2020.01.10.

³³ Elnöki Tanács 1959. évi 106. sz. határozatának 47. § (5) bekezdése alapján – Becsületbírósági Szabályzat

³⁴ Fejes Erik: Méltatlansági eljárás a fegyveres és rendvédelmi szervezetekben. Budapest, 2011.

Forrás: <https://bit.ly/2FzLU3I>

Letöltés ideje: 2020.01.10.

Önmagában az írott kódex annak esetleges megsértése esetén direkt módon nem közvetít retorziót, elegendőnek tűnhet a társadalom, a rendőri állomány negatív megítélése. Ez az állapot így felveti annak kérdését, hogy egy olyan államhatalmi szervezet esetében, mint a rendőrség az erkölcsöt indokolt-e normatív tartalommal felruházni, például kódexként a Szolgálati Szabályzat³⁵ mellékletévé emelni. A kérdésnek a rendőri szolgálati jogviszony fenntarthatóságának vizsgálatát biztosító méltatlansági eljárás során van súlyozott jelentősége.³⁶ Ebben az esetben a döntésre jogosult számára a mérlegelési alapot nem az ütköztethető normasértő cselekmény képezi, hanem a rendőr által elkövetett magatartás társadalmi rosszallásának megjelenése. A bírósági határozatok arra a következetesen alkalmazott ítélkezési gyakorlatra utalnak, amely egyértelműen visszaigazolja a rendőri hivatás etikai kódexében rögzített társadalmi elvárások egyedi és eseti mérlegelését a jogviszony méltatlansági eljárásban történő megszüntetésének fenntartásával, vagy annak hatályon kívül helyezésével.³⁷

A rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló 2015. évi XLII. Törvény (Hszt.) személyi hatálya alá tartoznak a hivatásos állományú rendőrök. A jogalkotó a 14.§ (1) bekezdésben tételesen sorolja a rendvédelmi hivatás etikai alapelveit a hivatásos állomány tagjai tekintetében, úgymint: a hűség, a nemzeti érdek

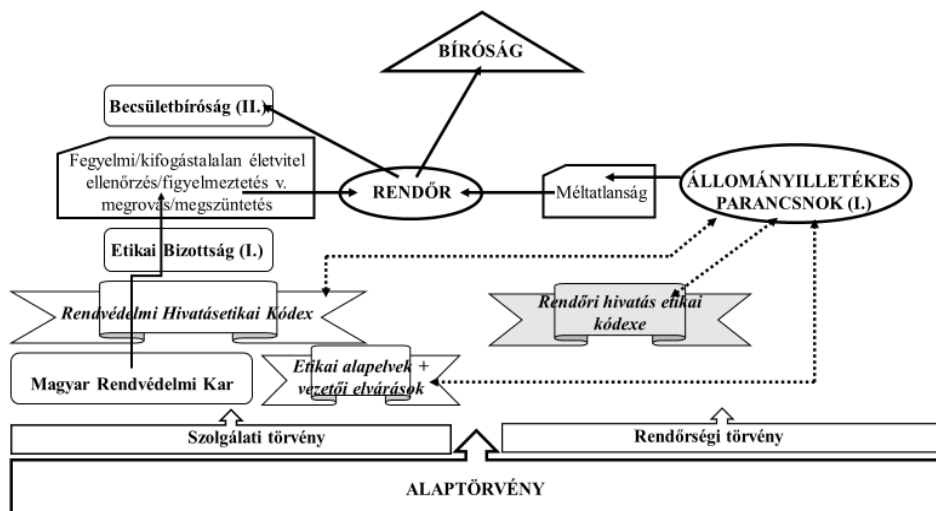
³⁵ A rendőrség szolgálati szabályzatáról szóló 30/2011. (IX. 22.) BM rendelet

³⁶ A rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló 2015. évi XLII. Törvény, XVII. FEJEZET - MÉLTATLANSÁGI ELJÁRÁS

³⁷ BH+ 2010.2.84 – A határozat indokolása szerint, ha a rendőrtiszt a bűncselekmény elkövetésének helyszínén ahelyett, hogy rendőrként intézkedett volna, a bűncselekmény során kivágott fák ágait a gépkocsijára rakta és a sértett tulajdonos előtt a helyzetét nem tisztázta, a szolgálaton kívüli magatartása alkalmas volt a fegyveres szerv működéséhez szükséges közbizalom fenntartásának veszélyeztetésére, emiatt a hivatásos szolgálatra méltatlanná vált.

BH+ 2015.2.88 – A határozat indokolása szerint korábban közlekedési szabálysértés miatt intézkedett rendőr az általa bevont vezetői engedélyt készpénz ellenében visszaadta, az alkalmas volt a fegyveres szerv működéséhez szükséges közbizalom fenntartásának veszélyeztetésére, emiatt a hivatásos szolgálatra méltatlanná válását megállapító munkáltató intézkedést helybenhagyta.

előnyben részesítése, a méltóság és a tisztesség, az előítéletektől való mentesség, a pártatlanság, a felelősségtudat, a szakszerűség, az együttműködés és az arányosság. A (3) bekezdésben a vezető beosztásban lévőknek további etikai alapelveként rögzíti a példamutatást, a szakmai szempontok érvényesítését és a számonkérési kötelezettséget.

1. számú ábra
Rendészeti etikai (eljárási) modell

A Hszt. 86.§ (2) bekezdése alapján a hivatásos állomány tagjának a szolgálati viszonyát – az (5) és (6) bekezdésben foglalt korlátozás figyelembevételével – felmentéssel meg kell szüntetni, ha (...) d) a hivatásos szolgálatra méltatlanná vált, mert szolgálaton kívül olyan cselekményt követett el, amely a rendvédelmi szerv működésébe vetett közbizalmat súlyosan veszélyezteteti és emiatt nem várható el, hogy a rendvédelmi szerv a szolgálati viszonyát fenntartsa. A méltatlanná válás mérlegelési alapját a 14.§ hivatásetikai alapelvei, a 292.§ (4) 9. szerinti Rendvédelmi Hivatásetikai Kódex, valamint a rendőri hivatás etikai kódexe adja, amely elvárások között vannak tartalmi átfedések és különbségek is.

A Hszt. 292.§ (4) bekezdése szerint a Magyar Rendvédelmi Kar (MRK) a 9. pont által biztosított jog alapján megalkotja a hivatásetikai részletszabályokat³⁸, kialakítja az etikai eljárás rendszerét, az Etikai Bizottság lefolytatja az etikai eljárásokat. A 297.§ (5) bekezdése szerint az etikai eljárás eredménye alapján az MRK a hivatásos állomány tagjával szemben: a) fegyelmi eljárást kezdeményez a fegyelmi jogkör gyakorlójánál³⁹; b) javaslatot tesz az állományilletékes parancsnoknak a kifogástalan életvitel ellenőrzésének kezdeményezésére⁴⁰; c) figyelmeztetést vagy megrovást alkalmaz, vagy d) megszünteti az etikai eljárást. Az etikai eljárások lehetséges döntései az egyéb, vonatkozó szabályzók rendelkezéseihez, a jogalkotói szándékhoz és társadalmi elvárásokhoz képest azoktól eltérő lezárásokra biztosít lehetőséget.

A Hszt. 225.§ (1) bekezdése alapján a hivatásos állomány tagja kérheti a Becsületbíróóság összehívását, ha b) pont szerint a szolgálati viszonyát a 86.§ (2) bekezdés d) pontja alapján méltatlanság miatt szüntették meg, és a felmentés ellen benyújtott szolgálati panaszát elutasították, vagy a felmentés ellen a szolgálati panasz benyújtásának lehetőségét e törvény kizárja.

A Hszt. rendelkezései szerint a hivatásos rendőr esetében meg kell felelni a törvény szerinti etikai alapelveknek (vezetők esetében többször szabályok), az MRK és a rendőri hivatás etikai kódexének. A szükséges eljárást lefolytathatja vele szemben az állományilletékes parancsnoka, aki súlyos hátránnyal megállapíthatja a méltatlanságát és megszüntetheti a jogviszonyát. Az MRK szintén jogosult vizsgálatra, de jogviszony megszüntetés lehetősége esetükben nem biztosított. Harmadik eljáró szereplőként a

³⁸ 2013. november 11.

Forrás: <http://www.rendvedelmikar.hu/index.php?pageid=dokumentumtar>
Letöltés ideje: 2019.12.07.

³⁹ A belügyminiszter irányítása alatt álló fegyveres szervek hivatásos állományú tagjai Fegyelmi Szabályzatáról szóló 11/2006. (III. 14.) BM rendelet

⁴⁰ A rendőrség belső bűnmegelőzési és büntelődési feladatokat ellátó szerve kijelöléséről, valamint feladatai ellátásának, a kifogástalan életvitel ellenőrzés és a megbízhatósági vizsgálat részletes szabályainak megállapításáról szóló 293/2010. (XII. 22.) Korm. Rendelet 7.§

Becsületbíróság is mérlegelheti a rendőr által elkövetett cselekmény társadalmi hatását, de csak mint másodfokú szerv. Esetében biztosítja a jogalkotó a jogviszony munkáltató általi megszüntetésének helyben hagyását. Méltatlansági eljárással összefüggő ügyekben a rendőrnek lehetősége van bírósághoz is fordulni, amely szintén vizsgál, mérlegel, dönt a saját szintjén.

Az előzőkre tekintettel felmerül a tételes jog szerinti és hatásköri átfedések, illetve egymástól eltérőnek értékelhető jogalkotói szándék miatt a jogszabályi rendelkezések felülvizsgálatának, korrekciójának indokoltasága. Az egyik lehetőség szerint a rendőri hivatás etikai kódexét javasolt normatív tartalommal felruházni, az országos rendőrfőkapitány által, önálló utasításként kiadmányozni. A javaslat megfogalmazását a Hszt.-ben rögzített etikai alapelvek, valamint a törvény által adott felhatalmazás birtokában az MRK által kiadott Rendvédelmi Hivatásetikai Kódex jogpozicionált szerepe is erősíti. A másik mérlegelésre ajánlott javaslat szerint éppen a tartalmi átfedések, a Hszt. adta felhatalmazás, a személyi hatály alapján a Rendvédelmi Hivatásetikai Kódex primátusának biztosítása mellett a rendőri hivatás etikai kódexének annulálása lehet a követendő jövőbeni intézkedés.

Nemzetközi kitekintés és minták

A Nemzetközi Rendőr Szervezetek Vezetői (IACP)⁴¹ a „*Law Enforcement Code of Conduct - 1957.*”-öt, az ENSZ⁴² a „*Code of Conduct for Law Enforcement Officials - 1979.*”-et a kor társadalmi elvárásainak megfelelően, évtizedekkel korábban, majd például az Európai Tanács a „*European Code of Police Ethics*⁴³ - 2001.”-et elfogadta, ajánlásként továbbította a tagállami szervezeteknek. Ennek a Kódexnek az alapját képezte az EBESZ

⁴¹ Forrás: <https://www.theiacp.org/resources/law-enforcement-code-of-ethics>
Letöltés ideje: 2019.12.04.

⁴² Forrás: <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/LawEnforcementOfficials.aspx>
Letöltés ideje: 2019.12.02.

⁴³ COUNCIL OF EUROPE COMMITTEE OF MINISTERS Recommendation Rec(2001)10 of the Committee of Ministers to member states on the European

2008-ban kiadott ajánlása a tagállamok rendészeti állami szervezetei és magánbiztonsági vállalkozások részére.⁴⁴

Az európai, zömében keresztény kultúrától eltérő rendőrség etikai alapelveit 1910-ben írta le Ibrahim Feridun. Gondolatai szerint a rendőri etika érvényesítését már a felvételi protokoll során biztosítani kell a megfelelő személyiségjegyekkel. Az etikus rendőrnek a társadalom egészét kell megjelenítenie és képviselnie, amit jogszabályok alkalmazásával és folyamatos képzés adta ismeretek birtokában tud csak megvalósítani.⁴⁵

A német rendőrség a „*European Code of Police Ethics / Europäischer Kodex für Polizei-Ethik*”-et adaptálta, fogalmazta meg szövetségi szinten az államánya részére.

Franciaország 2014-ben hirdette meg a „*Code de déontologie de la police nationale et de la gendarmerie nationale*”⁴⁶-t. A kódex az aktuális társadalmi elvárásoknak megfelelően, a két rendfenntartó szerve részére nagy részletességgel írja elő az elvárt etikai elemeket.

A magyar rendőrség által is képviselt „*szolgálunk és védünk*” szlogen az USA rendőrségeire vezethető vissza. A szétszabdalt rendészeti szerveket állami szinten megjelenítő Szövetségi Nyomozó Iroda (FBI) tizennégy pontos etikai kódexe⁴⁷ szintén mérlegelésre alkalmas értékeket közvetít, vár el a tagjaitól.

Code of Police Ethics (*Adopted by the Committee of Ministers on 19 September 2001 at the 765th meeting of the Ministers' Deputies*)

Forrás: <https://bit.ly/36bzKcA>

Letöltés ideje: 2019.12.06.

⁴⁴ Guidebook on Democratic Policing by the Senior Police Adviser to the OSCE Secretary General. Vienna, 2008.

⁴⁵ Fatih, Beren: Police Professional Ethics (TR) Türkiye 'deki Polislik Uygulamaları Perspektifinden Polis Meslek Etiği, Turkish Journal of Police Studies. 2012. 76–95. o.

Forrás: <https://bit.ly/2YiU3SD>

Letöltés ideje: 2019.12.01.

⁴⁶ Forrás: <https://www.interieur.gouv.fr/Le-ministere/Deontologie>

Letöltés ideje: 2019.11.30.

⁴⁷ Forrás: <https://www.law.cornell.edu/cfr/text/5/2635.101>

Letöltés ideje: 2019.12.07.

A kivonatossan bemutatott nemzetközi szervezetek a rendészettudomány-történeti megközelítés alapján is meghatározó nemzetek rendészeti szerveinek etikai normái időtállóságuk, illetve a komplexitásuk miatt mintaként szolgálhatnak a magyar rendőrség számára is.

Összegzés, jövőkép, ajánlás

A világ rendőrségeinek többsége a jogszabályi kötelmein túl írott etikai elvek mentén látja el feladatait. Ezek az etikai szabályok vallási, történelmi, tudományos forrásokra épülnek, azok a társadalmi elvárások változásai függvényében módosultak. A globalizáció⁴⁸ ezen a területen is érvényesül azzal, hogy nemzetközi szervezet tagjaként az állami rendőrségek az adott tagállami szerv szuverenitásán túl közösségi elveken alapuló etikai szabályokat is alkalmaznak. Megállapítható, hogy források széles bázisa áll rendelkezésre, és azok szerkezeti felépítése, tartalma jelentős eltéréseket mutat. A társadalmak szociológiai, etikai elvárásai közti különbségek miatt mérlegelésre alkalmas lehet Hofstede értékelési rendszere a magyar rendőri hivatás etikai kódexének felülvizsgálata esetén.

A kódex kiadási körülményei, valamint az elmúlt évek változásai miatt a demokratikus és szolgáltató jelleget célul kitűző rendészeti állománnyal szemben a társadalom már újabb elvárásokat fogalmaz meg. Ezek az etika, az erkölcsös viselkedés szintjén jelennek meg, és részben felválthatják azokat az elveket, amelyekről a hivatásos szolgálati jogviszonyra, az intézkedő rendőrré vonatkozó jogszabályok, belső normák, parancsok rendelkeznek.

A globalista világban és társadalmi elvárásokban bekövetkezett változások miatt az etikai elvárások esetében is indokoltnak tűnhet azok reformja. További kérdésként merülhet fel, hogy milyen tartalommal tölthető fel egy új kódex, amely azokat az elvárásokat közvetíti a rendészeti szervezet és annak tagja felé, amelyek betartásával eleget tud tenni az állam büntetőjogi igényeinek, ugyanakkor a lakossági közbizalmat is hosszú távon fenn tudja

⁴⁸ Anthony Giddens: The consequences of Modernity. Polity Press. Cambridge, 1990. 64. o.

tartani. Ezeknek az elveknek a lefektetésekor szükséges kerülni a rendészeti zsargon szerinti megfogalmazásokat, valamint biztosítani javasolt a rendészeti szervezet alapfeladatainak követelmény szintű végrehajtásának feltételeit, de azon túl kell mutatnia.⁴⁹ Erre az egyik legjobb lehetőség a diszkrecionalitás minél tágabb biztosítása a szervezet felkészült, önálló, objektív, a társadalom egészét szolgáló, jogszerű, szakszerű, arányos intézkedési alapjainak támogatására.⁵⁰

Az objektivitás biztosítása mellett a rendészeti szervek tagjaival szemben elvárt etikai igény a jelentős gazdasági, szociális, kulturális változásokat lekövető társadalomban a sérülékenyek fokozott védelme, támogatása.⁵¹ Kiemelt fontosságúnak értékeli a társadalom a rendészeti állomány összetartozását, egymás feltétel nélküli és bizalmi elvek alapján működő támogatását, a sajátos jellemzőkkel bíró szubkultúra működését. Ez az összetartozás azonban nem szolgálhatja a rendészeti szervek tagjai által elkövetett jogsértések védelmét, az azokkal való egyetértést, nem teremthet alapot a beosztotti és vezetői tisztai állomány elkülönüléséhez, kasztosodási folyamatához.⁵² A rendészeti szervezetek tevékenységének szakszerűségi körébe utalható etikai elvárások között jelenik meg a jogsértő személyek intézkedés alá vonása érdekében a rejtett módszerek megismertetése, azok kizárólagosan célhoz kötött alkalmazási igénye.

⁴⁹ Éberhardt Gábor: A saját hatáskörön alapuló döntések vizsgálati eredményei a határrendészeti kirendeltségek rendészeti tevékenységében. In: Gaál Gyula - Hautzinger Zoltán (szerk.): XIX. Szent Lászlótól a modernkori magyar rendészettudományig. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények. Pécs, 2017. 341–342. o.

⁵⁰ Concha Győző: A rendőrség természete és állása a szabad államban, a magyar közigazgatás tudomány klasszikusai 1874–1947. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1988. 12–15. o.

⁵¹ Gazard Billy, Frissa Souci, Nellums Laura, Hotopf Matthew, Hatch, Stephani L.: Challenges in researching migration status, health and health service use: an intersectional analysis of a South London community. *Ethnicity & Health*. London, 2015. 564–566. o.

⁵² Kleinig, John: *The Problematic Virtue of Loyalty in Peter Villiers and Robert Adlam* (eds.), *Policing a Safe, Just and Tolerant Society*. Waterside Press. Winchester, 2004. 78–87. o.

Egy demokratikus jogállamban a rendészeti szervezet, annak szakembere csak a társadalom tagjai által megválasztott jogalkotói jogkörrel felruházott, alaptörvényben rögzített alapjogokat nem sértő, normatív keretek között biztosított módon tevékenykedhet. A társadalom egészét szolgáló hivatásos, rendészeti szervezetek alkalmazottaiban tudatosulnia kell annak, hogy ők vannak a társadalomért és nem fordítva. A társadalom a kialakult rendszerben, a saját viszonyainak változásait is követve korrigálja az elvárásait azokkal szemben, akik az ő szolgálatára tettek esküt. Kiemelt jelentőségű igény, hogy a rendészeti szervezetek a feladataikat szabályzó normákon túl írott etikai normával is rendelkezzenek. Az ő esetükben az etikai kódex összegző felhívásain túl a hivatásos jogviszonyra és feladatellátásra kiterjesztett, széleskörű értelmezéssel kell rögzíteni a társadalmi és hatalmi távolságokat minimálisra csökkentő, tiszteleten és tisztességen, bizalmon alapuló, szolgáltató jellegű feladatellátás elemeit.⁵³

A garanciális feltételek mellett biztosítani kell a szervezet tevékenységének törvényességi és társadalmi kontrollját is. Ha ezen keretek is rendelkezésre állnak, akkor a társadalmi együttélés folytonosságát garantáló etikai elvárásoknak is meg kell felelnie a rendészeti intézkedés mindkét oldalán állónak. Erre hivatott egy olyan kódex megalkotása, amely a társadalom és a tudomány képviselőinek széleskörű bevonásával készül, és amely biztosíthatja a közös cél elérését: a biztonságot. Csak az azt szolgáltató rendszert lehet egyszerre eredményes és társadalmilag is elismert. Az etikai elvárások között generális társadalmi elvárásként kell megfogalmazni a rendőrség állampolgárok részére nyújtandó ingyenes, szolgáltató szerepét; a korrupciós cselekmények elkerülését; a társadalom tagjaihoz egyénenként alkalmazott intézkedési kultúrát; a jogsértő cselekmények elkerülését a közbizalom fenntartása érdekében.⁵⁴

⁵³ Huntington, Samuel P.: The soldier and the state - The Theory and Politics of Civil Military Relations; The Belknap Press Of Harvard University Press Cambridge. Massachusetts, 1967. 68–88. o.

⁵⁴ McCartney, Steve - Parent, Rick: Ethics in Law Enforcement, Victoria, B.C. 2015. 11–36. o.

Forrás: <http://opentextbc.ca/ethicsinlawenforcement/>

Úgy vélem indokoltnak tűnhet – a hazai tapasztalatokon túl a közösségi viszonyaink jellemzőit már történelmi múltként kezelő társadalmak, kutatói körök, rendészeti szervezetek huzamos ideje óta példa értékűen működő és elfogadott etikai kódexéhez közelítve –, hogy fogalmazódjon meg egy új, a jelenkor társadalmi igényeit kielégítő zsinórmérték. A rendőri hivatás etikai kódexe szellemiségének megjelenítéséhez nélkülözhetetlen lenne a társadalmi elvárások és a rendőrségi szubkultúra viszonyrendszerében elhelyezkedő, magasatos eszmeiséggel bíró, esszenciális összegző felhívások megfogalmazása, azok közvetítése.

A tanulmány következtetéseinek összegzéseként megállapítható, hogy a felállított hipotézisek további kutatást igényelnek. A 2006–2019 közötti időszakban a magyar rendőrség megítélése a társadalom tagjai részéről pozitív irányba mozdult el⁵⁵, ugyanakkor ezzel párhuzamosan megfogalmazódnak a változó etikai tartalmat is rögzítő elvárások. Ennek ismeretében indokoltnak tűnik a rendőri hivatás etikai kódexének tartalmi felülvizsgálata. A normatív hatály alá helyezés a kódex jelenlegi „szürke zóná”-ban történő pozicionálása miatt szintén további kutatásokat igényel.

Ezek megszüntetésével a HSzt.-ből levezethetőek lennének az etikai alapelvek, a Rendvédelmi Hivatásetikai Kódex átfedései pedig kizárhatóak lennének. Érdemes lenne a kódexet rendőri szakmai norma hatálya alá helyezni, és mint önálló szakmai, rendőri hivatásetikai kódexet megalkotni.

⁵⁵ Forrás: <https://nezopontintezet.hu/2018/10/22/otmillio-magyar-buszk-a-rendorokra/>
Letöltés ideje: 2019.12.11.

Az előítéletesség vetületei az interdiszciplinaritás dimenzióiban

Bevezetés

A kutató a tudomány művelése (például a kutatás, publikálás) során számos esetben szembe találja magát elért eredményeinek megmérettetési követelményeivel, és ebből adódóan a saját kutatási területének valamely más tudományterülethez, tudományághoz való besorolási kényszerével – írja Gőcze (2014).¹

Az interdiszciplinaritás közegében több kapcsolódási lehetőség is adódik egy-egy társadalmi attitűd feltárására és megértésére. Az előítélet komplexen értelmezhető attitűddé csak annak a folyamatnak a fényében válhat, ha a jelenség más tudományágak általi értelmezéseit saját céljaiknak és fogalomrendszerüknek megfelelően összevetjük, és így alkotjuk meg az előítélet, mint társadalmi jelenség definícióját. A rokon tudományokban publikált eredmények ismerete és az azok által megalkotott axiómák indokolttá teszik azt a feltevést, hogy az előítéletesség fogalmát és kialakulásának folyamatát úgy értelmezzük, mint amely egyrészt magában hordozza a történelmi, társadalmi, kulturális gyökereket, másrészt egyidejűleg azokat a személyspecifikus tulajdonságokat is, melyeknek köszönhetően egyedinek tűnő jelenséggé válik. Mivel az előítéletek majdnem mindig elnyomáshoz, a csoportok közti villongáshoz, háborúkhöz vagy éppen

¹ Dr. Gőcze István: Lehet és kell-e rendszerezni a tudományokat? *Hadtudományi Szemle* 2014/3. 232. o.

Forrás: http://real.mtak.hu/17645/1/14_3_alt_gocze1.pdf

Letöltés ideje: 2019.07.01.

népirtáshoz vezettek, ezért a humanista értékeket valló társadalomtudományok az előítéleteket egészen napjainkig nemkívánatos társadalmi jelenségeknek tekintik.²

Az alábbiakban a teljesség igénye nélkül az előítéletek jelenlétének speciális sajátosságait mutatom be egy-egy tudományágra vonatkoztatva. Céлом rávilágítani arra, hogy az előítéletességet, mint a társadalomban jelen lévő, kisebbségi csoportok irányában megnyilvánuló, vitatott attitűdöt a szociológia és pszichológia tudománya mellett más diszciplínákban hogyan értelmezik.

Az előítéletesség jelenléte néhány tudományágban

Bordás Tomlinsont (1999) idézve kifejti, hogy a 21. század talán legfontosabb jelensége a globalizáció. Ez újra rajzolja – többek között – a nemzetközi biztonsági környezetet, és sok tekintetben az emberi lét aspektusait is: felerősíti a politikai vezetés szerepét, megnövelheti a bizonytalanság elemeit és a különböző kultúrák egymás iránt érzett ellenséges érzületét.³ (Bordás, 2019).

E folyamatok nem hagyták érintetlenül a társadalomtudomány ágazati dimenzióit sem, azokban hol látenszen, hol nyíltan felbukkanva, így nem lehet meglepő, hogy soha ennyit nem foglalkoztak a kutatók a morális megítélés értékszemponjtjának kutatásával. Ennek oka lehet, hogy az aktuális, modernkori történelmi helyzetben a kisebbségi csoportok etnikai szempontból történő éles megkülönböztetésében és előítéletes szembeállításában fokozott biztonságpolitikai kockázat rejtőzhet.

² Szendi Gábor: Előítéletek és idegengyűlölet – Fekete, fehér: igen, nem. Élet és tudomány 2006/1. 658. o.

³ Tomlinson, John: Globalization and Culture. University of Chicago Press. 1999. 1–2. o. Idézi: Bordás Mária: Gondolatok a közigazgatás-tudományról. Polgári Szemle 2019/1–3. Forrás: <https://polgariszemle.hu/arArchivum/114-2012-december-8-evfolyam-3-6-szam/szemelvenyek-az-allam-es-kozigazgatas-tudomanybol/495-gondolatok-a-kozigazgatas-tudomanyrol>

Letöltés ideje: 2019.08.30.

A *politika tudománya* fokozottan érzékeny a társadalmi összhatásokra, melyek nem tekinthetők egymástól elkülöníthető tényezőknek. Az intenzív gazdasági fejlődés által teremtett és megnövelt társadalmi mozgástérben megnőtt az emberek egymáshoz való viszonyulásának jelentősége, mely kihatott a társadalmi mechanizmusok változására is. A demokratikus társadalmak működését szolgáló politikai kultúra nemzedékeken keresztül alakult ki, kölcsönösségre, kompromisszumkészségre, vélemény szabadságra, nyíltságra, toleranciára nevelve a társadalom polgárait. A politikai cselekvés sajátos feltételeket támaszt a személyiséggel szemben, aki csak akkor válhat eredményessé, ha a politikai cselekvő perspektívájából adódó szabadságot képes összeegyeztetni a nem politikai természetű etikai, szociológiai, gazdasági korlátozó feltételekkel.⁴

Ám ez nem minden esetben eredményezhet toleráns, előítélet mentes magatartást. A feltételek összeegyeztethetetlen volta gyakran olyan negatív irányba tolódhat, mint a más nemzeteket reprezentáló kisebbségi csoportok iránti előítéletes gondolkodás, az idegen etnikumok diszkriminációja vagy gyűlölete. A többségi társadalomban megjelenő kisebbségi csoportokkal szembeni előítéletes attitűdjei akkor válhatnak biztonságpolitikai kockázattá, ha azok nélkülözik a más identitás iránti mindenféle toleranciát. A megértés vagy a lojalitás hiányából pedig olyan ösztársadalmi képletek alakulhatnak ki, mint korunk idegenellenessége, vagyis a „mátság” teljes mértékű elutasítása, tekintet nélkül annak történelmi helyzetére, politikai, gazdasági, szociális vagy kulturális körülményeire. Az előítéletes gondolkodás kialakulásának folyamatában fontos, hogy követni lehessen a demokratikus politikai kultúra mintáinak a személyiségbe való beépülését, az állampolgári identitás kialakulását.⁵

A politika és a *történelemtudomány* kölcsönhatása nem vitatható, hiszen a történelem folyamatában igencsak gyakoriak az idegenekkel szembeni

⁴ Csepeli György: Szociálpszichológia. Politikai pszichológia. Osiris Kiadó. 2001.

Forrás: https://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop425/2011_0001_520_szocialpszichologia/ch01s07.html

Letöltés ideje: 2019.07.30.

⁵ Csepeli György (2001): i.m.

előítéletek, amelyeket a politika hatalmi eszközként is felhasználhat. A történelmi perspektívában nem hagyhatók figyelmen kívül azok a bonyolult történelmi-társadalmi szövetű megismerési objektumok, melyek a társadalomban tetten érhető véleményekre, nézetekre, értékítéletekre alapoznak. A saját csoportidentitás túlértékelése, idealizálása és a más törzsek potenciális fenyegetése törvényszerűen munkálta ki a történelem során az előítéletességet. Aki másképp néz ki, másképp öltözik, más nyelvet beszél, az potenciális ellenség. Az előítéletesség csírája ezekben a gyökerekben (is) rejlik. Évszázadokra visszanyúlva a háborúk, a rasszizmus, az etnikai tisztogatások és üldözések motivációja mindig is az idegengyűlölet volt, melynek mozgatórugója az előítéletek alapján termelődő diszkrimináció volt.⁶

Csepeli (2001) Kurt Lewin „mezőelméletére” alapozva meggyőzően érvel amellett, hogy ugyanaz a társadalmi környezet az egyes társadalmi személyek és csoportok számára más- más hatású lehet. Ezért az előítéletesség jelenségvilága nem közvetlen okozata ugyan a társadalmi viszonyoknak, de az adott helyen, időben és társadalmi körben előforduló nemzeti, faji, etnikai, vallási előítélet már visszavezethető azok társadalmi beágyazottságára.⁷

A *jogtudományban* az emberi kapcsolatok jogi szabályozása kap döntő szerepet, mely szabályozásnak a társadalmi közeg aláveti magát. A jogkövető és jogszolgáltató viselkedés során a jogi szabályozás olyan vélt vagy valós, a társadalomban fellelhető attitűdökkel, jelenségekkel szembesülhet, mint például az ellenségesség, az előítélet, a címkézés vagy a csoportnyomás szerepe az ítéletalkotásban. Az előítéletes magatartás és annak ok-okozati összefüggései feltárásával vált nyilvánvalóvá, hogy a közemberek, a cégeket és intézményeket működtető vezetők, de még az igazságszolgáltatásban közreműködők is rendre ki vannak téve a bennük látenszen jelen

⁶ Szendi Gábor: Az előítélet. Tények és tévhit, 2006.

Forrás: <https://www.tenyek-tevhitek.hu/csaktagoknak/eloitelet.php>

Letöltés ideje: 2019.07.30.

⁷ Csepeli György (2001): i.m.

lévő, még nem tudatosult, de magatartásukat annál inkább befolyásoló hatásoknak. Ha pedig ez bizonyítottan így van, akkor ellenőrizetlenül is érvényesülhetnek olyan megkülönböztetések, amelyeket a politikailag korrekt deklarációik, sőt legfelsőbb értékválasztásaik szerint az elvek szintjén maguk is elutasítanak.⁸ A jogi eszközök önmagukban persze képtelenek gátat vetni az előítéletességnek, de fontos akadályt képezhetnek a társadalom egészét rabul ejtő előítéletes tömeghangulat felbukkanásával szemben.

Hunyady (2016) világít rá arra a tényre is, hogy a jog szempontjából sem tanulság nélküli nyílt véleményekben, rejtett attitűdökben annak kimutatása, hogy a társadalmi hierarchia lépcsőfokain lévők tendenciaszerűen hogyan értékelik és vetik alá magukat a felettük állóknak, és bélyegzik meg előítéleteikkel a hierarchia alattuk lévő társadalmi csoportjait. A folyamat során az előítéletes viselkedés előszobájából, a személyek, kisebbségi csoportok kategóriákba való besorolásától, elmarasztalásától és morális megkülönböztetésétől könnyen el lehet jutni a dehumanizálásig, azaz az előítélettel jelöltek emberi mivoltának elvitatásához, amely a társadalmi megkülönböztetés, a társadalomból való kivetés jogilag legdurvább formáit alapozihatja meg.⁹

A *gazdaságtudomány* sajátossága, hogy az embereket cselekedeteikben (is) általában értékeik közvetítése vezérli, de az értékek körül csoportosuló indítékoknak csak az egyik csoportja kapcsolódik az anyagi haszonszerzéshez. Az ember előbb „zoon politikon” (közösségi élőlény), netán „homo ludens” (játékos ember), s csak azután „homo oeconomicus” (gazdálkodó ember).¹⁰

Örkény és Váradi (2011) úgy vélik, hogy a gazdaság területén megnyilvánuló előítéletesség ideológiáját leginkább a társadalmi egyenlőtlenség

⁸ Hunyady György: Jelenkori szociálpszichológia. ELTE Eötvös Kiadó, 2016. 310. o.
Forrás: http://ppkteszt.elte.hu/file2/HunyadyJelentortenet_final_online.pdf
Letöltés ideje: 2019.09.30.

⁹ Hunyady György (2016): i.m. 309–310. o.

¹⁰ Csepeli György (2001): i.m.

táplálja. Ezen ideológia értelmében az egyes társadalmi csoportok „*gazdasági hiábavalóságuk és vélt alacsonyabb szintű civilizációs állapotuk miatt veszélyeztetik a fennálló gazdasági és kulturális berendezkedést. Az előítéletes megnyilvánulásoknak a jelentős része ezt az alá-fölérendeltségi viszonyt hivatott fenntartani*”.¹¹

A gazdasági folyamatok hierarchiája nagymértékben meghatározhatta az emberek közötti kapcsolatokat, és a szükségképpen jelentkező kudarcok megmagyarázására gyakran jelentkezett az előítélet, a megbélyegzési vagy a bünbakképzési mechanizmus a társadalom gazdaságilag „vesztes” csoportjaiban. Sikertelenségük eredménye következésképpen a gyanakvás, a bizalmatlanság, az előítéletesség és az agresszió viselkedési mintáit tette uralkodóvá azokkal a csoportokkal szemben, melyeknek gazdasági teljesítménye eltért (általában emelkedő tendenciát mutatva) az övéktől. Az ilyen jellegű attitűdök interiorizációja (valamely viselkedési norma ösztönössé válása) és nemzedéki áthagyományozása az előítéletek visszaszorulásának, esetleges eltűnésének leghathatósabb akadályává váltak.

Nábelek Beckert (2017) idézve ebben a gazdasági kapcsolatban a munkaerő-piaci előnyöket (magasabb foglalkoztatottság és magasabb bérek) véli a leghangsúlyosabbaknak, mely előnyök megszerzése érdekében az előítéletesség, mint eszköz is felmerülhet és gyakran diszkriminatív viselkedéshez vezethet. A munkaerő-piaci diszkrimináció amellett, hogy lenyomja a hátrányosan kezelt csoport béreit, ahhoz vezethet, hogy a diszkrimináló csak magasabb bérért dolgozó munkavállalókat foglalkoztat, ugyanazt a termelékenységi szintet a lehetségesnél magasabb költségekkel éri el, így versenyhátrányba kerül a diszkriminációt nem alkalmazó mun-

¹¹ G. Márkus György: Előítéletesség Európában, intolerancia Magyarországon. Recenzió és reflexió. Társadalom, gazdaság, jog, apolitika. Tudományos Közlemények 2012/27. 75. o.

Forrás: http://epa.oszk.hu/02000/02051/00027/pdf/EPA02051_Tudomanyos_Kozleme-nyek_27_2012_aprilis_073-084.pdf

Letöltés ideje: 2019.08.30.

káltatókkal szemben. Az előítéletesség és a megkülönböztetés tehát közvetett módon gazdasági hátrányokkal is járhat.¹² Az állítás súlyát jelzi, hogy az emberbaráti, demokratikus elvekkkel homlokegyenest ellenkező elutasító és megkülönböztető attitűdök a burkolt gazdasági elnyomás eszközeivé válhatnak – megbújva az előítéletesség köntösében.

Az *irodalomtudomány* ugyancsak előkelő helyet foglal el az emberi viselkedés affektív és kognitív gyökerű attitűdjeinek ábrázolásában. Ez a tudományág a mindennapi élet eleven valóságát tükrözi, annak minden leképeződésével a társadalom dimenzióiban. Az irodalmi kultúra világa folyamatosan megújuló változásokra épül: önmagunkkal kapcsolatos megértési stratégiáink, saját helyünkre vonatkozó átfogó, sokszor nem tudatosított elképzeléseink átalakulásai állnak az irodalomtudomány centrumában. Változó önmagunkat csak változó önmagunk segítségével tudjuk érteni, megragadni.¹³ Az irodalomtudomány értékrendszerének és felfogásmódjának elemzése során tanulságos lehet, hogyan alakítják ki az emberek belső mérceiket, melyek alapján megítélik egymást, következtetéseket vonnak le egymásról, kategorizálják egymást. Ebben a diszciplínában a megjelenő attitűdök, értékek, szocializációs minták, társadalmi személyiségtípusok, személyközi kapcsolatok, az identitás, az előítélet mind olyan jelenségek, amelyek – bár sajátosságaik okán inkább a szociológia és a pszichológia mezőire terelődhetnek – az irodalomtudomány témájául is szolgálnak, így megkerülhetetlenek.¹⁴ Az irodalomtudomány által kibonthatók, felszínre hozhatók azok a lappangó tartalmak, sajátos jelentést hordozó attitűdök, mint például a látens előítéletesség és a kisebbségi csoportok iránti attitűdök változásai. A kisebbségi csoportok iránti viselkedés folyamatainak és rendszereinek feltárása az irodalmi alkotások által lehetőséget nyújthat az előítéletesség más irányból történő vizsgálatának megértésére is.

¹² Nábelek Fruzsina: Iskolázottság és előítéletesség. MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet. Budapest, 2017. 3. o.

Forrás: https://gvi.hu/files/researches/530/iskola_eloiteletesse_171004_.pdf
Letöltés ideje: 2019.07.30.

¹³ Bókay Antal: Bevezetés az irodalomtudományba. Osiris Kiadó. 2006. 6. o.

¹⁴ Csepeli György (2001): i.m.

A társadalmi jelenségek, folyamatok, törvényszerűségek specifikus magyarázatával a *pszichológia* és a *szociológia tudománya* a többi társadalomtudományi ágánál behatóbban foglalkozik. Ezek a diszciplínák a társadalmak kiegyensúlyozott, együttműködésre alapozott életének, előítéletes és megkülönböztetés nélküli működésének előfeltételeit szorgalmazzák, melyekhez segítségül hívják a kutatott attitűdöt érintő nemzetközi modernizációs mintákat, azok adaptációs lehetőségeit is. Behatóan tanulmányozzák, miként előzhető meg, illetve kerülhető el a különféle társadalmi konfliktusok kialakulása és elmérgesedése. A tudományágak kutatásai koncentráltan fókuszálnak az osztály- és réteg-, illetve csoportkülönbségekre, a nemzeti-etnikai, vallási és kulturális különbségek és a különféle devianciák vizsgálatára, amely folyamatok fokozottan esélyesek az előítéletesség látni vagy nyílt hordozására. Az előítéletesség kutatások pedig visszacsatolhatják a kormányzat számára a témában addig tett szakpolitikai lépéseinek sikerességére avagy sikertelenségére vonatkozó, empirikusan megalapozott információkat.¹⁵

Ebből következően izgalmas, új kutatási terület bukkant fel az elmúlt évtizedek során: a *politikai pszichológia* területe. A politológia és a pszichológia egyesítése politikai pszichológiává forradalmi változást jelentett annak okán, hogy a nagy történelmi változásoknak komoly pszichológiai hatásuk van az emberekre. Amellett, hogy kihatással vannak az anyagi jólétre, érintik a biztonságérzetet, az identitástudatot, a kapcsolatot másokkal és a világról alkotott elképzeléseket. Ezeken keresztül a változások formálják az olyan társadalmi folyamatokat, mint az előítélet és a diszkrimi-

¹⁵ Kiss Zoltán László: Bevezetés a szociológiába. Dialóg Campus Kiadó. Budapest, 2019. 29–32. o.

Forrás: https://akfi-dl.uni-nke.hu/pdf_kiadvanyok/web_PDF_EKM_Bevezetes_a_szociologiaba.pdf

Letöltés ideje: 2019.08.30.

náció, illetve a politikai viszonyokat is. A gyakorlati élet problémáira irányul, mint például a csoportkonfliktusok, a csoportok közötti erőszak, a konfliktusok megoldása és a közvetítés.¹⁶

A társtudományok eredményeinek és azok egymásra gyakorolt kölcsönhatásainak ismerete nélkül azonban a következő vizsgált diszciplína, a pedagógia erőfeszítései (is) hatástalanok maradhatnak. A *pedagógia tudománya* az emberek életébe való nevelő szándékú beavatkozások sorozata. Azonban hiába mozgatja ezeket a törekvéseket a legnemesebb, elvont értelemben leghumánusabb szándék, ha nem számol a valóságosan létező emberek szükségleteivel, céljaival, motívumaival, életmódjával. Azonban az általános emberi szempontokon túl mind az Európai Unióhoz való csatlakozás, mind a demográfiai előjelzések figyelembevétele felveti a pedagógusok nagyfokú felelősségének kérdését is ebben a vonatkozásban. Bordács (2001) vizsgálatának adatai azt mutatják, hogy a megkérdezett pedagógusok kisebbségi csoportokra irányuló előítéletes attitűdjeire hazánkban átlagolva a közepes előítéletesség jellemző, emellett közel egyharmaduk erősen előítéletes.¹⁷ Az előítéletek oktatási folyamatban megjelenő burkolt és nyílt formái, a szelekció és a szegregáció mind az előítéletességet növelő tényezők közé sorolhatók.

Boreczky (1999) a „tracking” csoportképző pedagógiai eljárás előítéletességet növelő hatására világít rá.¹⁸ A tracking védelmezői a képességek

¹⁶ Staub, Ervin: Ajánlás, avagy: alapvető új kutatási területek jelentek meg. In: Hunyady György (szerk.): Történeti és politikai pszichológia. Osiris Kiadó. Budapest, 1998. 19. o.

¹⁷ Bordács Margit: A pedagógusok előítéletességének vizsgálata roma gyerekeket is tanító pedagógusok körében. Új Pedagógiai Szemle 2001. február

Forrás: <https://epa.oszk.hu/00000/00035/00046/2001-02-ta-bordacs-pedagogusok.html>

Letöltés ideje: 2019.09.30.

¹⁸ A tanulók képesség, intelligencia vagy tanulmányi teszteredmények szerinti homogén osztályba/csoportba sorolása ma is az egyik leggyakrabban alkalmazott és vitatott csoportképző eljárás. A besorolás alapján létrejövő csoportok lehetnek ún. jobb és gyengébb képességű (high-low ability), gyorsabban és lassabban tanuló (fast-slow) diákokból alakított, kiemelt és ún. remedial (gyógy) osztályok/csoportok.

Boreczky Ágnes: Multikulturális pedagógia – új pedagógia? Új Pedagógiai Szemle 1999. április

vagy az IQ tesztek alapján történő besorolás megkérdőjelezhetetlenségére, a minőségre, a későbbi humánpotenciálra hivatkoznak, a csoportképzést bíráló nézetek viszont gyakran azt hangsúlyozzák, hogy a csoportba sorolás nem a képességek, hanem egy kulturálisan megalapozott előítélet-rendszer szerint történik. A pedagógia tudományában a pedagógusok személyiségének meghatározó dominanciája mellett a tanterv, mint a világ és a társadalom szimbolikus reprezentációja a domináns csoportok legitimálásának eszköze, mely semlegesíti az egyenlőtlenséget. A tudás közösségi és sokféle eredete helyett a nyugati kultúra fölénye-felsőbbsége jellemzi. A tracking erősíti az előítéleteket – állítja a kutató. Megoldást jelenthet a multikulturális programok (a különböző kulturális nézetek, a különböző típusú ismeretek) beillesztése a tantervbe, a másság, az előítéletek, az egyenlőség kérdésköreinek direkt felvetése, a hallgatók mobilizálása a társadalmi változás érdekében, valamint a sajátos kulturális, etnikai, nyelvi csoportok bemutatása.¹⁹

A rendészettudomány dimenzióiban felbukkanó előítéletesség

A napjainkban zajló folyamatok már most jelzik, hogy a jövőben a biztonság nem valósítható meg úgy, ha a rendőrség tagjai sztereotípiák, általánosítások alapján végzik munkájukat, illetve szubjektív értékítéletek és megfigyelések alapján vannak le következtetéseket, esetleg a konfliktusokat rutintból a régi sémák mentén kezelik.²⁰ Kerner (1980) monográfiát szentelt a témának, amelyben kimutatta, hogy a szokásosan egységesen kezelt fogalmak figyelmet érdemlő differenciákat hordoznak magukban, fókuszálva

Forrás: <http://epa.oszk.hu/00000/00035/00026/1999-04-vt-Boreczky-Multikulturalis.html>

Letöltés ideje: 2019.09.30.

¹⁹ Boreczky Ágnes (1999): i.m.

²⁰ Kovács Gábor: A Magyar Rendőrség szerepvállalása hazánk határbiztonságában és a schengeni külső határok ellenőrzésében. In: Hautzinger Zoltán (szerk.): Migráció és rendészet. Magyar Rendészettudományi Társaság Migrációs Tagozat. Budapest, 2015. 69–84. o.

azonban a biztonságra és a veszélymentességre.²¹ Ebből kifolyólag egyes etnikai kisebbségek, illetve a bevándorlók és külföldiek által reprezentált csoportok kulturálisan „más” attitűdjei a szubjektív biztonságot veszélyeztető forrásokká válhattak a többségi-kisebbségi viszonyban. Korinek (1995) mutatta ki, hogy a szokatlan jelenségek, magatartások felszínre hozták a polgárok sértetté válástól való félelmeit, a lakókönyezet lepusztulásával kapcsolatos szorongásait, vagyis már az 1990-es évek közepétől a hazai környezetben (is) általánossá vált a biztonságérzet csökkenése. Ez a faktor, a szubjektív biztonságérzet van a legszorosabb kapcsolatban a „rendről” és a „rendtelenségről” alkotott társadalmi nézetekkel, a „rend” védelmezői munkájának eredményessége pedig szorosan összefügg a társadalmi közhangulat alakulásával.²²

Gönczöl és munkatársai (2012) értelmezése szerint a bevándorlási és kisebbségi problémát a többségi és kisebbségi társadalom között fennálló *egyenlőtlen viszonyként* érthetjük meg. Az etnikai csoportok valóságos és feltételezett jellegzetességei – melyek eltérőek lehetnek a többségi társadalométól – a befogadó társadalom viszonyaitól függően szociológiai, gazdasági, társadalompolitikai, esetleg kriminológiai problémává válhatnak.²³

Ezen okok miatt a rendészet tudományán belül a rendvédelem sem tekinthetett el a társadalmi környezet vizsgálódásától – specifikus tevékenysége okán. Mivel a rendészeti szervek széles területen és felületen érintkeznek a társadalom szinte összes szegmensével, napjaink migrációs kísérőjelenségei okán a rendvédelem folytonosan találkozik azokkal a társadalomban látenszen vagy nyíltan jelen lévő előítéletes attitűdökkel, melyeket a különböző nemzetek reprezentáns csoportjainak jelenléte válthat ki, és ez a

²¹ Kerner, Hans-Jürgen: Kriminalitaetseinschaetzung und Innere Sicherheit. Bundeskriminalamt. Wiesbaden, 1980. 38. o.

²² Korinek László: Félelem a bűnözéstől. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 1995. 169. o.

²³ Korinek László – Kerecsi Klára – Gönczöl Katalin: Kriminológia – Szakkriminológia. Második rész. A bűnözés és a kisebbségek. Complex Kiadó. 2012. 91–93. o.

politikatudománynál már említett biztonsági kockázatokat hordozhat magában. Ezért a rendészet közösségi felfogásából adódóan szükségesnek bizonyult a kisebbségek közösségeként való definiálása, a rendőrség előítéletes attitűdjeinek leküzdésére való törekvés, valamint a kisebbség kulturális sajátosságainak méltányolása a rendészeti szervek berkein belül.

Balla (2019) szerint a rendészettudomány művelése során esetenként megfogalmazódnak bizonyos leegyszerűsített, sematikus gondolatok. Ezek ugyan nem nélkülözik a megismerés folyamatából eredő tényelemeket, az empirikusan bizonyítható igazságtartalmat, ennek ellenére ezek a téziszzerű állítások, egyoldalú megközelítések, tipizáló feltevések szükségszerűen inkább torzítják a valóságot. Vagyis a szubjektív alapú előítéletek törvényszerűen segítik a torz képek érvényesülését.²⁴ Az érzelmi síkon kialakuló, vagyis előzetes megismerés nélküli, pusztán benyomások alapján szerveződő ítéletozatal a külső csoport vagy a csoporthoz tartozó egyén tulajdonságaira és társadalmi státuszára vonatkozóan az előítéletesség felszínre törésének legfontosabb mozzanata.²⁵

Tetten érhető ez az állítás Finszter (2014) véleményében is. A rendvédelem, mint speciális társadalmi szegmens „*nem ritkán sétál bele abba a csapdába, amely szerint mindenki gyanús, aki kívülálló, ezért a hatóságnak állandó „éberséget” kell tanúsítania*”.²⁶ Az előítéletes attitűdre utalás je-

²⁴ Balla Zoltán: Leegyszerűsített sémák – újragondolandó tézisek. In: Gondolatok a rendészettudományról. Magyar Rendészettudományi Társaság, Pécs, 2019. 25. o.

²⁵ Turner, Victor: Chapter III. Variations on a theme of liminality. In: Moore – Mayerhoff (szerk.): *Secular Ritual.*: Van Gorcum and Comp Kiadó. Amsterdam, 1977. 36–40. o.
Forrás: <https://books.google.hu/books?id=78gecnM8SKgC&pg=PA36&lpg=PA36&dq=Turner,+Victor:+Variations+on+a+theme+of+liminality&source=bl&ots=JwbwOmOhgW&sig=3Y2rnNEVaTSPZHHWiF8plFtsYYg&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwiiho7Dr-PPPAhWqJsAKHWfeDDYQ6AEIIDAB#v=onepage&q=Turner%2C%20Victor%3A%-20Variations%20on%20a%20theme%20of%20liminality&f=false>
Letöltés ideje: 2019.08.20.

²⁶ Finszter Géza: *A rendőrség joga.* Országos Rendőr-főkapitányság. Budapest, 2012. 215. o.

Forrás: http://www.bm-tt.hu/assets/letolt/konyvjelzo/Rendorseg_joga.pdf
Letöltés ideje: 2019.10.04.

len esetben a „kívülálló” kifejezésben képződik le. Az éberségre való törekvés annál inkább figyelemre méltó, mivel a rendészet tudománya csak erre a területre jellemző, a társadalmi jelenségeknek, attitűdöknek olyan jól elkülöníthető területét foglalja magába, amelyet sajátos belső törvényszerűségek határoznak meg. Finszter (2012) az előítéletességet leginkább azokon a területeken látja felbukkanni, amelyekre a hatósági kényszer alkalmazása a jellemző.²⁷

A kriminológia tudományában az előítéletesség a gyűlöletbeszédben és még egy újabb típusú bűncselekményformában, az úgynevezett gyűlöletbűncselekményekben markánsabban ölthet testet. Kozáry (2013) – idézve Lentint és Titley-t – felhívja a figyelmet, hogy az új rasszizmus az előítéletességben a kultúrára helyezi a hangsúlyt, megjegyezve, hogy ettől függetlenül az nem válik el élesen a biológiáitól. A globalizációs folyamattal és a migrációval kapcsolatban ennek veszélye abban rejlik, hogy „identitásában sértik az áldozatokat, ezáltal a teljes csoportra megfélemlítően hatnak és végső soron súlyosan veszélyeztetik a társadalmi közösségek békes együttélését.”²⁸

Megállapításait igazolja Görbe Attiláné (2014) előítélet/idegenellenesség kutatása is a belügyi ágazatban, mely kutatás szerint: *„Úgy tűnik tehát, hogy létezik egy olyan zárt véleményrendszer, amelyben a külföldiek veszélyesek, rossz tulajdonságaik vannak, és kényszert kell alkalmazni velük (idegenekkel) szemben”.*²⁹ A külföldiekről kialakuló képet illetően a büntetés-végrehajtásban dolgozók véleménye, valamint a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal munkatársainak idegenek iránti előítéletes attitűdjei szintén inkább a negatív pólus felé hajlanak.³⁰

Az előítéletesség, mint igen gyakori társadalmi attitűd, struktúrájában megváltozott fogalmának a gyakorlatban való megjelenése felismerhető a

²⁷ Finszter Géza (2012): i.m. 214. o.

²⁸ Kozáry Andrea: Gyűlölet-bűncselekmények. Oktatási segédanyag. Nemzeti Közszerológati Egyetem. Budapest, 2013. 22. o.

²⁹ Görbe Attiláné Zán Krisztina: Migráció – előítélet – idegenellenesség. Előítélet-kutatás a belügyi ágazatban. Nemzeti Közszerológati Egyetem. Budapest, 2014. 19. o.

³⁰ Görbe Attiláné Zán Krisztina (2014): i.m. 31. o.

nemzetközi vándorlás jelenleg érintett célországában, jellegében új folyamatokat generálva. A megváltozott jelentéstartalomra jó példák a külpolitikában megismert eszközök: az idegenek vízumkényszerrel való megkülönböztetése és a többségi társadalom számára vélt vagy valós fenyegetettséget jelentő nemzetek tagjai állampolgársága iránti előítéletes megnyilvánulás.

A külpolitikai előítéletesség megjelenési formái: az állampolgárság és a vízum

Érdekes véleményt fogalmaz meg Nagy (2014) „*Az állampolgárság, mint stigma: az állampolgárság hátrányai*” című publikációjában, mely szerint az állampolgárság is lehet előítéletességre okot szolgáltató címke. Következésképpen az állampolgárság kettős természeténél fogva megbélyegzettséget és kiválasztottságot egyszerre jelent, s hogy melyik dominál, az elsősorban attól függ, ki hova született, másodsorban attól, mi a szemlélő (befogadó) nézőpontja. Az idegen „mátságát” vizsgálja-e, vagy a vele egyívásúnak tekintett személyt, akivel a véren, az identitáson, valláson, a szokásjogon alapuló misztikus azonosságot tételezi fel. Az állampolgárság, mint korunk stigmatizációs eszköze több veszélyt rejthet: az etnicitás és a jogi státusz összeolvad, bármelyik elegendő ahhoz, hogy kíméletlen bánásmód célpontjává tegye a külföldi populációt. A kollektív stigmatizálás és az előítéletes attitűdök nem szűntek meg az emberi jogok 1945 utáni térnyerésével sem.³¹ A szerző a jelenség vélelmezett igazát fedi fel, mely szerint a

³¹ Három évvel azután, hogy az Egyesült Államok megkövette a II. világháború idején internált, közel százezer japán származású volt lakosát, az Egyesült Királyság lépett fel kiutasítással az állampolgárságuk miatt „*ellenségnek*” titulált iraki, arab populáció ellen. Nagy Boldizsár: *Az állampolgárság, mint stigma: az állampolgárság hátrányai*. Régió 2014/1. 52–54. o.

Forrás: <http://docplayer.hu/1693035-Az-allampolgarsag-mint-stigma-37.html>
Letöltés ideje: 2019.09.28.

Nagy Boldizsár (2014): i.m. 56. o.

Forrás: <http://docplayer.hu/1693035-Az-allampolgarsag-mint-stigma-37.html>
Letöltés: 2019.09.28

„*saját állampolgár megbízhatóbb, mint a külföldi*”, azonban véleménye szerint ez egyrészt filozófiailag túlzó általánosítás, és történelmileg sem igazolt állítás.³² Kerekes (2011) szerint egy személy vagy csoport negatív karakterrel való felruházása viszont nemcsak a társadalom legkisebb egységei, az egyének szintjén történhet, hanem ölthet szervezett formát is – ahogyan a II. világháború előtt és alatt a kollektív bűnbakként megjelölt népcsoport üldözése és megbélyegzése, majd koncentrációs táborokba deportálása történt.³³ A folyamat kritériumai közé tartozik a többségtől eltérő magatartás kialakulásának elsődleges közege, a különböző társadalmi csoportok és a társadalmi működésüket, érvényesülésüket meghatározó csoportközi viszonyok kialakulása.

A nemzetközi *vízumrendszer* a nemzetek felé irányuló előítéletesség kollektív stigmatizálásának a legkiforrottabb eszköze. A beutazás egyéni engedélyhez kötése valójában az I. világháború következménye, a nagy világgéést követő békerendszerek vetették el nemcsak a következő világháború, hanem a nemzeti revizionizmus, irredentizmus, nacionalizmus magját is. Ezért a nagy háború utáni időszakban megszűnt a szabad utazás addig

³² Roosevelt elnök határozatai nemcsak 31 000 „*ellenséges külföldit*” internáltak, hanem az Egyesült Államok felajánlotta a latin-amerikai országoknak, hogy azok is a területére küldhetik az ellenséges külföldi állampolgárokat, minek nyomán több mint tizenöt ország deportált az USA-ba több mint 6600 személyt. Az amerikai állampolgár japánok száma, akiknek mindenüket el kellett adniuk, és évekre távoli helyekre száműzötten éltek, még nagyobb volt, meghaladta a százezret.

Nagy Boldizsár (2014): i.m. 51–53. o.

Forrás: <http://docplayer.hu/1693035-Az-allampolgarsag-mint-stigma-37.html>

Letöltés ideje: 2019.09.28.

³³ A megbélyegzés folyamatát itt kiküszöbölhetetlen ösztársadalmi jelenségként, egyfajta nemzeti önvédelmi funkcióként értékeljük, melyben az ítélkező maga nem személyében, nem csoporttagként, hanem mint maga a „felsőbbrendű, árja” populáció jelenik meg és ítélkezik, eszközül híva a kiközösítést, eszméinek igazolásaként.

Dr. Kerekes Viktória: A társadalmi stigmatizáció vizsgálata a fiatalok delikvenciája tekintetében. Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar. Miskolc, 2011. 407–408. o.

Forrás: http://www.matarka.hu/koz/ISSN_0866-6032/tomus_29_2_2011/ISSN_0866-6032_tomus_29_2_2011_405-419.pdf

Letöltés ideje: 2019.10.01.

szinte egyeduralkodó rendszere, az ellenségesnek tekintett államok polgárai nem utazhattak kedvükre.³⁴

Jól tükrözi a lényegi megközelítést a Tanács 539/2001/EK rendelete (2001.03.15.): „Azoknak a harmadik országoknak a meghatározása, amelyeknek állampolgárait vízumkötelezettség terheli, (...) számos kritérium – különösen az illegális bevándorlás, a közérdek és a közbiztonság, továbbá az Európai Uniónak harmadik országokkal fenntartott külkapcsolatai – súlyozott esetenkénti mérlegelése alapján történik, figyelembe véve a regionális összefüggéseket és a kölcsönösséget is.”³⁵

Mivel indokolják a vízumkötelezettséget az azt bevezető, a vízumra kötelezetteket megbélyegzettként jelölő, ezzel egyidejűleg veszélyforrásként megnevező államok? Az indokolás a kollektív előítéletes megbélyegzésből indul ki. A vízum kibocsátója az érintett ország kormányát külpolitikai okokból bünteti azzal, hogy lakosait vízumfelvételre kötelezi, azaz a vízumkényszert külpolitikai (előítéletes) eszközként alkalmazza. A potenciális beutazókat veszélyforrásként kezeli: vagy azt feltételezi róluk, hogy nemzetbiztonsági kockázatot jelentenek, vagy azt, hogy illegális bevándorlókká válnak.³⁶ Tóth (2013) szerint a megkülönböztetés eme formája,

³⁴ Korlátozásokat az Egyesült Államok vezetett be a 19. század végén, s természetesen a szabad utazás joga az ázsiai birodalmakban sem érvényesült. Az EU 2014 tavaszán 38 államot és három területet (Hong Kong, Makaó, Tajvan) sorolt fel a vízumra nem kötelezett államokat feltüntető listán. A többi ország lakosságát, a latin-amerikai országok többségének kivételével, a fejlődő világ szinte egészét, beleértve Kínát, Indiát és a teljes szub-szaharai Afrikát sújtja a vízumkényszer Európa felé. Észak-Korea vagy Szaúdi Arábia éppúgy vízumot követel minden állam polgárától, ahogyan azt az egykori szocialista országok tették – csupán a szocialista testvér országok polgárai utazását könnyítve meg. Nagy Boldizsár (2014): i.m. 56–58. o.

³⁵ A Tanács 539/2001/EK rendelete (2001. március 15.) a külső határok átlépésekor vízumkötelezettség alá eső, illetve az e kötelezettség alól mentes harmadik országbeli állampolgárok országainak felsorolásáról (HL L 81., 2001.3.21. p.1.). 2014. január 9. Forrás: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:52016PC0142> Letöltés ideje: 2016.10.28.

³⁶ Meloni, Annalisa: Visa Policy within the European Union Structure. Springer. Berlin, 2006. 37. o.

vagyis a vízum a vízumkötelezettséget bevezető államot magasabb rendűvé, annak polgárait megkülönböztetetté teszi, szemben a vízumot igénylő más nemzetiségű állampolgárokkal. Érdemben felszámolja azok magánemberi minőségét, és a más identitású, etnikumú közösség tagjaként kollektíven sújtja őket a megkülönböztetett bánásmóddal.³⁷

Az állampolgárság és a vízum, mint a megbélyegzés eszközei, stigmatizáló jellegük miatt erősen megterhelik a többségi-kisebbségi viszonyt. A megkülönböztetés legerősebben az aszimmetrikus kétoldalú kapcsolatokban mutatkozik meg, amikor a két érintett állam egyikének polgárai vízummentesen léphetnek be a másik területére, de ez fordítva nincs így, előre vetítve az „idegen” felé irányuló, a többségi társadalom képviselte közbeszédben megjelenő, nem is kevés előítéletes attitűdöt.

Összegzés

A társadalmi folyamatok és interakciók főszereplője továbbra is az ember marad, az egyén attitűdjei, cselekvései nagymértékben befolyásolják és alakítják a társadalom alrendszerét, azok mechanizmusát. Az előítéletes társadalmi leképződéseiben nem elhanyagolható módon a történelmi folyamatok strukturális szerepet töltenek be, melyekre alapozva a politika, a jog, a gazdaság és még számos más tudományág is kutatja az előítéletes attitűdök szerepét és jelentőségét a saját területén, és meglepően új távlatokból tárulhat fel az előítéletes folyamatok az interdiszciplinaritás kölcsönhatásának köszönhetően.

³⁷ Amikor Kanada a cseh romák nagyszámú menedékjogi kérelme miatt (kétszer is) ismét bevezette a már felszámolt vízumkötelezettséget Csehországgal szemben (és ezzel fenyegette Magyarországot is, hasonló okokból), akkor az érintett ország valamennyi állampolgárát „büntette” néhány ezer honfitársa nemkívánatosnak minősített tetteiért.

Tóth Judit: Roma migration from a legal perspective. In: Vidra Zsuzsa (szerk.): Roma migration to and from Canada. The Czech, Hungarian and Slovak case. CEU Press. Budapest, 2013. 38–39. o.

Forrás: <https://publications.ceu.edu/sites/default/files/publications/cps-book-roma-migration-2013.pdf>

Letöltés: 2019.10.04.

Összességében kijelenthetjük, hogy az egyes tudományágak kutatási irányai a másik tudományág „hagyományosnak” ítélt kutatási területére is átnyúlnak. A diszciplínák egymás területeibe történő beelátása, a másik ágazat kutatási eredményeinek felhasználása nem jelenti az egyes társadalomtudományok önfeladását, sajátos szempontjaik feláldozását. Sőt, csak pozitív hatásai lehetnek az együttműködés aspektusából nézve, ahol az eltérő szemléleti pozíciók egyeztetéséből új gondolatok, új igazságok szülehetnek, és az egész társadalomtudományi terület javára válhatnak.

Summary

Petrétei, Dávid: Offender profiling and crime scene analysis (3-49)

This paper is on the criminal offender profiling and the crime scene analysis. In this article, I try to synthesize the two basic paradigms of profiling, the inductive and the deductive methods. I also introduce the crime scene analysis and crime reconstruction. The crime scene analysis and the forensic evidences can be sound sources of offender profiling. I also cover the relevant Hungarian literature of the field of criminal profiling.

Angyal, Miklós: Interdisciplinary analysis of databases of missing persons and unidentified bodies – Suggestions for increasing the personal identification rate for this issue (50-82)

In my study, I have conducted a Baranya County pilot investigation into the issue, following the review of domestic law regulation on missing persons and unknown bodies and international comparative data. My hypotheses, derived from the shortcomings of the current circuit system, were almost always confirmed by the results. I made my suggestions in six points, of which I would point out that the Disaster Victim Identification Team (Hungarian DVI Team), under the direction of the Police HQ Circuit Inspectorate, would be able to handle these matters.

Gárdonyi, Gergely: Changes in legal and professional environment of polygraph, challenges in the area of expertise (83-93)

Polygraph has undergone significant development in recent years within the Hungarian Institute for Forensic Sciences. Number of polygraph examiners has grown due to the awareness of human policy, by participating the accredited training of American Polygraph Association each Hungarian examiner acquired proper qualification for their activities. The area of expertise was accredited according to ISO 17025 in 2016. In 01 July 2018 the new criminal procedure act promoted the result of polygraph

examination as evidence providing a window of opportunity for utilisation of alternative methods in criminal procedure. Previous and further legal changes create a whole new situation to which polygraph examiners, investigators, prosecutors and also judges need to adapt. Present paper enumerates all these issues, including results of the past and future tasks.

Nyitrai, Endre: Possibilities of UAV application in activities of the body set up to carry out general police tasks (94-119)

In this study, I investigate the role and importance of drones in the performance of police duties, and how they can contribute to the effectiveness of detection and verification. In addition to exploring the benefits of the drone, I also found it important to explore the negative effects and cases of their use, as they can be used to commit certain aspects and elements of crime and carry a variety of hazards in the air and on land. The police must have innovative tools and drones, drone rails in the future, as they can facilitate the conduct of certain investigative acts, as well as the prevention of drone attacks and the interception of drones.

Éberhardt, Gábor: What next, Hungarian Code of Professional Ethics for Police? (120-142)

The policeman must serve society according to law and ethics. The eternal question is whether the ethical rules need to be described or is customary law sufficient? In my study I present the ethical regulatory system of today's Hungarian police and its past. I examine it and, with international samples, make recommendations for the vision and possible adjustments following social demands.

Lówi, Ildikó: Aspects of prejudice in the dimensions of interdisciplinarity (143-160)

Prejudice, as an attitude present in societies and may even cause conflicts or breaklines, has not only been interpretable in the psychological, socio-

psychological context so far, but the concept has also increased in importance in other fields of science. That current historical situation, which brought about the social, economic and cultural changes of the modern age, gave reason to rise great interest in the concept. Reasons for the emergence of an all-social phenomenon are often explained only by the integrated research results of related disciplines. The purpose of my dissertation is to explore the connection between prejudice and other fields of science, thus providing the opportunity for a more complex interpretation of the phenomenon.